

శ్రీరామచంద్రప్రసాదమాల - స్వీట్ బుక్స్ ము.

శ్రీరామప్రవాసము.

(అయిదంక చుల నాటకము)

చుల

అయిదంక చుల నాటకము

చుల

చుల - 10 ము

చుల - ప్రాచీనకాలము
చుల

చుల - చుల

చుల - చుల

1936

చుల - చుల }
చుల - చుల

[పం. 1-4-0.]

కృతినమర్పణము:

అనేతుకనకగిర్యంతరపుణ్యతీ

ధంబులఁ గుంకినభక్తశ్రేణుఁడు

వెంట నంతనయర్థి వృథగఁబోసక కృ

తాదుఁజేసిన నశ్విదాశ్రేణుఁడు

రామానుజ యతిబోధామృతానంద సం

పథతాత్ముండు సప్తవిష్ణువుఁడు

అచార్యుడై వైష్ణవారాధనంబునఁ

దనియని నిరతాన్నదానపరుఁడు

భక్తపాదాద్యంశైరవర్తనామ

భాసితుఁడగుజనకుని వాడపన్మ

నికటమునను 'రామప్ర'వానకృతి' సుతుఁడు

కంగనాధిండు కృతినమర్పణముఁజేసె.

ఉపోద్ఘాతము.

పాఠకమహాశయులారా !

శ్రీవాల్మీకిఋషిపుంగవునిచే రచింపబడిన శ్రీమదాగ్రామాయణమును నాశక్తికొలుచి నాటకరూపమున రచించి యాంధ్రవిద్యల్లోకమునకు సమర్పించుబుద్ధితో నేడేనిమిదిసంవత్సరములక్రిందట వీనిలో బ్రథమనాటకంబగు 'శ్రీరామబాల్యము'ను రచించియుంటిని. 'శ్రేయాని బహువిఘ్నాని'యనునట్లు తదుపరి నాపర్యవ్తమున కనేకాంతరాయములు కలుగుటచే 1933 మార్చి ౬ దిరిగి కలముబట్ట సమకూడదయ్యెను. 1933 సెప్టెంబరులో నేను తీవ్రతాపజ్వరగ్రస్తయై డనైమృత్యువురెండుకోరికల సగము చిక్కి నాజన్మ సాధకముఁ జూచుటకై రచింపఁగడంగిన శ్రీరామనాటకసంఘముఁబూర్తి చేయలేక మరి గొంపవలసివచ్చినదికదా యని యెంతో సంతోషించితిని. అయిన భక్తాభీష్టప్రదం డగుశ్రీరామచంద్రుని(ఋషి నేను సవ్యాజముని తలఁచునందున) నిర్వాహకృపచే నచిరకాలములోనే పూర్ణావస్థవంతుడనై న వెనువెంటనే వానిని దిరిగి వాఁయఁగడంగి యీ 'శ్రీరామపరీవాసము'ను 1-7-'34 నుండి 23-9-'34 లోఁ బూర్తిచేసితిని. కాలవరి పక్షము కాని దేదియు సమకూరదుకదా! దీనిని నేటికి ముద్రింపించి యాంధ్రలోకమునకు సమర్పణదోడ్పడిన శ్రీరామచంద్రముఁడైతిని, మాటమాత్రమున నీనాటకంబునకుఁ దొలిపలుకు వాఁగియిచ్చిన యస్మిన్మిత్రులును, శ్రేయోభిలాషులునై 'గుంటూరుసాహిత్యమండలి' సభ్యులలో నొకరగు మ. రా. రా. శ్రీ. కొమరవోలు నాగభూషణ రావుమిత్రులుగారికిని, దీనిముద్రణభార మంతయు వహించి పూర్తిపలు సరిచూచుటలో నా కసల్పసహాయ మొనరించినయనేకసలలానాటకకర్తలును గుంటూరువాస్తవ్యులు సగు మధ్యశ్రీ పళ్ళె వేంకటసుబ్బారావుమిత్రులుగారికిని నాకృతజ్ఞతాపూర్వకమందనము లర్పించుచుఁ బాఠకమహాశయుల శ్రీరామచంద్రగ్రంథమాలాద్వితీయసీరికమర్చించు శ్రీరామాగడ భవనము

ఒంగోలు
8-1-'36.

విద్యద్విధేయుడు,
ఆచారి వేంకటరంగస్వామి అయ్యంగారు,
గృంథకర్త.

ఒక్కమాట

—శివశివ—

నిఖిలకల్పవహరంబును నిరాతర పుణ్యప్రసాదకుంబును సగు శ్రీరామనామస్మరణామృతపాన ప్రహేళికాముష్మికంబులగు లభిపించు ప్రతిమానపునకును శిరోధార్య మగుపరమధర్మము. సాహససాగర గర్భమున బహుళదుఃఖాత్తధికుంబుచే సంతోషము కృపించుచుం దదేవదనాక్రమంబున గ్రంథియైననుష్కంబుచే సమీపమాత్ర శ్రీరామ నామస్మరణ మొత్తటినమధికధైర్యోత్సాహములను విధింపును నానందమును బ్రసాదించునో పుణ్యాత్ముల రగులనుభవశాలిరక్షమాత్ర మ విదితము. అట్టియెడ సకలలోకపూజనియంబును భవబంధనవిమోచన కార్యము సతీతవిత్రిమును బుణ్యస్థానికి వాల్మీకి విరచితము సగుశ్రీమద్రామాయణ దివ్యసంస్కృతకావ్యము ననుసరించి మూంభనాటకరూప మునఁ గీర్తనముజేయుచు వైహికవిత్రిమును నిత్యాముఁదీసికొని మామిత్త్యులు విశిష్టావ్వేశపాద శివగు శ్రీమాః ఆచారి వేంకట రంగస్వామి అయ్యంగారు పొందిన బ్రహ్మసంపదస్మదాచల కిత్తియై భమును దుర్నిరీక్ష్యమును. ముఖ్యముగా కరుణారసప్రపూర్ణ మగు సీశ్రీరామప్రవాసపుట్టమునం దాతియు భక్తరసవిగాహితుఁ డగుచుం దన్మయుడై తాండవించినాఁడు.

ఈనాటకమునందలి గుణాగుణవిమర్శనము కవిత్వతత్త్వవిశార దులును, నాటకకలాశోవిదులును విజ్ఞులు సగుపండితప్రకాండలగు విడువఁబడినది. కించిజ్ఞుడ సగునేనుమాశ్రీము దీనిని శ్రీరామభక్తిపార వశ్యముచే మత్తిన ఆత్మయొక్క భవ్యగానవాహినియని తలంతును.

పిన్ననాటకుంజియు భక్తిబీజములకు హృదయక్షేత్రమున
 దోహద మొసంగుచు వచ్చిన ఈకవికుమారునియైహికకీర్తిదాకలాపము
 లకు లక్ష్మీసరస్వతు లిలుపురును పశేవర్తిను లగునట్లు శ్రీరామచంద్ర
 ప్రభు వనుగ్రహించినాడు. ఆమహాప్రభువుననుగ్రహంబున నీతఁడు
 చిరాయురారోగ్యవంతుడై ఆధునికకవితాపద్ధతుల ననుసరించి సార
 స్వతకృషి సలుపుఁగాక యని కోరుచున్నాను.

యువ మాస్కీము
 పూర్ణు.

కొమఱవోలు నాగభూషణరావు.

ఈనాటకమున వచ్చుముఖ్యపాత్రలు.

అంకము 1.

వశిష్ఠుడు
దశరథుడు
సుమంత్రుడు
సామంతుడు
పౌరుడు
జానకి
మాల్య
మంజరిక
శ్రీరాముడు
అరుంధతి

అంకము 2.

మంధర
మంజరిక
శనిగ్రహము
కైక
దశరథుడు
శ్రీరాముడు
లక్ష్మణుడు
జానకి
సుమంత్రుడు
కౌసల్యా, కైకా, సుమతీలు
వశిష్ఠుడు

అంకము 3.

శ్రీరాముడు
జానకి
లక్ష్మణుడు
సుమంత్రుడు
పౌరులు
గుహుడు

నాగులు
ఋషికుమారుడు
భరద్వాజుడు
వాల్మీకి

అంకము 4.

భరతుడు
శత్రుఘ్నుడు
అర్జునుడు
వాల్మీకి
మంధర
సశిష్ఠుడు
సుమంత్రుడు
కౌసల్యా, కైకా, సుమతీలు
గుహుడు
శ్రీరాము, లక్ష్మణులు
జానకి
జాబాలి
సామంతుడు

అంకము 5.

మువ్వసు మురులు
మనిషత్వి
శ్రీరాముడు
రాక్షససేనాని
మువ్వసు రక్కసులు
లక్ష్మణుడు
జానకి
హర్షణఖి
రావణుడు
మారీచుడు
నారదుడు

శ్రీ రామవవాసము

— * నాంది * —

చ. ఉనకునిమాట నిల్చు ననజన్మనికి స్మితృరాజ్య మిచ్చి, తా
వనికిని భార్యతోడ ననువర్తను సోదరుతోడ నేగియు
న్మజలమాయ కొద్దవవిధంబున బాసకే బాసి సత్తపో
జనములఁ బ్రోచురామస్మవచద్రుఁడు సభ్యుల నోముత న్నదా.
(నాంద్యోతమున సూత్రీభారుఁడు పుష్పాంజలియై ప్రవేశించి
సభ్యులపైఁజిల్లి)

సూ:- ప్రియసీ! నదీ! సత్వరము నాటకరంగమునకుఁ జేరి పాత్రీ
ముల నాయత్తపరచునున నికను కాలవిలంబున మొనర్చు
చున్నావా?

స:- (ప్రవేశించి) నాయాలస్యము పైరింపుడు. పైతృక మగునాస్తి
విషయమై నాస్వంతతమ్ముఁడను, నాసపత్నీమాతృకొమరుఁడను
వివాదమాచుడుఁడగా సమరం పెట్టి వచ్చువఱకు బాగయ్యె.

సూ:- తరుణీ! ఇక్కటఁ గాకుండినను మఱియొకచోట నాటకప్రారంభ
మొనర్చియే వచ్చినావే.

శే. గీ. జాతివైరంబు ధరించిపై సహజ మగుచు
వారివారియధికారివశతఁ బరగు
రాజ్యకాంక్షచే నృపులు వైరంబుఁ బాస
నల్పములకడ సామాన్యులరు లగుదురు.

స:- నాథా! ఇది లోకవర్తనముకదా?

సూ:- పోనిమ్మా. ఇక నేమాత్రీ మాలస్యము చేసను. పాత్రీమూల
నాయత్తపరచితివా?

స:- నాథా! సర్వము సంసిద్ధమే. నేడు సభ మనోరంజన మొనర్చుట
చేఁ గృతార్థత నొందనున్న నాటక మేదియో వక్కాణింపుఁడు.

సూ:- ప్రియసీ! నీ వింతకు ముందే నాంది వింటివికదా?

స:- శ్రీరామపరివాసమా యేమి?

సూ:- నీలాటి పరేంగితావగాహనచణ యగునరాంగి చేదోడై
యండ నే నెల్లడ సఫలీకృతయత్నండనేకదా!

స:- నాథా! కవినామముఁ దెల్పుఁడు.

సూ:- చెలీ! తెలుపుచుండులోననే శ్వరయా!

ఆ. వె. హరితగోత్రుడైన ఆదూరి పేంకట

రంగనాథకవి నెఱుంగ'వొక్కొ?

“విజయసింహ” “రామవిభునిబాఁద్రము”ను, “రా

మపరివాసము”ను శ్రీమముగ వ్రాసె.

అనుకూలవర్ణనచే గర్వరసాయనముఁజేయుము.

స:- లయగాఁగిహి. శ్రీకరములొకశలఁ గోకనడమైరి విర

హకులుల మారుగతిఁ గాకలను ముంప

గోకము వియోగమున తోకిలుచు నయ్యుమని

రాకతమి యల్లమున వే కలవరింప

జీకటినిఁ బోల్పొగిలుఁకాకును వెన్నెల చి

కాకుగ జగంబులను వ్యాకుల మొనర్ప

లోక మమృతాంతునివిలోకనము లోఁ దలఁచు

నాకలువశకుగమి జోకఁ దలపించున్.

సూ:- వహ్వ! నీఋతునర్హసము ప్రదర్శింపఁబడఁబోవునాటకమున

కెంతయు సనుకూలముగ నున్నది. (వినుట నభిసంయించుచు)

(తెరలో)

తే. గీ. వార్ధకంబున శ్రీమవాయ వసధిజూచ్చె

రవి యడుగొ పూర్ణచంద్రుండు రాఁదొడంగె

రాజ్య మివంశభవదశరథుఁడు వాయ

రామచంద్రుండు పోభు వసురమణ తోప.

స:- నాథా! వింటివా రామరాజ్యవాంఛితుఁ డగువృద్ధకంచుకి

వాక్యముఁదశరథమహారాజు సభకుఁబోవుచు నీతోవ్రేవనేవచ్చు

చున్నాఁడు. మన మింక పోవుదము.

సూ:- సరియే.

(ఇది పరివాసము)

వధనూకము.

1. స్థలకము - అయోధ్య. దశరథునికొలుపుకూటము.

(సుమంత్రుడు, వశిష్ఠుడు, దశరథమహారాజు, హరుడు,
సామంతుడు. ఉచితాననాసీనులై యుందురు.)

ద:— గురువర్యా ! ఇంతకు ముందు తమకు మనవి జేసికొనినపాకా
రము శ్రీరామపట్టాభిషేకవిషయమున సభాస్థారుల యభిప్రాయము
గమనగౌరవ యత్నించెద.

వ:— రాజా ! అటులే కానిమ్ము.

ద:— అమాత్యశేఖరా ! సామంతపౌరులారా ! నా కిప్పట్టిన సము
చితమార్గదర్శకులై కర్తవ్యము బోధింపుడు.

ఉ. ఆగురువు హ్లాసించుగురునాథును, కీమతి యైనమంత్రీ వెం
టై గమనింప, రంగ దరు లందరు నిశ్చయము వైరికాపులై
సాగిలుచుండ, భావప్రతు స్వామి వలెనభయభక్తి గొల్ప నె
ట్లో గడచె స్సఖాకృతి నిటు ల్గువ వ్యనియేమి యింకను ?

ఉ. శంబరముఖ్యరాక్షసులఁ జేంపి జగంబులు పొందుచున్నక
వంబులఁ బాపివాడ, మునిసంఘసుఖం బొనగూర్చినాడ, న
ప్రాంబుధు లెల్లలై పరగునట్టిధరితిఁ జయించి యేకరా
జ్యం బొనరించి చేసితిని పన్నము లెన్నో సురల్ నులింపఁగఁ.

క. కలకాలము లేకున్న, న

తుల లేజలరగుచు రాజ్యధూర్వహుతా పు

త్రులు చేతి కెక్కి వచ్చిరి

యిల నింకను నే భరింపనేటికి చెవుడీ ?

అందున నగ్రజుండగు శ్రీరామునివిషయము నే వేఱుగాఁ జెప్ప
బనిలేదుకదా !

శ్రీ రామ ప్రవాసము

తే. గీ. సశ్యనిరతుండు, ససహాయశౌర్యధనుఁడు
 నీరజాంబకుఁ, డేకపత్నీవ్రతుండు
 కువలయానందసంధాచుకుండు, రామ
 చంద్రునివయము నెఱుంగరే ? సభ్యులార !

అదియునుగాక యప్రతిమానశౌర్యంబున పశుపతిధనువు
 ఖండించి, పరశురామధంజన మొనర్చి రోహిణీయుతరాకాసు
 ధాకరునిపగిది మైథిలీయుక్తుడై తండ్రిని మించినకొమరుడైన
 శ్రీరామచంద్రునిపై నీరాజ్యభారము మోపి పితృపితామహుల
 విలె వానప్రస్థమొనర్ప బుద్ధివౌడముచున్నది.

అ. వె. తరుణుడైనతీని దశరథుపైఁ గల్గు
 ప్రేమ రామునిపై పీఠిఁజూపు
 రాజ్యరమయఁబ్రజయుఁ బి, యది యెంతయు
 సంసృజె నాకు సభ్యులార !

వ:— అయినను మహారాజా ! అతటిశ్యరయే ?

తే. గీ. రాజ్యకార్యము వీర్వు దార్ధ్యంబుగల్గు
 నజకు రామునిపై రాజ్యభార ముండఁ
 గారణం బేమి ? మఱికొంతకాల మతఁడు
 సుఖ మనుభవించుచుండఁగఁ జూడలేవో ?

వ:— గురువర్యా ! అదికాదు. ఎన్నడైనను నేడపోవసమునకుఁ
 బోవుటయు, శ్రీరామునిరాజ్యాభిషేక మొనర్చుటయు జరుగ
 వలసినవేకదా ? అరువదివేలసంవత్సరములనుండి నే నొకఁడనే
 ప్రభుత్వముఁజేయుచున్నందున నయోధ్యానివాసులును తీర్క్తుం
 గలనాగరజనులును నూతనపట్టాభిషేకమహోత్సవదర్శన లాల
 సులై యున్నారు. కావున అసహాయశూరుఁడగు శ్రీరామ
 చంద్రుఁడు పట్టాభిషేకయుక్తవయస్కుడైనందువలన వారి
 కోర్కె సఫలమొనర్ప నిశ్చయవౌడముచున్నది.

తే. గీ. వృద్ధుకంటెను తరుణుడౌ విభునిమీఁద
ప్రేమఁజూపెడిఁగాదొకో వెలది సతము ?

సు:— రాజా ! సతీమతల్లులవిషయ మట్టిదికాదు ? గదా !

ద:— రాజ్యరమ చంచల యగుకారణముచేతఁ
దరుణుడౌ రాముఁ గోర వింతయె ? వచింపు.

వ:— (నవ్వును)

సు:— బాగుగ నెలపించితిరి. ఈరాజ్యలక్ష్మి మిగులచపలయు,
విశ్వాసఘాతకురాలును. వలయన

మ. కరుణలోకనచేతఁ జేసినయిన స్మానాధుఁ గావించి, బం
ధురసౌఖ్యాంబుధి నోలలాడఁగ సమర్థుఁడేయుఁ, గాదంచు ని
ష్ఠురదృష్టి నెనెనా తిరుండయి బలిష్ఠుఁ డైసప్రకీర్షితు, సం
గరమందో, వనిలోననో విడిచి భిక్షాపాత్రుని నేయడే ?

వ:— కాపుననే జనకాదిరాజురి సతము లీచంచలను తృణప్రాయగాఁ
బరిగణింతురు ?

ద:— గురువర్యా ! సత్యము. సత్యము. తొంటిరాజర్య లస్థిరమైన
యీరాజ్యరమ వీడి యచంచలమును సుఖదాయకమునగు
విరాగముఁ బరిగ్రహించి వారకంబునఁ గానననీమ వాన
ప్రస్థులై గడపనుంకించుట

క. వెలవెలదికంటె కడుచం

చల యీరాలచ్చి రామచంద్రునియంక

సలి గునిది వనిని నద్యః

ఫలమై, సుఖద మగుసత్రపం బొనరింతుఁ.

ఇది నామనోనిశ్చయము. ఈనిషయమై మీయభిప్రాయముఁ
డెలుపుఁడు.

వ:— రాజా ! ధర్మబద్ధ బగుమీమనోనిశ్చయ మెంతయు శ్లాఘ్యము.
లటులే యుపర్యదగు.

సు:— మహారాజుగారికోర్కె కడునమంజనము.

సా:— నిర్వక్తృపరాక్రముండును, క్షత్రియకులాభిక్రముదశాంధపుం
డును, జననయనచక్రోరచందుగ్గి డగురామచంద్రసార్వభౌముని
మీమాఱుగఁ గాంచఁగలము. పూర్వరాజానుసరణం ఒగుతమ
తపోవనగమన మొత్తయు నుతిపాశ్రీము.

పా:— మహారాజా ! తమవాంఛ మాకెంతయుఁ బరమసమ్మతము.

ద:— గురూత్తమా ! సచివచంద్రమా ! నే ధన్యుడ.

శా. భూపాలుండు నచించునత్సధము సంపూర్ణానురాగంబున
నేపట్టంగల సర్గుండు, నచినశే'ష్ఠుండు, సామంతులు
స్వాప్తిపై యు డ“శుభ్యస్య కీఘ్రి”మని సంభావించి శ్రీరాముని
నూళ్ళచాలు నొప్పెనరించి స్వప్నముగ సమ్మోదంబున నిద్రించెన్.

(వామాక్షి స్పృహనము గమనించి)

వ:— (గమనించి) అమంగళము ప్రతిహత మగుఁగాక.

ద:— (అల్పకించతో) అయినఁ గానిండు. ‘అలస్యా దమృశం విషమ్’
ఎల్లి సుముహూర్తముననే శ్రీరామచంద్రబ్రాభిషేక మొన
ర్పవలసినది. కాన సచివాగ్నిశే ! సర్వ మాయ త్తము
చేయింపుము.

సు:— ప్రభునాజ్ఞానుసారమే.

ద:— గురువరా ! నేటిక సభఁ జాలింతమా ?

వ:— సరియే.

(యవనిక బాగును)

2. స్థలకము — అయోధ్యాప్రాంతోపవనము.

(జానకీదేవీమాలతు లందురు.)

మా:— దేవీ ! సార్వభౌమునిసతి వగుశీతి మమ్ము యథాప్రకారము
ప్రేముడిఁజూతురా ?

జా:— చెలీ ! ఆప్తు డీజానకి వేటొకజానకి యగునా ?

తే. గీ. కలిమి, యుచ్చస్థితియు భేదకారణ మగు

మానవునితత్వమందు సుమ్మా ! పొలంతి !

కుజనుని మఱింశకుజనునిఁ గూర్చు జేయు
సజ్జనునిఁ జేయును మఱింతసాధువుగను.

మా:— తల్లీ ! జానకీదేవీ ! మీగుణము మే మెఱుంగమా ? ఈయువ
వనసౌందర్య మీక్షింతము. వివిధవర్ణకుసుమలతాపరివేష్టితమైన
యీయెలమాపిగున్నకుఁ గల్గికినలయంబుల నాహరించి మత్తెక్కిన
యీసికమిధునము పంచనస్వనమున నెల్లెలుఁగెత్తి కూయుచు
న్నదో యాలించుము.

చ. సగము గ్రసించి లేజగురు చంచువుచే నిజధర్తనోట నిం
పుగ నిడుచు స్ఫురదమున ముద్దులు ముచ్చేట లాడుకొంచుఁ బ్రే
మగరిమ సర్వలోకముల మాటికి మాటికిఁ జొటురీతి నీ
ఖగమిధునంబు తోషచు నఁ గర్ణరసాయనము నొప్పనరెడఁక.

జా:— మాలతీ ! ఆకాయమానమందలి శుకీవిలాసముఁ దిలకింపుము.

తే. గీ. రావము స్ఫుటి వచ్చుమార్జలముఁ గని
యాకనంబున కెగసి రయంబుతోడ
వేట యొకవృక్షమున వాల్చి వీరితిఁ బిలిచి
చోటుఁ గానెడి యామాయశుకముఁ గంటె.

మా:— దేవీ ! మఱియొకవింతఁ గంటిరా ?

తే. గీ. తనను విసిగించుశుకముపైఁ దలఁపుమాని
శుకరవంబునఁ బలికెడిశోధనాంగి
వీవని యెఱుంగకే దెన లెదఁకొనుచు
కడుశ్రమించుచుండాలముఁ గంటె ? తల్లీ !

జా:— మాలతీ ! సత్యము. సత్యము. చాలశ్రమపడుచున్నది. పాపము
తెలివితేనిజంతువు. ఆనరోవర సౌందర్య ముపలక్షించుము.

ఉ. చీలనిపిలవాయువులు సారసగంధయుతాంబుబిందువు
లెల్లనఁగొంచు స్వాగతము మించినవీరి నొసంగు మంచపిం
డల్లన వీచికానివహమందున జంటలు జంటలొచ్చు తా
రుల్లనమాడు చుయ్యలల నూగుచునున్నవి చిత్రివైఖరికా.

మా:— అగును; దేవీ ! మన మీచంద్రాకాంతవేదికపై కొంతసేపు విశ్రాంతినించి యాయాప్యాయమానమగు సమీరసుఖం బనుభవంతము.

జా:— మాలతీ ! ఆవైపు చూడుము.

తే. గీ. వద్దమకరంశమును గ్రోలి పద్మశయ్య
మత్తుగాఁ దూఁగుచున్నభీమరముచకును
ఝంకృతి స్పద్యముకుశంబుజాడఁ జెలుపు
తేటియిల్లా లదిగొ కాంచితే లతాంగి !

ఆవచ్చునది మంజరికదా ! ఇంతయాలస్య మేలచేసినదో కనుగొననగు.

మా:— అగుచు దేవీ !

జా:— నూత్నాంబరగృహీతహస్తయై వచ్చుచున్నదే ?

మా:— ఆలస్యమున కదియే కారణము కాబోలు.

జా:— ఊరకొనుము సమీపించుచున్నది. (మంజరిక ప)వేశించుచు)

మం:— దేవిగారి కభివాదనములు.

జా:— మంజరికా ! మాకంటె చాలసత్త్వరమ వచ్చితివే ?

మం:— దేవిగారు క్షమింతురుగాక. అల్లెగారు నా కీయంబరముఁ బసదనమొసంగినారు. అట్లుకొంచె మాలస్యమైనది.

జా:— మంజరికా ! ఆయంబరము నా కెల్లందునో చూడఁగోర్కెవొడముచున్నది.

మం:— దేవీ ! ఏమిక్కోరిక యిది ?

తే. గీ. చీనిచీనాంబరంబులు చెలువమునకుఁ

గూర్చుచుండంగ నీనారగుడ్డఁ గట్ట

కోర్కివొడముట యశుభంబుకొఱకె యనుచు

నందియముఁ బొందుచుండె నాడెంద మిపుడు.

జా:— పిచ్చిచానా ! యిం దశుభ మేమున్నది ?

ఆ. వె. సకలసౌఖ్య మొందుసార్వభౌముం డైన
పార్థకంబునందు వనమునందు

నుండునమయమంతు యోగ్య వియ్యక్తాదే ?

యశుభ మెట్టు లగును ? యతివమిన్న !

దాని నిటు తెమ్ము.

మం:- (సవినయముగా) దేవీ ! ఇదిగో. (వల్కలము నందిచ్చును.)

జా:- (వల్కలము గ్రహించి) మంజరికా ! ఐరామమందిరమున నున్న ముకురముఁ దెమ్ము.

మం:- (నిష్క్రమించి ముకురముతోఁబ్రవేశించును, తల్లీ ! ఇదిగో.

జా:- ఇటు తెమ్ము, సారథయుక్తములొ నవకుసుమములఁ గొన్నిటిఁ దెమ్ము. (మంజరిక నిష్క్రమించును.)

మాలతీ ! నీ విచటనే యుండుము. నే నిప్పుడ వచ్చెద.

(జానకి నిష్క్రమించును)

మా:- విచిత్రము.

ఉ. కూటికి లేక పేర లిం గుక్కము, సొమ్ముచు లేమి భర్తల

నీటికిఁకూటికి న్నుంగుఁ జిత్తము కోరినవెల్లఁ గల్గి మా

బోటుల వేవే ల్మనుచుబోటికి నింతటి పేదకోర్కెయా !

యేటికి సార్యభౌమసతి కీగతి వల్కలధారణేచ్ఛయు ?

జా:- (వల్కలధారణయై ప్రవేశించి) మాలతీ ! మంజరిక యింకను సుమములఁ గొనితేలేదా ? ఇది యెప్పటి కాలస్యముఁజేయన దే కదా ?

మా:- దేవీ ! అగును. వచ్చుచునే యుండును. చూచెద.

జా:- మాలతీ ! మంజరిక వచ్చులోపుగా నాయాభరణంబుల సడలించుము.

మా:- దేవీ ! అట్లేల ?

జా:- చెల్లీ ! కృత్రిమసౌందర్యమునకు నై సరిక సౌందర్యమునకు న్యత్యాసముఁ జూడ నెంచితిని.

మా:- సరియే. ఆలాగే చేసెద. (భూషణములఁదీయును)

మం:— (ప్రవేశించి) దేవీ ! ఇవిగో సలకుసుమములు. స్వీకరింపుడు.

జా:— మంజరికా ! దామములఁ గట్టించు.

మం:— దేవియజ్ఞానుసారిమే. (దామములఁ గట్టించుచును)

తే. గీ. పాదపంబుల కెఱిగొ శోభ నిడుననలు

నెలపుల న్బాసి గుములయి నిలకువేడ్క

కనకమయభూషణంబులు కాల్చిచోట్ల

నీలతాతన్వీ ముసుగుట నింపుగుల్కు.

మం:— దేవీ ! సర్వదామము లాయత్తము లైచవి. తాము ధరించు కొనుటయే కొనుప.

జా:— మాలతీ ! షష్టదామములచే నలంకరింపుము.

మా:— (అటులే చేసి) తల్లీ ! ముకురముఁ దిలకింపుడు. (అర్చనం దించుచును)

జా:— (చూచుకొనుచు) మాలతీ ! ప్రస్తుత మీనీలకరిభూష లెల్లనవి?

మా:— ఆ. వె. మధురవాణి నీమమధురము యెచ్చటఁ
గలదో యనుచు మధురగణము మూఁగి
వెనకుచున్నరీతి విరిసరు ల్భావల
భాతి మేలితీరపై వెల్లుగు.

మం:— దేవీ ! ఆర్యపుత్రులు వచ్చుచున్నారే !

జా:— నిజముగనా ?

మం:— దేవిగారియెడల పరిహాసమా.

మా:— దేవీ ! ఆర్యపుత్రు లీవల్కులధారణము సేసెంతులేమో !
ప్రస్తుతము వారిరాక నిరోధింతునా ?

జా:— చెలులారా ! ఆర్యపుత్రు లేవందురో చూతము రానిడు.
(శ్రీరాముడు ప్రవేశించుచును) ఆర్యపుత్రున కభినందములు.
(మొక్కి లేచి) ఈచంద్రకాంతశిలాకుట్టిను మార్యపుత్రులచే
నలంకరింపఁబడుఁగాక.

శ్రీ:- (ఆసీనుడై) ఏమిది జానకీ !

నీ. హఠాంబట్టచీరల నోర్చునిసీమేర
నారచీరల దాల్చినావు నేడు
రతనాలసామ్మల రాజలుతనువుపై
ననసామ్మలను దాల్చినావు నేడు
రత్నకంబులఘరణ గండుచరణము
ల్యవసీనుఁ దిరుగాడ వచ్చె నేడు
పంజరభాకములపలుకుల కులుకు నీ
కడవిపల్లులకూఁక లమరె నేడు
తే. గీ. అచిరకాలంబులోన పట్టాభిషేక
సీమాప్రీతిని నీవిమై చెలఁగునీకు
నెనెనినానయోగ్యులుతొ వసనభూష
ణులు నీభాగ మనోహరంబు లయ్యె ?

జా:- ఆర్యపూత్రా ! ఏల యట్లు విభ్రాంతు లయ్యెనరు ?

జ. మానితరాజ్యనైధి ననమాజమున న్నుఖిలీలఁ జెంది యా
పైని సుఖింబుపై కనుఁగునడమనంబున రాజ్యభారము
స్నానల కప్పుఁజెప్పి పరిశుద్ధమనంబున ముక్తసంగులై
కానల కేగుచారలకుఁ గామితివేషము వేఱ యున్నదే ?

శ్రీ:- దేవీ ! నాయభిప్రాయము ననసంచారయోగ్యం బగువేష మిది
కాదని కాదు. వస్త్రు తానవసరమౌ నట్టివేష మేలతాల్చితివనిగాని
మహేమియుఁ గాదు.

తే. గీ. అర్థదేహంబ నగునీవ యానఁజెందు
వేస మెన్నఁజేనియు నా కవిహిత మగునె ?
పార్వతీగళగతనూ ప్రవాళదామ
మధపుసకుఁ గంతహారమై యలరుఁగాదె ?

జా:- మాలతీ ! వల్కలధారి యగునార్యపుత్రుని సోయగముఁ దిల
కింపఁగోరునాకు సాయపడవేయి ?

మా:- దేవిగారియాజ్ఞను సారమే. (నిష్క్రమించి యొక వల్కలముతోఁ బ్రవేశించును)

జా:- (నస్తితయై వల్కలముఁ దీసికొని) జానకీన వ్యార్థము వల్కలధారి యగునుగాక.

శ్రీ:- (మందహాసముతో వల్కలము గ్రహించి) సత్వరమ సఫల మనోరథ వగుదువుగాక. (వల్కలముతో నిష్క్రమించి ధరించి ప్రవేశించును.)

జా:- ఆర్యపుత్రా ! పరమసంతోషము.

(అరుంధతి ప్రవేశించును)

శ్రీ:- గురుపత్నికి రాఘవుఁ డగురామచంద్రుఁడు సతీయక్తుడై సమస్కరించుచున్నాఁడు. (జానకీ రాములు సమస్కరించి లేతురు)

అ:- తే. గీ. సార్వభౌమమకులవశ్రముల నేది
తపసియోగ్యవసనములఁ దాల్చుటై
జామడన్నవిదువృత్తికాశ్రమమున
లోకకళ్యాణకరమై విలోక్య మగుత.

రా:-దం:- గురుపత్ని ! మీవచనము లమోఘములుకదా ? అను గ్రహింపఁబడితిమి.

శ్రీ:- సత్కీర్తియ వాంఛితము సకలలోకకళ్యాణమేకదా !

అ:- నాయనా ! శ్రీరామా ! త్వరగా పోవుచు మిమ్మాశీర్వదించిపోవ వచ్చితిని. పోయి వచ్చెదను.

జా:-రా:- చిత్తము. (తిరిగి సమస్కరింతురు)

అ:- చిరంజీవ ! సుఖధన !

జా:- మాలతీ ! ఈయవ్వకు తోవఁజూపి యనజఁగొనిరమ్ము. మం జరికా ! మారాకకై యుపవసద్వారమున నిరీక్షించుచుండుము. (అరుంధతికి తోవఁజూపుచు మాలతియు, నుపవసద్వారమువైపు మంజరికయు నిష్క్రమింతురు) ఆర్యపుత్రా ! ఈయిందుశిలావేది

కపై కొంచెమువిశ్రమించి పిదప సంతిపురాభిముఖుల మయ్యెదము గాక.

శ్రీ:- అటులే కానిమ్ము.

జా:- నాథా ! మామగా రార్యపుత్రులను పట్టాభిషిక్తులజేయ నింకను బాగుచేయుచున్నారేల ?

శ్రీ:- దేవీ ! నా కేటిత్వం ?

అ. వె. సార్యభౌమపదవి సంతోషము సుఖ
దం బటంచు జనులు తలచుచుందు
మకుటధారణంబు మతిమంతుఁ డౌతేని
కధికదుఃఖకారి యబ్జవదన !

జా:- ఆర్యపుత్రా ! లేదు. రేపే యభిషేకసుముహూర్తమని చెలులచే గర్భాకర్ణిగా వింటిని. నాయీప్రశ్న యావిషయ మెఱుంగఁగోరియే.

శ్రీ:- జనుకు లగుచుహారాజుగారుకూడ నుదయమున నటులే నుడివిరి.

జా:- అయిన దాని కస్యభాత్వ మేముండును ?

శ్రీ:- ప్రియా ! అటుల కాదు.

లే. గీ. చెడుగునకు నెదు విఘ్నముచెఱుపులేదు
శ్రేయమున కెన్నో విఘ్నము శ్చేరువగును
చేతిలోకబళము నోరుఁ జేరువఱకు
నితము లే దీజగంటున నీరజాక్షి !

దేవీ ! ఆవైపు చూడుము.

చ. కడు పర నింది రెక్కలను గల్గినిపిల్లల సాక్ష.నోరెము
నడువడిఁ దెచ్చుపక్షులను కాచని తాకెడి శ్వేన మద్దిరా !
పడతిరా ! దుష్టశిక్షణము భావ్యము కాదె ? ధనుస్సందెమ్మి యా
చెడుగున కాకరంబయిన శ్వేనము నాశర మాహరించెడిగా.

జా:- నాథా ! ఆర్యపుత్రులకు శ్రమలేకయే తీతినది.

తే. గీ. ప్రాణములకంటె గోవులపైని పేరను
మీటి, నెరును వీడకయె చొమ్మిగను పోతు
పెంటియును శ్యేనమును దాకి మీటి కెగసి
పరచుచున్నవి కాంచు మోహానాథ !

శ్రీ:— అగును. దేవీ ! క్రిత్యసహాయ మననసరమే. అపరదిక్కు-
పరికింపుము.

తే. గీ. కలువయిల్లాలిబోవలచుకొములు శిఖరగిరి
బద్ధిసీకాంతేడనంబు వాడచోడగిరి
ఖరకరుడు జరిగిండు చురణచురీ
శిఖరధర్మసంభవచ్చి శ్రీ వహించు.

చ. కడువడి లేగల స్థనువగాఁ జరుచున్నవి గోగణాబు, చొ
ప్పడఁ బవలెల్ల దున్ని వృషభాబులు నిండ్ల మొగంబులెట్ట, పె
లుడికినగాడ్చు కలవడి యూరటఁ గూర్చుకొనినాగె కాంచు మా
పడమటికొండనెత్తమున భానుడు ప్రాకి యవృశ్యుడయ్యెడిగ.

తే. గీ. కాలకామసీసీలమకూల మరంగ
నధికతమసం బుండంబు నాక్రమించె
సీలివలిపంపుపై జేరి పూ లనంగ
తారకావళి యంబరసలి వెలింగె.

ఎలి యభిషేకసుదీపము. కావున నేటిరాత్రి యుపవసింది
భగవద్భక్తి ముందుము.

జా:— ఆర్యపుత్రులయాజ్ఞానుసారమే. (జననిక జోరును)

శ్రీ రామ పవాసము

ద్వితీయాంకము.

1. స్థలకము - ఆయాభ్యాపరసిధి.
(మంధర హస్తేనాచును)

మంధర:- ఈ ట్టణ ముంతో భావంతముగ నలంకరింపబడినది ! ఈ కప్పురుముగ్గు లేమి ! ఈ పచ్చలతోరణము లేమి ! ఈ రంభా సంభము లేమి ! ఈ మంగళతూర్యారావము లేమి ! ఈ జ్వాలాతోరణము లేమి ! ఈ సుగంధమృదు గారావము లేమి ! ఈ యభినయ శాస్త్ర ప్రవీణముగు నీ కళావలీభృంద మేమి ! ఎచ్చటజూచిన నన్నదానమేమి ! ఆహాహా ! ఈ యయోధ్యానగరము నేడు భూతలస్వస్థమున బ్రకాశించుచున్నదే. ఎచ్చటజూచినను కీర్తిరామ నామస్మరణతప్ప వేరొందు విసరాకున్నది. దీనికి కారణ మేమి చెప్పుచూ. (అటు నిటు చూచి) కాసల్యాంకిపురదాసి మంజరిక ఎచ్చుచున్నది. దాని గెనుగొనిన నేమేని తెలియునేమో పిలిచెద. మంజరికా ! మంజరికా ! ఏమే యంతవినిపించుకొనక త్వరగా పోవుచున్నావే ? ఒకమాట. (అలిచుట నటించి) ఏచునుచున్నావు ? 'నీకేమి పనిలేక మసలుచున్నావు, నాకు నీతాదేవిగారియంతఃపురమున బెక్కుపనులున్నవి; యిట్టి కాలయాపనములేయ వీలు లేద'నుచున్నావా ? ఆలసింపను లే. ఒకమాట. అడుగుదప్పితివా నీతాదేవిగారియాస.

(మంజరిక ప్రవేశించును)

మంజర:- ఏమే సోమరిపోతా ! మంధరా ! పనిపాట లేక యేటికే యిట్లు పిలిచెదవు ? నీమొగమునకుఁదోడు నీతాదేవిగారియొక్క

పెట్టుట కూడనా ? ఏమి నీవుట్టిమునిగినటు లార్యాటములు చేయు చున్నావు ? చిన్నమ్మగారిదాసిననియా యింతపొట్టపొగరు ?
 మంధ:- కాదే మంజరికా ! వేళాకోళమునకుఁగాదు. పనియుండియే పిలిచితి.

మం:- నిన్నర మొగమా ! ఆగొడవ యేదో యేడ్వరాదా ?

మంధ:- మంజరికా ! ఎంతశాణ్డకత్తెవే ! ఏప్పుటయో సవ్వటయో కారణముఁ గనుఁగొనికదా ?

మంజ:- దేసికి కారణము నీవుట్టుటకా గిట్టుటకా ?

మంధ:- ఏమే మంజరికా ! చిత్తప్రలువలె నీమాటలముసురుచే నోరెత్త నియ్యకున్నావు ?

మంజ:- నీయేడు పేదో కాసిమ్మ. నే నిలువ వీలులేదు.

మంధ:- ఈపట్టణాశ్రమగార మెందులకో నీకైనఁ దెలియునా ?

మంజ:- ఓసిపాడుమొగమా ! ఈయూరిలో నీ కారణముఁదెలియని నీవంటివా రెంద టుందురే ముందుచెప్ప.

మంధ:- చెప్పవే. ఎందు కేడిపించెదవు ?

మంజ:- (స్వగతము) నీకేడ్చుకాక సవ్వవచ్చునా ! (ప్ర)కాశముగా) లేవు మనశ్రీరాముని పట్టాభిషేకము కాదట ?

మంధ:- (విభ్రాంతితో) నిజమేనా ! నిజమేనా !

మం:- అయితే యిందులోఁ గొంతయబద్ధముకూడనా !

మంధ:- అందులకా పురమున కీయలంకారము ? (స్వగతము) అయిన నీశుభవార్త మాకై కాదేవికిఁ జెప్పెదఁగాక.

మంజ:- పోవుచున్నాను. త్వరగాఁబోవలె. (నిష్క్రమించును.)
 (శనిగి)హము ప)వేశించును)

శ:- దేవకార్య మగురామపట్టాభిషేకభంగ మొనగూర్చ సమకట్టెద.

నీ. జూదమాడెడిచోట్ల సురఁ ద్రావువసతుల

జీవహింస సతంబుఁ జేయునెడల

వడుపువృత్తి మెలంగుపగ్గాంగనలచెంత
 కలహాశనులు కూడునెలవులందు
 కూటసాక్ష్యము లిచ్చుచోటుల జనముల
 మోసం బొనర్చెడిమూలలందు
 పతిమృతికై నఁ దప్పక యొప్పు నెఱజాణ
 లు వసించుచుండెడిభవనములను

తే. గీ. సతము నాట్యంబుసల్పెడిసాహసుండ
 దేవకార్యార్థము జగచ్చభావహంబుఁ
 గోరి యీమంధరనుఁ జొచ్చి కుతుకమునను
 రామపట్టాభిషేక కార్యంబుఁ జెఱుతు.

ఈమంధర యిప్పటికి సహృదయగ నున్నది. అదృశ్యవిధం
 బున దీని నానహించెద. అటులఁ జేయుటలో నేమైననంతరాయము
 కలిగిన నట్టియంతరాయ కారకులఁగూడ నానహించి నాకత్తి కెదురు
 లేక సంచరించెద. (మంధర కెదురుగాఁగని యదృశ్యుఁ డగును.)

మంధః... ఏమి నాయవివేకము! రామపట్టాభిషేకము నాకు శుభ
 వార్తయూ? ఏ మిట్టిమంతమిత్తినైనకారణము నాకే తెలియ
 కున్నది? కైకాజీవిఫట్టినంటినుండి యామెవెంబడి పంపఁబడిన
 యరణపుదాసి నైననాకు మాదేవిగాఁగినవతి యగుకౌసల్యాకుమా
 రుని కభిషేకము గావూడ శుభవార్త యెట్లగును? మహారాజు
 గారిముగ్ధుల పెండ్రుమగు కైకాజీవికైన వార్త తెలియలేదే! ఆ తెలి
 సినది. ముగిసెఁపుటిల్లాలు కనుకనే తనకొమరునికీ బట్టముఁగట్టు
 మని యడుగునేమోయని వెఱచి రాజీవార్త యామె కెఱిగింప
 కుండెనని తోచెడిని. ముగ్ధులభార్య యగుకైక యుండ పట్ట
 మహిషి ననుమహాగర్వమున నిక్కుచు నీలుచుండెడికౌసల్య కిది
 సంతోషముపై సంతోషము. మాదేవిగారికి దుఃఖము. నాకతిదుః
 ఖము. ఆగోల కిది యంతయుఁ దెలియదు. నే జెప్పినను వినునో
 వినదో? నయమునను భయమునను చెప్పిచూచెదను. వినెనా
 సరియే. వినకుండిన నేను నీదాస్యముఁజేసినదాన నానిర్భాగ్యు

రాలు కౌసల్యదాస్యముఁ జేయఁడు. అట్లుచేయక తప్పకవచ్చును. అముప్పు మూడులోననే నేను తనకొలుపు వదలిపోయెడనని చెప్పి బెడరించి చూచెదను. అప్పటికిని వినకున్న నామెకర్మకు నేనా కర్తయ ? శేషే యభివేక్షింపట. ఇంత సమాధి మూల స్యముఁబుట్టయుఁ బ్రమాదకరము. నే నిప్పుడే యీవార్త మాదేని తెలిగొనఁగ నశ్వరమ పోయెదను.

(నిష్క్రమించును)

2. స్థలకము - కైకాంతఃపురము.

(కైక యచి తాననాసీయై యుండును.)

కైక. — పరమునఁ బెరుసందరి యగుచున్నది. కారణ మేమైయుండును ? (కిటికీచెంత కేగి పూలోనికిఁ జూచి తిరిగివచ్చి కూర్చుండి) కారణము దురూహ్యముగా నున్నది. కౌపులగిరిగనువెట్టు మంగళ తూర్వారాచుబులే. శక్తివణపేయమగు ముఖవీరేశ్వర్యాదివాద్యవిశేషములే. దివికిఁ బ్రాకి పెట్టిలునుచి పేలునాకాకాబాములే. శత్రుజనకర్ణజ్వరాయమానమగు పెట్టడిమ్మలమోతయే. ఇట్టియుశ్శుంకారణ మేమైయుండును చెప్పుమా. దాని మంధర నాపూర్వంబురములోని కేగినది; యిప్పటికి నచ్చుచునేయుండును. అది వచ్చినఁగాని కారణము తెలియదు. (విగుట నటించి) ఎవరిదో కాలిచీపుడగుచున్నది. (మంధర పగుగున ప) వేశించును)

మం. — దేవీ ! దేవీ ! ఇంకేమున్నది ! స్థాణువునలె కూరుచున్నావేమి? పరికిరియ యోనినవేమి ?

కై. — ఏమిట మంధరా ! అంతకాగిగోలఁ బట్టదవు ? నీకొంప యేమి కూలినదే ?

మం. — నాకొంప యేమియుఁగూలలేదు. నాదనున పొకటి యుండినఁ గదా కూలుట ? పూర్ణముగా కూలినది నీకొంపయే.

కై. — కూలినకొంప కేమిచేయఁగలవారము ? అట్లులైన దానికై దిగులుపడవలసినపనియే లేదు.

మం:- పూర్ణముగా కాకుండిన ముప్పాతికకూలిన దనకొనుము.

కె:- అవిశేష మేమో ముం చెఱింగింపుము. సాధ్యమగునెడల ప్రితి క్రియ మొనరితము.

మం:- పే మనశ్శీరామునకుఁ బట్టాభిషేకమఁట.

కె:- అదియేనా పురమున నాశ్చర్యకారణము ?

మం:- అగును.

కె:- అట్లయినఁ దరమ' లి'షము.

ఉత్పా. కన్యతల్లకింతు సన్న గౌరవంబుపెంపునకొ
మన్నెనె నొప్పెచ్చునత్తుమారశేఖరుండు, స
ర్వోన్నతుండు రాజుగాగ నుండెనంటి వెల్లి మా
పున్నెము ల్కలింపె; నిదిగొ పొందు రత్నహారముకొ.
(రత్నహారమునఁ బాఠితోషికముగా నొనంగుచు)

మం:- (విభా)తి నటించుచు హారము ధరింపుపక దూరముగఁ
నోయిచు)

కె:- “నావిష్టా పృథ్విపత్తిః” అనునాశ్చర్యముగ విష్ణుతుల్యుం డగు
మూర్తామచుచుండ నిందిరాతుల్య యగుమాహానకియుఁ బట్టాభి
షేక్తు లగుట లేచేకదా ?

సీ. నీలాంబుకరకమనీయవస్తుం డయ్యుం
బాపమకపకీతభాస్కరుండు
మానిసిలోకసద్గతిమూర్తి యయ్యును
పరకామిసిసహోదరయశుండు
పై రికాంతారిదావదహానుం డయ్యును
శరణాగతారాతిజలభయండు
భార్గవగర్వాగపవిభయం డయ్యును
పందితభాసురబృందయుతుండు

తే. గీ. సకలరాజస్యప్రముఖసంస్తవ్యమాన
యశుడగుచును రాజర్షి తుల్యాశయుండు

రామచంద్రుడు ప్రభుడౌచు రమణమండే
గనునదేకద కన్నులు కలఫలంబు ?

రేపుకదా నాకన్నులు ధన్యము లగుట ?

తే. గీ. అవనిజాత యర్థాంగి వామాంకమందు
దక్షిణాంకమున నయోధ్య తనరుచుండ
సింహపీఠంబునందు వసించుచామ
చందురే పట జగమెల్ల గందుగిక.

మం:- (స్వగతము) ఈదేవి చాలసహృదయ. చుఃఖంపవలసినసమయమునఁ బిచ్చిదానివలె పరమసంతోష మొందుచున్నది. ఈ మెనడవడి నాప్రియత్నమును భంగముచేయుచుకదా ? (ప్రకాశముగా) కైకాదేవీ! నీవర్ణనమంతయు ముగిసినదా? ఇంకేమైనను కలదా ?

కై:- మంధరా! ఏమి ట్లనెదవు ? మారామచంద్రునిగుణంబుల వర్ణింప సహస్రశిరస్సుండగుఁడొందుకంటే యసమనుడినుచుండ నలువఁ దలఁపనేల ? మానవమాత్ర నగునా దేవితెక్క ? ఎన్ని దినము లిట్లు వర్ణించినను బోలవు.

మం:- లోకవృత్త మెఱుంగనియమాయకురాలా! సార్వభౌముఁ డగు రామచంద్రుడు పిన్ననాటిరామచంద్రుడుగా నుండుననియే తలంచుచున్నావా ?

కై:- ఆవంతయు భేదముండదనియే నాఁ మృకము.

ఆ. వె. రాజ్య మబ్బనిమ్ము రహి నప్తసిద్ధులు
వలచి వచ్చినను రవంతయేని
తోణకఁ డతడు సుత, దూతకు మాతని
నిండుకుండ తోణక నేర్పునొక్కొ ?

మం:- పెట్టితల్లి ! రాజ్యలక్ష్మిగ్రహ మొనర్పఁగలకార్యంబుల నేఁ జెప్పెద వినుము.

తే. గీ. తనకు రాజ్యంబు లభించుదారి యున్నఁ
వలె, దండిని, నన్నను, తమ్మునేని

యాలినేనియు, సుతుశేరి జాలిమాలి

బలియొసఁగి, రాజ్యభారంబుఁ బడయు నృపుఁడు.

కై:- మంథరా! సత్యమే. కాని యది యిప్పట్లున నన్వయాన్వరము. రాజ్యము నిచ్చువాఁడు మహారాజు. గ్రహించువాఁడు జ్యేష్ఠ పుత్రుఁడు. కోరునది సర్వరాజ్యము. అట్లవా రెవ్వరును లేరు. ధయకారణ మానవతయు లేదు.

మం:- (స్వగతము) ఈమార్గ మనుకూలించునట్లుల లేదు. వేతాక తోనఁ దొక్కెదను. (ప్రకాశముగా) వెజ్జిబాగులతల్లీ! నేఁ జెప్పినది సవిమర్శముగ నాలకింపుము. రాజనీతిజ్ఞులు బుణ శేష, రణశేష, శత్రుశేష ముగ్ధుల నెంచరు. ఒకదాయ బ్రదికియుండునఱకు రాజ్య మూజితమని సక్షాత్రీయుఁ డెంచుడు. ఏకగర్భజనితు లగున్నదమ్ములే రాజ్యముపట్ల కరుణవహింపక యొకరినొకరు చంపుకొనుచుండ సవతిల్లబిడ్డలా యొకరినొకరు కరుణతోఁ జూచుట? ఇది గగనకుసుమము. (శని ప్రవేశించును)

శ:- ఆహా! ఈమంథరతంత్రము రామవాత్సల్యపూర్ణ యగునీయ మను మాన్యుఁడెదింపలేకున్నది.

శే. గీ. రామవాత్సల్య మచసుధారసపకీత

హృదయమును రామవైషమ్య మెట్లుచొచ్చు ?

ఖరకరునికిరణాభిబ్రాకాశిత మగు

భవనమును తమఃఖండ మెబ్బంగిఁ దూరు ?

ఇందు నాసాయముకూడ నత్యవసరమని తోచెడి. అయినఁ గొంతవడి యీమాటననుండి పొంచి యవసరమగునెడల కైకా దేవి నావహించి రామవాత్సల్య మడఁగఁదొక్కి మంథరవలలోఁ బడవైచెదను. (చాటునకుఁ బోవును)

కై:- మంథరా! ఇట్టి వృథాలాపము లేల? రామునకు భరతున కావంతయు భేదములేదు. కావున నాకిట్టివి బోధింపక వెడలిపొమ్ము

(శని పోవేళించును)

శ:- ఇక నే జోగుఁడేసి కార్యములేదు. మంధరను పెడలనడుపుదశ కూడ వచ్చినది. ఇక నే కైక నావహించెదను, (కైకవైపు నడచి యదృశ్యుడగును)

మం:- దేవీ! నీమాటఁ గాదననేల? రాముఁడు మీరు చెప్పినట్లు సహృదయుఁడగుట మంచిదే. అటులే కానివో భరతాదిపుత్రుల గతియు, సుమిత్రాదేవిగతియు మీగతియు నేమగునో కొంచె మైన యోజించితిరా? సవతిత్సవగునీవే యాతనిగుణపక్షపాత మున నతనివై పట్టు మాటాడుదుండ సర్వరాజ్యము రామానురాగ సురాచానమ తమై యున్నదనుటలో ససత్య ముండవకదా? అట్టి రాముఁడేమియొనర్చినను గొట్టెదాటువలె లోకము వలెయని సమ్మతించుచుకాని కిక్కురుమనువుగు వుండరు. రాముఁడొకవేళ పరమశాంతుఁ డంటివేని స్త్రీసహజమగు సవతిమనస్సగమునకు, కొత్తగా రాజమాలయగుట విష్టవీఁగుకలస్యమాత్రము తప్పక మిమ్ముల నిరువురఁ గాలఁబెట్టి నేలరాయకమానదని నే ఘంటా పథముగ నొక్కివక్కాణింపఁగలను. ఏకార్యమునకుఁగాని కడం గుటకు ముందు చెడుగు నెంచియే మంచి నెంచవలయు. ఇప్పుడు మిన్నకుంటివేని గోటితో మీటుదానికి గొడ్డొడ్డతోనే తీర్చనల సినయవసరము రావచ్చును.

కై:- (శనిగొస్తయై తలయూచుచు స్వగతము) రాముఁడు మంచి వాఁడేకాని కౌసల్యనుమాత్రము నమ్ముట కష్టముగ నున్నది. మంధర చెప్పినది కొంచెము యోజింపవలసియేయున్నది. ఇంక నేమిచెప్పనో విందము.

మం:- దేవీ! ఏమట్లు గృహగొస్తవలె తలయూచుచున్నావు? నే చెప్పనదేమియు మీకు నచ్చుటలేదా?

కై:- మంధరా! నీవనిట్లు నాకు గృహమే యావేశించినట్లున్నది. నిజముగ రామపట్టాభిషేకానంతరము రాజమాల యనుగర్వాంధ

కారమున నాకొసల్య యేమొసర్చునో యనిమాత్రము భయమగు చున్నది.

మం:- (స్వగతము) ఆ. తల తిరిగి కబళము నోటిలోనికి వచ్చుచున్నది. ఇదియే బాగుగ పురిచెట్టవలసిన సమయము.

తే. గీ. సనతిమచ్చర మనెడినిశాతపరశు
భార రామానురాగ మన్నూరుహంబు
బేదిపి యచ్చోట రామవైషమ్య మనెడి
మొలక నిడ దోహద మొచ్చు బూనుదాన.

(ప్రకాశముగా) నేజెప్పియులఁ జేసితివేని సర్వము నునా యాసముగ నెఱవేరును.

కై:- మంధరా! చెప్పుము చూతము.

మం:- అమ్మా! గోడలకు చెవులుంచును. (సమీపించి) అతిరహస్యము. చెవిలోఁ జెప్పెదను.

కై:- (స్వగతము) అబ్బా! ఏమి యీదాసీలసామర్థ్యము!

తే. గీ. కలకలయటంచు నవ్వుకొంపలను కూలఁ
దోయఁగ, నసాధ్యమర్థము ట్టాయలకుఁ గ
రస మొనరింప, రాజుల మృగజేయ
దాసియే యింగలపుబుల్ల తలఁచిచూడ.

అది యెంత చెప్పినను

తే. గీ. రామచంద్రునిపైఁ గల్గుపేమ యొకటి
సవతికొసల్యపైని మాతృస్మయ మొకటి
వెనుకకును ముందునకు లాగి వెతలఁబెట్ట
నకట! కర్తవ్యతామాధ్య ముంకురించె.

(సంతసమున ప్రకాశముగా) మంధరా! పథకముమాత్రము బాగుగ కుడిరినది. ఆరెండింటిని తులయం దుంచి తూచిన సవతి మచ్చరమే గురుత్వమునూచించెడిని. కొమరుఁడు ప్రభువైరాజ్యంబు శాసించుచుండ రాజమాతనని నడుమవచ్చిన గర్వముచే నిక్కెడ

కొసల్యపదవిని నే నీసాడుకండ్ల చూడ నొల్లను. ఈమహాత్కార్యమున కించుకమార్గదర్శివై పుణ్యముఁ గట్టుకొంటివి. తమహరి కర్తవ్యముఁ గూడ బోధింపుము.

మం:- తల్లీ! అది పరమసులభము. వినుము. (చెవిలోఁజెప్పి) ఇట్లు చేసితివేని నీవు రాజమాత వగుదురు. నేను దాసీలకు రాని నగుదును. స్వర్వరాజభోగములు మనల నాశ్రయించును. ఇది మార్గము.

కై:- సరియే. ఆయత్నమునకుఁ గడంగువముపద. (కైకయు మంథరయు నిష్క్రమింప శని ప్రవేశించును.)

శ:- ఇప్పుటికి కొంతదనుక కృతాఘటం.

తే. గీ. పట్టభంగశాపపుములబంధ మెంతో
తిరముగా వేనఁ బొల్లి మాధవ శ్రమించి
కైక యాదిసోపానముఁ గట్టఁగడఁగె
వెనుక కరుగకయుండెడివిధ మొనర్చు.

(యవనిక పోవును.)

3. స్థలకము - కైకాకోపగృహము.

ద్వారమున మంథర యుండును.

(దశరథుడు ప్రవేశించును)

ద:- (స్వగతము) కొసల్యారామునిపట్టాభిషేకవిషయమై నాముద్దుల భార్య కైకకుఁ జెప్పిపుచ్చిన నామె యంతిపురమునఁ గానబడకుండెననియు నేటికో కోపగృహప్రవేశమొనర్చినదనియు తెలియవచ్చుటచే నేనే స్వయముగా నాదేవిని శుభముహూర్తమునకుఁబిలిచికొనిసోవుతలఁపున వచ్చితిని. ఇదియే కైకాంతఃపురము. ద్వారమున మంథర యున్నది. దానివలన దేవివృత్తి తెలియఁగలదు. (ప్రకాశముగా) మంథరా ! మాదేవికి సత్వరమ మారాక యెఱింగింపుము.

మం:- చిత్తము. మహాప్రభూ! (స్వగతము) ఈరాజు నిష్కపటియు
 స్త్రీలోలుడును. నేబన్నినవలలో మృగమువలె చిక్కినాడు.
 పైని నే జెప్పినట్లు చేయనాయీనినబెబ్బులివాతనుండి యెట్లును
 తప్పించుకొననేరడు. (నిష్క్రమించి తిరిగి ప్రవేశించి మహా
 రాజా ! దేవిగా రంతిపురమున నెచ్చేటను కాన్సింపరైరి. కోప
 గృహముమాత్రము కొద్దిగఁ దెలువబడియున్నది. అందుఁ జొచ్చు
 టకు నాకు గుండెలాసక తమకు మనవిజేసికొనవచ్చితిని.

ద:- (ముందునకు నడచి సాలోచనముగ నలుదెసలు పరికించి స్వగ
 తము) ఈయతినకుఁ గోపకారణ మేముండును ? (తల పొకించి)
 ఈశుభవార్త తన కెఱింగింపకుంటినని యుండునా ? అదియు
 సమంజసమే. 'ముంజేతికకణమున కద్ద మేటికి ?' (ఒకవైపున
 చినిగినవస్త్రములతో భూషణవిహీనయైనకైకను దరిసి ప్రక్కనఁ
 గూర్చుండి) దేవీ ! ఏమిది ? ఈయకాలకోప మేమి ? నాకేమియు
 నర్థముగాకున్నదే ?

సీ. నవరత్నమమభూషణంబులఁ జెలువొందు
 తనులత త్యక్తభూషణ మిదేల ?
 చలుగుజోర్చించుచేలధారినీ చగు
 తరుణి కీచిపివస్త్రం బిదేల ?
 పాంసతూలికశయ్యలందు మెలంగడి
 యతివ కీనేలశయ్య యిది యేల ?
 పూర్ణమాశశి కసంపూర్ణజూపెడిముఖ
 బింబాన విన్నదనం బిదేల ?
 ట. గీ. రామచంద్రాభిషేకకార్యంబునలని
 సంతసంబున మూడవవంతుఁ గలుగు
 గుణగణపు తోషసమయాన కుందుచున్న
 కతముఁ దెలుపుమీ లీఱువసతి యొనర్తు.

కై:- (కోపమున) మహారాజా ! చాలుచాలు. ఈదువ్వల కేమి ?
 ఈకైక యుండిననేమి ముండిననేమి ? ఈపెవిషయ మర్హముల

లోను బిండములలోను లేకుండఁజేసి యీపట్టణమందుఁగల పత్తి
హీనమానవునికిఁగూడ తెలియునటులఁజేసి నేనుమాత్ర మెఱుంగ
కుండునేర్పాటుఁ గావించితివిగదా? ఏమి నీసామర్థ్యము? నీమంత్ర
రక్షణచణత నాయెడల వెల్లడియొనర్పితివిగదా? ఇన్నిదినముల
నుండి నాయెడ బూటకపుప్రేమఁ జూపుచుండినఁ వెలిసికొననేరని
తెలివితక్కువదానననిగదా యింతయుపేక్షాభావముఁ జూపితివి.
సమహంగణములలో బ్రాణముఁ దృణప్రాయముగ నొనర్పి నీకు
సాయమొనరించినందులకు మిక్కిలికృతజ్ఞతఁ జూపితివి.

తే. గీ. నవ్వుల స్త్రోవ్వులను పైని దువ్విదువ్వి
ప్రాణతుల్యంపుప్రేమఁ గన్నడ నటించు
పురుషు లెన్నఁగ గోముఖపుండరీక
ములుఁ బయోముఖవిషకుంభములు పరిచి.

ఈవిధ మిన్నిదినములనుండి యెఱుంగక పోనైతి. ఇట్టిబేల
లలో మహారాజుల కేమిదని?

తే. గీ. పట్టము గట్టఁగాఁ బ్రభుత్వంబుఁ దాల్చు
మీరు రాముండుఁగల్గ నేమి యిఁక కొదువ?
వస్తువు, వరుఁ డుండఁ గాదె వై నాహికుంబు
బంధువులు రాకయుండిన భంగమగునె?

కావున మీయిష్టానుసారమే కానిండు.

ద:- దేవీ! నేఁడుదయమున లేవఁగనే యెవ్వరిమొగముఁగాంచితినో
కాని నీనోట నెన్నఁడు విననికర్ణశూలాయమానము లగుమాటలు
విని కుత్తుకబంటి నివ్వెరపాటుఁజెందియుంటిని. నామాట వినుము.

క. నాసరస యుద్ధములలో
వేసరక సహాయమైతే విజయముఁ గంటిక
నీసాటియె వా రిరువురు

కౌసల్య, సుమిత్ర, లేల కనలెదు నాపై ?
అందువలననేకదా పుచ్చప్రాణములలో నొక్కర్తుగా నినుఁ

బరిగణించుచు తక్కు సపత్నులకంటె సెక్కుడుప్రేముడిఁ జూతును? అట్టి నాయుతరంగం బెఱుంగక యేమేమో మాటాడితివి. పొర పాటునకు క్షమింతు. ఈవృత్తాంత మింతదనుక నీకెఱింగింపనికారణముకూడ నిదియే.

శా. నీకు న్నాకు నభేదమాకలేమున న్నిరేజపత్రేక్షణా !
నాకోర్కు ల్పది నీవిగాఁ దలఁచి యానందాభిలౌ మున్ని నీ
కీకళ్యాణసువార్తఁ దెల్పఁగను నేనే వచ్చితి న్నన్ను నీ
సాకల్యాసమవాక్కుధారసమున న్సంతోషిఁ గావింపుమీ.
శ్రీరామపట్టాభిషేకముపూర్తము దరియించున్నది. సర్వాంశం
కారభాషితవై వైశమ రమ్ము పోవుదము.

కై:- మహారాజా ! మన కిరువుర కభేదప్రతిపత్తిఁ జెప్పితిమిగదా ?

ద:- కామినీ ! కాకేమి ?

కై:- అటులయిన నీవిషయమునఁదప్పు యని యన్వయింపవలయును.

ద:- (విభ్రాంతుఁడై) ఏమి దేవీ ! ఈవిషయమున నన్వయించదంటివి?
ఎట్లన్వయింపదు ? జ్యేష్ఠుఁడును, అభిషేకార్హుఁడునగు శ్రీరా
మాభిషేకవిషయముననే భేదాభిప్రాయమా ?

కై:- చెప్పుచుండఁగనే యేల త్వరఁజెందెదరు ?

ద:- కార్యము సత్వరమ కావలసినదిగాన నంతత్వర.

కై:- కాఁగలకార్యము సత్వరమ యగును. శంబరాసురయుద్ధ మొక
సారి స్మరింపుఁడు.

ద:- (స్మృతి నభినయించుచు) దేవీ ! స్మరించితిని.

శా. సమరముఖంబున నృధపుచక్రము క్రుంగిన నేను వైరిభీ
దుముగను పోరుచుండఁగ సమర్థతల్పిని తేరుడ్గి చ
క్రము ధరఁ గ్రుంగకుండగ భరంబునఁ దేరుచికించిపట్టి, వై
రిమద మడంచుపూన్నివిఁ దరింపఁగఁ జేసి జయంబు గూర్చవే ?

అథాంగీ ! అట్టిసాయము నేను మఱియేదా ? కావుననేకదా
నీకప్పుడే వరద్వయ మొసంగినది. అప్పుడే కోరుకొనుమనిన నవ
సరమైనప్పుడు కోరుదునని నీవు చెప్పినట్లు జ్ఞాపకము.

కై:- (సంతసమున) నాథా ! నిజము. సత్యనిత్యుడ వగునీవు వాగ్దా
నము విస్మరింతువా ?

ద:- కాంతా ! లేదు.

కై :- ఆవరము లిప్పు డనుగ్రహింపవలయును.

ద:- అవశ్యము. అటులే చేసెద.

కై:- మహారాజా ! నే కోరుకొనవచ్చునుకదా ?

ద:- తరుణీ ! ఏల యట్లు గుచ్చిగుచ్చి యడిగెదవు ?

చ. దవళి చల్లనైన, హిమధామనగం బనలంబుఁ గిక్కినన్
శివులపుత్రు వేడిమిని జెందిన, నుబుధు లెల్లఁబొంగి యీ
భువి దిగమింగఁబోయినను పూర్వగిరి న్రవి యస్తమించినన్
రవికులుఁ డైనపారివుఁడు రాజముఖ ! యన్మలంబుఁబల్కునే ?

కై:- (స్వగతము) ఈయెత్తుననే యుక్కిరిబిక్కిరి నకుండ కట్టివేయ
వలయును (ప్రకాశముగా) మహారాజా ! అవధరింపుడు.

ఆ. భరతు నేడ పట్టభద్రుఁడై జేయుట యొందు
రాము సయ్యరణ్యసీమ నేల
పదియునాలుగెండ్లు పంపుట మఱియొందు
వరయుగం బొసంగు భరణినాథ !

ద:- (చెవులుమూసికొని) కైకా ! ఇవి నీమాటలేనా ? పరిహాసము
నకుఁ గాదుకదా ? నే నమ్మజాల, నమ్మజాల. ఇది ని న్నానే
శించిన యేదేనిపితాచవాక్యములుకాని యివి నీవని నే ముమ్మా
టికి నమ్మజాల.

క. భరతునికంటెను రాముని

కరుణారస మొలుకుదన్నిఁ గాంచెడి నీ వి

పరణిని బలుకుదువని యే

కరణిని నమ్మంగలవాడ కంజాతముఖ !

నామనస్థైర్యముఁ బరీక్షించుచుంటివేమోయని తలఁచెదను.

కావున నివి తప్ప వాంఛనీయవరద్వయం బడిగి నన్ను సుఖవార్ధిఁ దేల్పుము.

తై:- నాథా ! మీ రిచ్చెదమని ముమ్మాటికిఁ జెప్పిన వరంబులఁ గోరుకొంటినిగదా ? నా కివే వాంఛనీయములు. ఒసంగిన నొసంగుము. అటుల కాదేని నే జెప్పవలసిన దేమున్నది?

ఉ. ఆడినమోట మీఱఁగ భయంపడి రాజ్యము మానికీచ్చి మో
మోడక భార్య నేకసుతు నూడిగము నొప్పరరింప నమ్మి తా
కాదున దాసుఁడయ్య కులకాంత నిజప్రభునాఞ్ఞఁ జూపగా
నోదని యాతీశంకజ కులోత్తము నప్పుడె విస్మరించితే ?

ద:- మామూలపురుషులలో నొకఁడై జగజ్జగీయమానసత్యదీక్షాపర
తంత్రిఁడును, మాకెల్ల మేలుబంతి యగుహరిశ్చంద్రచక్రవర్తినే
మఱచునంతటియవమతినా ? అతివా ! మఱియొకతూరి యాలో
చించి వేఱువరంబుల వేడుము. అగ్నిఁ జొరుమనినఁ బరమసంతో
షమునఁ జొచ్చెద. సముద్రమున నుఱుకుమనిన నిస్సంశయముగ
నుఱిగెద. మహావిహారగములతోఁ బోరుమనిన జడియక పోరెద.
అశని కెదురేగుమనిన పరమాహ్లాదంబున నేగెదఁగాని లేకలేక
యరువదివేలవత్సరములపిదప కలిగినపుత్రిలలో జ్యేష్ఠఁడు, నగ్ర
గణ్యఁడు, గుణభూషణుం డగుకౌసల్యారాముని యభిషేకము
నకుమూల్యము విఘ్న మొనరింపకుము. (గడ్డముఁబట్టుకొని) బతి
మూలెద.

తై:- మహారాజా ! చాలుచాలు. ఏల యిట్లు బేలవై పల్కెదవు ?
నా కీవరములుదక్క వేఱేదియు నక్కఱలేదు. ఇచ్చిన నిండు.
లేకుండిన మీదుష్కీర్తి కాలఫలకంబున స్థిరమైనశిలాక్షరములఁ
బ్రకటింపఁబడియే యుండునని ముమ్మాటికి నమ్ముము.

ద:- ఓసిపుత్రోద్రోహి ! ఓసిభర్తృద్రోహి ! ఎంతటి వృథకలువవే ?
నిన్నేమిచేసినను పాపముండదుకదా ? న న్నివలం బడఁద్రోసి
లోలోన సుతసింహుచుంటివా ? హా ! క సల్యారామా ! నీపట్టా
భిషేక మీవిధమాయెనా ? దుర్భరము, దుర్భరము. నా యీ
ప్రస్తుతస్థితి పగవారలకైనను వలదు.

క. శ్రీరాముని దినమణికుల

వారాశిశశాను సకలవైభవములతో

గారామున నభిషేకము

చే రాజులఁ జేయఁదలఁపఁ జవర కిటయె.

ఇది నాకర్మఫలము కాబోలు. హా రామా ! పట్టాభిషేక
వాఞ సతీయుక్తుడవై సకలభూషణభూషితుడవై, యస్మన్న
యనచకోరచంద్రుడవై నాయాశీస్సుఁ బొందవచ్చు నీమొగ
మినిర్భాగ్యుడు సిగ్గేది యెట్లుచూడఁగలడు ? ఈపట్టాభిషేక
వార్త నీకేమని చెప్పఁగలడు ? హతవిధి ! ఈనాటక మింక నే
నేమాత్రము నాడఁజాలను. ఈభూమికాధారణమున నే నపజ
యము నొందకతప్పనని నాయాత్మ గట్టిగ నొక్కి చెప్పుచున్నది.
హా రామా ! నిర్జితసోమా ! సుగుణధామా ! సకలరాక్షసవిరామా !
మునిగణవినుతనామా ! క సల్యారామా ! అభిషేకంబుచే
సన్మానింపఁదగునీ కీకాననరాజ్యాభిషేక మెవ్విధి విధింతు ?
తైకా ! రాముడు సర్వజనమనోభిరాముడే, అనవరతగురుజన
విధేయుడే, సర్వసముడే, యట్టివానియెడల నీ కింతనిష్కరుణ
యేల కలిగె ? నాయందలి యనురాగంబునను, శ్రీరామునియెడ
వాత్సల్యముననైన నీవరములులేప్పు వేకువరములు వేడుము.
పరమసంతోషమున నిత్తును. జాగుఁజేయకుము. పాదము లంటి
ఁజొక్కిక్కడ. (పాదము లంటఁబోవ తైక లోలఁగును) జ్యేష్ఠుడు
శ్రీరాముఁ డుండ భరతుఁ డెన్నఁడును ప్రభువు కాఁజాలను. నీ
బోఁటిముక్కుఁగిగర్భమున జనించినకలన వానిచేతిలోదకములు
పైత మే నొల్ల. శ్రీరాముడు కానఁ జేర నా కిదే కాన కాదా ?

శ్రీ. రాజా! ఈటుదిబుడియెద్దులవలన కార్యము? భరతుడే
యయోధ్యాపతి కావలయు, శ్రీరాముడే వజాధిపతి కావల
యును. నామత మిది యిక తిరుగదు,

దా. అక్కటకటా! పాపాణహృదయా! లోహంతరంగా! వజ్రశివ
స్వాంతా! నరలోకరాక్షసి! చాలదు. ని న్నేమనిసంజోధింపవల
యునో యాశబ్దము వాజ్మయమున నెచ్చటను కనువట్టదు.

తే. గీ. కఠివజ్రంబును ద్రవింపగా నొనర్చు
నాచుదుఃఖతాపంబులు నాతి! నీచు
లోహకాశిన్యహృదయంబు దోహదంబు
జేయలేవయ్యె. మాధ్యంబు జెందియుంట.

ఓదాడధరా! పుట్టినదాది లెక్క కొక్కటేనియవచ్చు సలుపని
యగ్రపుత్రుని రాజ్యావ్త్తుని స్త్రీలోలుడై, సత్యవాగ్బంధమునఁ
జిక్కి యన్యాయముగ నసమయమున కానలపా లొరిపఁబోవు
నీయన్యాయధరణీపాలుని నీదాడహతి మృగ్గజేసి నీపురి కతిధి
నొనరించుకొన బాగొనర్చెదవేల? ఓ భూమ్యాకాశాదులారా!
సర్వసమర్థుల రగుమీ కొక్కసారి యప్పలించి నకు నలికివేయ
రాదా? ఓసర్వభక్షకా! నన్నొకనిముసమున జోహంపరాదా?
ఓయంబుధులారా! మీబాడబానలంబున నన్ను ముంచరాదా?
మాకొసల్యారాముని నే నేమొగంబునఁ జూతు? హక్తకా!
ఎంతఁ జేసితివే?

తే. గీ. అమృతవల్లివటంచు మూర్ఖమునఁ బాల్చి
గరభవల్లివై పాణిము ల్పురుగఁజేతే?
రవికుల మొనర్చినట్టి పార్థిబ మేము
నిన్నుబోలు నార్యేతర యన్నకలన?

చూడఁజాల చూడఁజాల నీరాక్షసిమొగమును. హారామా!
ఇట్టికర్మకారవాక్యము నీకుఁ జెలుపునంటి మరణమే తరమము

దాయకముకదా ! మాకాసల్యారాము నొకసారి పిలిపింపుము.
(మూర్ఛిల్లును)

కై:- రాముని బిలువ సుమంతుని నిప్పటికే పంపితిగదా ?

మం:- దేవీ ! శ్రీరామచంద్రుడు సుమంతునిచే బిలువబడి కా-
బోలును వచ్చుచున్నాడు లక్ష్మణుడు వెన్నంటియే వచ్చు-
చున్నాడు. పరీక్ష పెట్టుదునా ?

కై:- (యోజించుచు) పరీక్ష పెట్టుము. (మంధర నిష్క్రమించును.
శ్రీరాముడు పరీక్షించును.)

శ్రీ:- (కైకకు పరిక్షణమహిమస్కారములు చేసి) తల్లీ ! ఏటికి మా-
జనకు లిట్లు మూర్ఛగతులైరి ?

తే. గీ. వృద్ధుడౌ మహారాజు నీవిధ మొనర్పు
కారణము సూయవినయమోక్షరుణవేర్చి
సత్యరమ తెల్పి నామనశ్శాంతిఁ గూర్చి
గేలు మోడ్చుచున్నాడ బాలకండను. (తిరిగి మొక్కును.)

కై:- శ్రీరామా ! విశేషకారణ మేమియు లేదు. అొల్లి శంబరాసుర-
యధమున సాయమొనర్చినందులకు నాకు మీతండ్రిగారు వర-
ద్యయ మొసంగిరి. దానికై భరతున కభిషేక మొనరించుమను-
టాకటియు నిన్ను పడునాల్లేం డ్లరణ్యవాసమొనరింపఁబాచుట
రెండవవరముగఁ గోరితిని. సత్యనిరతుడగుమహారాజుగా రీవార-
నీ కెఱింగింప వెలచి మూర్ఛితుడయ్యెను. ఇదియే కారణము.

శ్రీ:- (స్వగతము) ఇప్పటికి నే ధన్యుడ.

తే. గీ. శైశవంబాది యేయపచారమేనిఁ
జేయనట్టిడ నాయెడ నేయపకృతి
పొసఁగి జనకు దుఃఖాబుధి ముంచెనో య
టంచుఁ దలంచునా కూరట కొంచె మబ్బె.

(ప్రకాశముగా) తల్లీ ! ఇట్టి స్వల్పకార్యంబునకై వృద్ధుల
మనముఁ గలఁతఁబెట్టవలసివచ్చెనా ? ఈకోర్కె నీవుగాని, జనకుడు

కాని, నా కావంత యెఱిగించియుండినఁ బరమసంతసమున 'వల్ల' యనకుండి యుందునా ? ఇట్లెల చేసితి వమ్మా!

చ. జనకునియాజ్ఞయైనయెడ సాగరమం దుటుకంగ జంక న
య్యనలమున స్తోర న్వేటువ, నయ్యళని స్థరమందుఁ దాల్చుఁగాఁ
దొనకను వ్యాఘ్రసింహములతో నయిన నృపగంగఁబోదుఁ, గా
ననసుఖజీవనంబున ననాదరణం బొనరించువెట్టినా ?

(తెరలో)

మ. సుగుణాకారుని, రామచంద్రవిభు, సంస్తుత్యప్రభావాధ్యు, శౌ
ర్యగుణోపేతునిఁ బట్టభద్రుని నొనర్ప నిష్ఠుముజ్జేయఁగాఁ
దెగువన్నానినవార లీక్షణమ యార్చిన్బొందఁ దచ్చీర్ణము
లైగిపోనేసి గురుప్రహర్ష మనుసంధితు న్నహాకాంక్షచేక.

(మహాగుండై లక్ష్మణుడు విచ్చుకత్తితో ప్రవేశించి పై
పద్యముఁ జదువును.)

శ్రీ:- (ఇంచుక కోపియై) లక్ష్మణా! ఇచ్చట నీప్రసక్తి యేమియులేదు.
మేఱమీఱకుము.

ఉ. న్యాయముచేత నేను జననాయకదత్తవరానుమాపమై
తోయ ససాధ్యమాట భరతుండె ప్రభుండగు నెచ్చటైనను
న్బాయదు నిన్ను సేవ యసిఁ బట్టఁగనేటికిఁ గోపమేల ? పో
చేయుము సేవ యాభరతుచెంగట, దుందుడు కింత చెల్లనే ?

అ:- (ఖిన్నుండై నాల్గడుగులు నడచి మఱి కత్తి నొఱయందుంచి
శ్రీరామునకు సాష్టాంగదండప్రణామ మొనరించి పాదములంటి
మోకరించి)

త. గీ. పట్టభంగవృత్తాంతము పగులఁజేసె
గుండె యొడలెఱుంగక వచ్చి కోపమునను
కత్తిదూసి పల్కితి నేమొ కావు, కావు
భ్రాతృవత్సలా ! దోహిని పాటి నన్ను.

ద:- (ఇంచుక తెలివిగని) కూర్చితనయా ! లక్ష్మణా ! ఖడ్గము
నొటయం దుంచకుము.

తే. గీ. వట్టాది. ఇతఁడే శ్రీలోలుఁ డగుచు కైకేచ్చఁ దీర్చి
రామచంద్రుని గూర్చివినుచు కంప
నొప్పి తప్పక యీతల నుత్తరించి
గిరిగిరను రాముపాదము ల్దరియ వైచి
తన్మకుటమును రాముమూర్ధమునఁ బెట్టి
నీఋణము తీటు నన్ను మన్నించుటగును.

రమ్ము. నాయనా ! రమ్ము. దేనికైనను నీవే సమర్థుడవు.

శ్రీ:- లక్ష్మణా ! గురునమస్కృతి యొనర్చి క్షమార్పణ పేదకొనుము.

ల:- అగృహ నాజ్ఞానుసారమే. (కన్నీటితోఁ దండికి సాష్టాంగదండ
ప్రణామ మొనరించి)

తే. గీ. అన్నపట్టాభిషేకంబు సున్నయన్నఁ
గోపమునఁ గాటులను కొన్నిఁ గూసినాఁడ
మత్తినపూర్ణకోభాయమానచిత్తుఁ
డను శరణమంటి బోవఁగాఁజనుచు మీరు.

ద:- నాయనా ! లక్ష్మణా ! ఇందు నీతప్పేమున్నది ?

తే. గీ. తండికంటె నగృహనిపైఁ దనరుపేమ
మించ రాజభక్తిని వెల్లడించి తీవు
నాకమారుగా రాము సంతతముఁగొలువు
మస్మదాశీస్సు నినుఁ బోవు ననవరతము.

శ్రీ:- లక్ష్మణా ! నీవే కృతార్థుడవు.

ల:- ధన్యోస్తి.

శ్రీ:- అనుజా ! కరుణార్ద్రహృదయ యగుతల్లిని దూషించితివికదా ?
అసదయహృదయ నా కొనరించినమేళ్ళఁ గంటినా ?

సీ. రాజ్యనిర్వహణభారంబు భారంబు నీ

కేటికి సాఫ్యేచ్ఛ నేగుమనియె

పెక్కుర బోషింప నెక్కుడు కష్టమా

నొకడవే సుఖమున నూడుమనియె

కుటిలదుర్మార్గసంకులమునూ రాజ్యంబు

వని నొంటరిగ నాత్మ గనఁజనుమనె

శాంతియుతునకు రాజ్యము నారకంబగు

ననువగు నీకుఁ గానఁపమె యనియె

గీ. సవతిబిడ్డనైన సద్భద్రయాబున

భార మానకుండ పరమకృపను

పోచి సొంతసుతునిమూపున భారము

వైచికొనిన సుస్వభావచరిత.

తల్లీ! నియీకార్యమున కెంతయుఁ గృతజ్ఞుఁడ. నేను సర్వ సాసిద్ధుఁడ. ఈశుభోదాతము మాతల్లికిని మీకోడలి కెఱింగించి వీడ్కొనివచ్చెద.

ద:- రామా! సర్వగుణధామా! నాయనా! పోవుచున్నావా?

శ్రీ:- జనకా! తిరిగి తమదర్శనముఁ జేసియే పోయెద. ఇప్పటికి వత్తును. ఆజ్ఞ.

ద:- తండ్రీ! కానియ్యు. (శ్రీ)రాముడు లక్ష్మణయుక్తుఁడై నిష్క్రమించును) హా! రఘుకులదీపకా!

గీ. అరుల కిక్కయై స్త్రీలోల మైననాదు

గర్భమున నిట్టిశాంతవిగ్రహము పొడమె

కనకకశ్యపగర్భసాగరమునందు

తొల్లి పృష్ఠాదశశి యుద్భవిల్లినటుల.

అమంగళము శాంతించుఁగాక. ఈయపమయు నాప్రాణాంతమునే సూచించుచున్నది. హారామా! నిన్ను వదలి యొకనిముస

మైన నీతనువు నిలుచునా? (మూర్ఛిల్లును)

శ్రీ:- ఆహాహా ! ఏమి యీరామచంద్రుని శాంతగుణము. ఉపమింప నశక్యము.

గీ. శిరముపై నెత్తిపట్టిన శీర్షకంబుఁ
దీసివైచిన నన్ను నెంతేని పొగడి
తండ్రిమాటకై వనికి వేడఱలుమహితు
శాంతి నా కెంతయేని లజ్జాకరంబు.

కార్యాతురులు కామాతురులవలె భయలజ్జావిహీనులుకదా ?
మనము వేగించుచున్నది. శ్రీరాముడు కాంతారమార్గంబుఁ
బట్టువఱకు నిదురపట్టను. (యవనిక జోరును)

4. స్థలకము - కైకాంతఃపురము.

(శ్రీరాముడు ప్రవేశించును.)

శ్రీ:- ఆహా ! ఏమి విధిసంకల్పము ! దురూహ్యము. దుర్గాహ్యము.
తనకొమరుండ నగునేను పట్టభద్రుడ నగుదునని పుట్టెఁడాసతో
భగవంతు నారాధించుచుండిననాతల్లి నీవార్త యెంత మార్పు
నొందించెను ?

గీ. దశరథాంబుద మభిషేకధారఁ గురియ
సంతసింపంగ నెంచుకొనల్యచాత
కంబు పట్టభంగాశనిక్షతిని సొలి
నేను సేదఁదేర్పఁగఁ గొంత మానె వగపు.

ధర్మమా ! నీవు సర్వశక్తియుతపుకదా ?

చ. అనుపతతోషయుక్తిఁ బ్రియుఁడైనకుమారుని రాజుఁజేయఁగా
మనమున నెంచుసత్ప్రభుని మాట వచింపఁగలేనివానిగాఁ
దనయునిపైనఁ బ్రేమగలతల్లిని పుత్రుని కానకంప నొ
ప్పునటులఁ జేసివైచితిగ ? పూర్ణనిరంకుశశక్తి ! ధర్మమా !

మాతల్లి మొదటఁ బామరత్వమునఁ గొంచెము పట్టుబట్టినను జనకాజ్ఞ యనుచెలియలికట్టను మీఱఁజాలక యాపుత్రప్రేమాంబుధి వెనుక కరుగుట నే నీయొడ్డుఁజేరఁగలిగితిని. అది యట్లుండ నింతకుముం దెన్ని పర్యాయములో భార్యాభర్తలు వస్తుభాయా ధర్మమున నవిభాజ్యలరని నుడివిననేనే కాంతారవాసకష్టంబు లెన్నిబోధించినను సహధర్మచారిణి యగుమాజానకి నన్ను సరించుసరియత్నముమాత్రము మానినది కాదు. నే నెంతమారము చెప్పినను కడ కిట్లు లనెఁగదా ?

గీ. వీర్యశుల్కంబుగా నన్ను విలిచినట్టి
వాడ వర్ధాగి నను వీడి పనికిఁబోవఁ
బురుషవేషంబుఁదాల్చినపాలతి యల్లుఁ
డయ్యె నని నాదుతుడ్డి ని న్నట్టై నప్పు.

ఆమెయు క్రివాదమును, సహధర్మచారిణీధర్మమును నన్ను మాటాడనివ్వనందున నొప్పవలసివచ్చినంతనే మాయావదూభాషణ శయనాసనాదివస్తువాహనముల విపరీతీకి, నాశిత్రజనులకు వరుసగఁ బంచిపెట్టి సిద్ధముగ నుండుమని చెప్పివచ్చితిని. (అలించుట నభినయించి) ఎవ రావచ్చునది ? (వెనుకకు చూచి) మాలక్ష్మణుడే జానకిని వెంబడించి దీనాపనుడై వచ్చుచున్నాడే ? అతని నూరడించెద. (జానకి ప్రవేశించును) దేవీ ! రమ్మ. తలిదండ్రుల యానతి వడసిపోవుదము. (లక్ష్మణుడు ప్రవేశించును.)

ల:- (స్వగతము) మాజనని జానకి వెంటవచ్చుటకే యంతయడ్డుఁ జెప్పిన యగ్రజుడు నారాక కియ్యకొనునా ? అయినఁ బ్రయత్నించెదఁగాక. (శ్రీరామునకు మొక్కి లేచి) అన్నా ! పుట్టినదాతి యొక్కవోఁ బెరిగి యింతదనుక కాలముగడపిన నన్నుఁగూడ మీసపర్యఁజేయ ననుగ్రహింపరా ?

శ్రీ:- తమ్ముడా ! లక్ష్మణా ! నే కాన కేగితినువగపుచే నుక్కు మాతల్లిని వృద్ధుఁడగుతుడ్డిని నీకంట నెక్కుడుప్రేమతో ననుఁ

గాంచు సుమిత్రాజనని నోదార్చువా రెవరు ? నాయనా ! నా మాట విని గురుసేవ నొనర్ప నీ వయోధ్య నిలుపుము.

ల:- అన్నా !

ల. తండ్రి వీవ నాకుఁ దల్లి యాచానకీ

దేవి గాని యొండుభావ మెఱుంగ

నట్టితల్లిదండ్రు లడవులఁ దిరుగాడ

రామహీన మైననీమ నేల ?

లక్ష్మణునకుఁ దిల్లోకాధిపత్య-బైఁను రామసేవవటికి కాదు కదా ? మఱియొకటి.

గీ. పట్టణంబు దనేకులు బంట్లు గొలువ

నీదుపదసేవ చిక్కఁగలేదు నాకు

వనిని నీ వుండు పదునాల్గువర్షములుచు

తనివిఠిల నేకాంతసేవన మొనర్తు.

తదనుకూలముగ

ఉ. గంపను గడ్డపారఁగొని కంటకసంయుతకాశసంబు పె
ల్లింపుఘటించునీతి నొనరించెదఁ గార్ముకము స్మరాశిచే
గుంపులు గుంపులై చెలగుకూరమృగాశి వధించి సౌఖ్యము
నొసంపుగఁగూర్తు మీ కచట సోదర ! చెఱుప్పవె నాదురాకకుఁ.

ఉ. పూని ధనుస్సు సేను మునుముందుగ నేగుచుఁ దోవదీయఁగా
జానకిఁగూడి పర్వతపుసానువులందు మెలంగవచ్చుఁ బూ
పానువుపైన సుప్తిఁగొనుపట్టున మీరలు, జాగరూకత
నూని సతంబు కష్టములఁబొందెడిమిమ్ము సుఖార్థిఁ దేల్చెదఁ.

నాయన దనుగ్రహముకల్గి నారాక కనుజ్ఞ నిమ్ము. బ్రదికి
నన్నాళ్ళు నాకుమారుగ శ్రీరామునిజూడుమని యాశీర్వదించిన
జనకునివాక్యము విస్మరింపకుఁడు.

శ్రీ:- తమ్ముడా ! లక్ష్మణా ! జననీజనకుల కుపచరింపనుండుమంటిని
గాని నీనిశ్చయ మట్లున్న ననుసరింతువుగాక.

ల:- అన్నా ! అనుగ్రహింపబడుటచే ధన్యుడ. ఇంతకంటెను నాకుఁ గావలసిన దేమున్నది ?

గీ. అష్టసిద్ధుల, యజ్ఞయాగాదికముల,
జపతపంబుల, సిద్ధుల నృపతివరుల
మునుల కందనిపురుషోత్తమునిపదాబ్జ
సేవ దొరకుట ముక్తిగన్తోవఁ గంటి.

శ్రీ:- ఇదియే కైకాతఃపురము. తుండిగా రిప్పుడే మూర్ఛనుండి తేటి నట్లున్నారు. జననికూడ శయనముననే కూర్చొనియున్నది. (తెర లేవ దశరథుడు కూర్చుండియుండును. కైక ప్రక్కన శయన మున నుండును. తుండిని సమీపించును.)

ద:- హా పుత్రా ! రామచంద్రా ! (అని ముందునకు సాగిపడి మూర్ఛిల్ల రామలక్ష్మణులెత్తి శయనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టి సేదఁదీర్పఁగా స్మృతివచ్చి) శ్రీరామా ! సత్యపరాక్రమా ! సంసిద్ధుడవై పత్నిసోదరసంయుతంబుగ వచ్చితివా ? నాకండ్లు కాలిపోను. తుండి ! మశోద్ధారకా !

చ. కలుగఁగనెల నూరుగురు కట్టడులొనుతు లక్కటక్కటా !
యిల నినుఁబోలువాఁడొకఁడయేని సుపుత్రుఁడు చాలఁడొక్కొ ? భూ
తలముఁ దృణంబుగాఁదలఁచి ధర్మగురుత్వముచేతఁ గానన
స్థలిని వసింపఁబోవుచు విషాదమహంబుధి ముతువే ననుక.

గీ. ఆత్మ వోయినయట్టిదేహంబుసరణి
రామ నీ వేగ నేగతి ప్రాణ ముండు ?
నీమనమున మృతిఁజెంద నేల ? నీదు
మెట చనుదెంచువాఁడ నావిసినమునకె.

సుమంత్రా ! (సుమంతుఁడు ప్రవేశించును)

సు:- దేవా ఏమి ! సెలవు ?

ద:- దేవీయైక్తముగ శ్రీరాము దర్శింపనెంతు. కావున కాసల్యా సుమిత్రీలను తక్షణము పిలిచికొనిరమ్ము.

సు:- చిత్తము (నిష్క్రమించి యిరువురితోఁ బ్రవేశించును)

కా, సు:- పాణినాథా! నమస్కారములు. (మొక్కి నిలువఁబడుదురు)

శ్రీ:- జననీజనకులారా! శ్రీరాముడు సతీహృదయుక్తముగ మౌక్త్యచున్నాడు. ధర్మసత్యరక్షణార్థమై వని కేగ సంసిద్ధుడనైన నాకు వల్కలముల నొసంగి వేగిరమ పయనమొనర్చుడు.

ద.కా. సు:- దీర్ఘాయుష్షా భవ.

కై:- (నిష్క్రమించి వల్కలములతోఁ బ్రవేశించి) రామా ! ఇదిగో నీయాకాంక్షితవల్కలము. కైకొనుము.

శ్రీ:- తల్లీ ! మహాప్రసాదము. (వల్కలధారణ మొనర్చును)

కై:- లక్ష్మణా ! ఇదిగో నీకును వల్కలము.

ల:- (కోపము గదురఁ జూచి శాంతించి) ఛీ ! కోపమా ! నాదరిఁ జేరకుము. వేటొకవసతిఁ జూచుకొనుము.

గీ. సార్వభౌముండు కాదగుజానకీమ

నోహరుడె వల్కలంబు మేనున ధరింప

నేను తద్దాసుడను తాల్పఁబూను టెంత ?

ప్రభు ననుసరించువాడెకా బంటు ? తలఁప ?

కై:- జానకీ ! ఈవల్కలము నీవు ధరింపుము.

జా:- చిత్తము (తీసికొని కట్టుకొన చేతగాక యిటునటు చుట్టుకొనుచు సిగ్గు నభినయించుచు)

శ్రీ:- ప్రియా ! పరిచారిక కావలయునా ? వసవాసులకుఁ బరిచారిక లెట్లువత్తురు ? నే నుంటిగదా ?

శ్రీ:- (వల్కలము ధరింపఁజేయుచు.)

కా:- గీ. ఊడిగముఁజేయ బానిస లుండ నీవె

ముగుదయిల్లాలిపుట్టంబు ముడువవలసె

కాననావాస మిడెడిస్వకార్యనిర్వ

మాణమె మాకట్టెడుటనె కన్గొనఁగ వలసె.

(వశిష్ఠుడు పటాక్షేపముతోఁ బ్రవేశించును.)

వ:- కైకాదేవీ ! ఎంతకఠినహృదయపు ?

క. వరమని కోరుట రాముని

గురుతరకాంతారసీమకు స్పృపుట చే

కురె జానకి వల్కలము

ధరియింపు మనుటయు వరవిధానమే ? చెపుమా.

ద:- పరమసుశీలా ! జానకీ ! ఆనార నావలఁ బారవేయుము. సుమంతా ! పదునొల్లునావత్సరములకు సరిపోవునువ్వలువలు భూషణంబులఁ దెప్పింపుము.

సు:- ప్రభునాజ్ఞానుసారమే. (నిష్క్రమించి వైపరికరములతోఁ బ్రవేశించి) దేవా ! ఇవిగో.

ద:- తల్లీ ! ఆదుకూలభూషణంబుల ధరింపుము.

జా:- మామగానూ ! చిత్తము. (నిష్క్రమించి ధరించి ప్రవేశించును)

వ:- కైకాదేవీ ! కల్లలెఱుంగని యీశువుని సత్యవాగ్బంధనమునఁ జిక్కించి కీర్తించునీతి నాడించుచున్నావా ? రామవనవాసమే వరముగాని జానకివనవాసము కాదుగదా ?

గీ. రాజ్యమున కర్హుడైన శ్రీరామచంద్రు

నరదేహంబు జానకి యగుకతమున

సింహాపీఠినిఁ గూర్చుండి చెలువమొప్ప

రామచంద్రార్థ మేలు నీరాజ్య మెల్ల.

కుటిలమార్గమున భర్తను లోబరచుకొని వరరూపమున శ్రీరామప్రభువునకు దోహదమొనరించినందులకు భరతునిగతియు నీగతియుఁ జూచుకొనవైతివి. అదియునుంగాక భరతుఁడు దశరథ పుత్రుఁడైయైన నిన్ను తల్లిగా గణించునా ? ఆర్యేతరమార్గమున నీయిచ్చాప్రకార మొప్పుకొను ననుకొంటివా ? కల్ల. కల్ల. కాన నీవరముల మఱియుకొని వేతేవేని కోరికొని లోకకళ్యాణ మొన గూర్చి క్రిసీయచరిత్రపు గమ్ము.

జా:- గురుత్తమా ! నామనోహరుడు వనవాసకష్టంబు లనుభవించు చుండ రాజ్యభోగంబు లాశించునంతటి యవివేకినిననితలంచితిరా? భర్తపురోగామినిగా నెఱుంగుడు.

కా:- (దుఃఖముతో)

గీ. శ్రేష్ఠదైవజ్ఞఁ డైనవశిష్ఠమాని
పట్టభద్రుండ వౌటకుఁ గట్టినట్టి
కంకణం బిది కాంతారకందభునన
మునకుఁ గంకణంబయ్యెనా తనయ ! యకట.

ద:- (కైకవంకఁ జూచి స్వగతము) మాధ్వేరియు లేకు. కాశిన్యము నకుఁదోడు మాఘాప్రరావతారము. ఏమిచేయఁగలను?(నిట్టూర్పు నిగుడ్చి) సుమంత్రా ! ఈరాక్షసితో నేమి? చతురంగబలముల తోడను సర్వసంభారములతోడను వంశమునకుఁ బయనమగు యత్నముఁ జేయుము.

గీ. వన్యమృగములభయము లవంబు లేక
రాజభోగయుక్తముగ శ్రీరాముఁ డుండు
వనిని, సర్వశూన్య యయోధ్య వసుధ నేలు
భరతుఁ డిచ్చట కైకేయివరమువలన.

కై:- (స్వగతము) నే నెంతయూరకున్నను వీరి యెత్తిపొదుపుమాట లసహ్యముగ నున్నవి. (ప్రకాశముగా) చతురంగాదిబలంబులు వివిధరాజభోగంబులు లేనియీపాడునేల భరతునికిమాత్రమేల ?

శ్రీ:- జననీజనకులారా ! నాజా గింతకల్లోలముఁ గూర్చుచున్నది. తండ్రి ! ఇంక నాలసింపఁజనదు. నెలవిందు. కృతప్రతిజ్ఞఁడనా నాకు పునర్దర్శనభాగ్య మబ్బుఁగాక.

ద:- రామచంద్రా ! ఇంత నిష్కరుణయా ?

క. రేపకడ యేగఁడగు నీ

మాఫటి కిట నుండు ప్రియకుమార ! విదేహ

హృదయపుత్రీయుతముగ

నీపాటి యొనర్చుమయ్య యిద్దరెంతా!

శ్రీ:- జనకా!

ఉ. నాదుమొగంబు మీకిటఁ గనంబడునంతకు నావియోగ మీ
 కేదఁగలేదు, రేపయిన నేగుట తప్పదు, బుగుచేత మీ
 దోదయ ముద దీజనని, కుండుట భావ్యము మాట మీఱినా
 కేదొసఁగుండ చెయ్యెడల, నిప్పుక దీవనయిండు పోయెడక.

కా, సు:- తండ్రి! మామాటయం దించుక యాదరముఁ జూపుమా

శ్రీ:- గురులారా!

గీ. అసమవేగాన్వితము జనకాజ్ఞానాయము
 రామనామాశ్వికు నరణ్యసీమఁ జేర్చఁ
 మోసికొనిపోవుచుండె, ప్రేముడిసమీర
 మెట్లు లాపఁగలదు? విధి యెట్లు తప్ప?

తాడీ! మమ్ము శీఘ్ర మాశీర్వాదించిపంపుడు.

ద:- (శ్రీరాముని దిక్కు) తండ్రి!

గీ. ధర్మమె పథమ్ముగాగ సత్యమ్ము కవచ
 మై వెలుంగఁగ, జనకాజ్ఞ యనవరతము
 నీకుఁ జేదోడగుచు కాన నెగడుఁగాక
 శీఘ్రమ్ముగఁ బునరాగమశ్రీ కలుగుత.

సు:- తనయా! లక్ష్మణా!

గీ. రాము దశరథువిధమున, భూమిజాతఁ
 దల్లిగతి, వనస్థలి నయోధ్యవలెఁ గనుచు
 సుఖయుతుండవై కృష్ణరఁజాడ రమ్మ
 కనులపండువు గూర్ప లక్ష్మణకుమార!

కా:- తల్లి! జానకీ!

క. పతివిహితకర్మముల సం
తతము సలుపు మీపు మఱిది దనయునిగతి నూ
ర్జితకీర్తి గనుము విభుసం
యతవయి యచిరముగఁ గనె దయోధ్యాపురమున్.

శ్రీ:- గురువర్యా ! పోయివచ్చెద నాళ్ళయిహుడు.

హ:- వత్సా ! శ్రీరామచంద్రా !

క. సత్యము, శౌర్యము, వినయము
నిత్యము నిచుగొలువఁగా వసీసలి మునులన్
బ్రత్యహము సేవఁజేయుచు
వాత్స్యల రక్కసులఁ దనిమివచ్చెను త్రిలోన్.

శ్రీ:- సచివాగ్రిణీ ! నాకనుజ్ఞమొసఁగి దాక్షతులు వృద్ధులు నగు
జననీజనకుల నతిజాగరూకతతోఁ జూచుచు మాభరతునాళ్ళ సుఖం
బుండుడు. జననీ ! కైకేయీ ! నీకొర్కెదీర్ప విదియే యేగు
చున్నాఁడ. సుమంతా ! తే రామత్తమై మొగసాల నున్నది
కదా ?

సు:- ఆయుష్మంతుఁడా ! జవనాశ్వయుత మగుతేరు మొగసాల నిలి
పియే వచ్చితిని.

శ్రీ. జా. ల:- (పెద్దల కొదరకు నమస్కరించి లేచి) ఇదిగో వచ్చు
చున్నారము! (లక్ష్మణుడు తోవఁజూపఁగా జానకి ముందును
శ్రీరాముడు వెనుక నిష్క్రమించుచుండ)

ద:- హా రామా ! హాలక్ష్మణా ! హాజానకీ ! (అని సాగఁబోయి ముం
దరికి సారిగిపడును)

శ్రీ:- సుమంతా !

చ. కడపుము తేరు కీఘ్రిముగఁ గాంచేగలే నిట తల్లిదండ్రీయు
న్బడెడియనంతదుఃఖమును, పాణిసఖాస్యముల స్తనంగ నే
ర్పడుంగద జాగు, దాని సయిపన్దలనా ? చేననిమ్ము వేగ వెం
బడిఁబడునేమొ వృద్ధనరపాలుడు శోకపరీతచిత్తుఁడ.

సు.- ఆయుష్మాతునియాజ్ఞానుసారమే. (సుమంత్ర), అక్షుణ, జానకీ
రాములు విష్ణుమిత్రులు.)

సు.- (ఇంచుక తేజి) రామా ! రామా ! ఏడి మారాముఁ డేడి ! నీవే
మారాముఁడవు దగ్గరకు రమ్ము (అనికొసల్యను కొగిలింపఁ
బోవును)

కా.- (తప్పించుకొని) నాథా ! ఇంకెక్కడిరాముఁడు ? తేరు చూపు
మేరదూర మరిగినది.

ద.- అయ్యో ! రామా ! పోయితివా ! ఏమి నాకు జగమెల్ల నంధ
కారబంధరముగఁ గన్పట్టుచున్నది.

గీ. అస్తగిగహ్వరముఁ జొచ్చి యవనిజనుల
సంధకారాన నిడెడుఛాయాధవుగతి
వసమునం జొచ్చి జానకీవల్లభుఁడు
నాదుదృష్టి యాకృష్ట మొనర్చె నిజము.

రామవిశ్లేష మంతవర్భరము ! దర్భరము !

గీ. పుత్రశోకంబుచే మృత్యుబొందె దనుచు
మునిమిథున మన తోషంబుఁ బొంది తపుడు
సుతులు లేకుంట, నిష్ఠుడు సుతవియోగ
మనుభవించెద మునిపల్కు లనృత మగునె ?

(మూర్ఛిల్లును)

కా. సు.- హానాథా !

(మూర్ఛిల్లుదురు)

(జవనిక జూరును)

శ్రీ రామపవాసము

తృతీయాంకము.

1. స్థలకము — తమసానదీతీరము.

ధనుష్పాణియై లక్ష్మణుఁ డుండఁ, సుమంత్రుఁడు శ్రీరామజానకీ
పారులు నిదురించుచుండురు.)

సు:- (మేల్కొంచి లేచి కూరుచుండి) తండ్రి! లక్ష్మణా! నిదురఁ
బోవక యిట్లే ధనుర్పాణిపాణివై కాచుచున్నావా? నీ కెంతటి
కష్టము సంభవించినది!

క. ఆ కనుసన్న న వెంటనె

చేకొని యమ రంగ పనులఁ జేసెడిభటులఁ

క్షణానక స్వామి సుఖములఁ

జేకూర్చెడి కృతిని నీవ చేయ నయితే?

నేవకాళికష్టంబు లన్నియు నిన్నే యాశ్రయించినవికదా?

చ. అనుపమరాజభోజనము, హాయిగఁ బండఁగ హంసకూలికల్

పను లొనరింప నేవకులు, భాగ్యముల నివ్విడి దీనదుర్లభ

స్థితులకు నాకలంబులును, నిద్ర గన న్గళకళయ్య, రక్షకై

ధనువును బాణము ల్గానుట దాస్యము, నిద్దురలేమి కల్గెనే?

సామిల్లి! నే కాపుండెదను. నీ వించుకసే పీకుశాస్త్రరణమున
విశ్రమించుము.

ల:- సుమంత్రా! జ్ఞానవిదురుడవై నీవుకూడ పొరబడుచుంటివి.

సీ. జనమనోంబుజములఁ దనిపించుభాస్కర
 ప్రతిమానమా ముఖద్యుతి వెలుంగ
 సకలసర్వంసహస్థలిరాజ్యపీఠంబు
 సమతను పీనవక్షంబు తనర
 త్కత్రినామంబును సారకం బానరించు
 నాజానుబాహుద్వయంబు చలఁగ
 దనుజాంతకం బైనధనువును శరములు
 దక్షిణకరమున తఘకుగులుక

గీ. అహితహితముల నొకటిగ నరయఁజేలి
 వార్ధిగంభీర మైనభావంబుతోడ
 శాంతివిజితాగ్రహం డగుసదమలాత్మ
 పడెడియిదుమలఁ గన నిద్రవచ్చునొక్కొక్క ?

ఇట్టిసుగుణపుంజమునకు, నిట్టిధైర్యహేమాద్రికి, నిట్టిశాంతి
 సముద్రునకు, నిట్టిధర్మనిధానమునకు, నిట్టియసహాయశౌర్యఖని కీవన
 వాసకష్టంబులఁ గూర్చెను.

సుమంత్రా ! మావదినెగారిసితి నెంచుద మనిన
 చ. జనకునిపుత్రియై సకలసౌఖ్యములొంది లలాటనేత్రుఁడై
 న్ధనువును లీలనెత్తిన, లతాసుకుమారశరీర సార్వభౌ
 మునిచెలి యీవిధి నిదురఁబోవఁగఁ జూచుట శోకకోపము
 త్వేనగొనె నిల్లనర్చువిధి బిట్టువగ న్ననఁజేయు టొప్పుడే ?
 సు:- నాయనా ! విధి దుర్నివార్యము, శాంతివహింతువుగాక.
 ల:- సుమంత్రా ! శాంతి నేటికి వహింపవలె ? (కనులెఱ్ఱఁజేసి)

సగ:- భూపాలునాస్విభౌమున్భువిజ నిడుమల న్బొందఁగాఁజేసెఁగాన
 న్బాపాత్ము న్ధాత నార్తిస్పృడఁగనొనరుతు న్బాణవర్షంబుభేత
 తహ ! ఈకోపంబున పరమోపకారి యగుధాత నెట్లుదూరితిని ?
 పాపకారుండ ధాత స్మరుసములన దిక్పాలకు ల్లోరురాహ
 శ్రీపాదాబ్జతసేవా స్థిరముగ నిలిపె న్నీమి న న్మేటిభక్తిగా.

సు:- సామిలీ! రామచంద్రమూర్తి కదలుచున్నట్లున్నాడు. (పరికించి) లేచి కూర్చోనుచుగూడ నున్నాడు.

ల:- (ప్రదక్షిణమొనర్చి వినముండై నిలువబడి)

శ్రీ:- దీర్ఘాయుష్మాన్ భవ. తమ్ముడా!

తే. గీ. పూర్వపురుషునికంటికెంపో యసంగఁ
గానబడునరుఁగోదయకాంతి మీచి
రక్తిమ స్సక్తునీదునేత్రాంచలములు
వారిపూర్ణంబు లేల కావలసె ? చెపుమ.

వనవాసశ్లకముఁ దలచియా? దాఁక చెప్పము. నీరుఁఖము నే నావతయు నైపఁజాల.

ల:- దేవా! అట్లెల రలంతును? దేవరకుఁ గూర్చిఁకప్రములకై విధాతను నిందించి నా కొనఱించిన మేలునకై యాతని దూఱినందులకు పశ్చాత్తప్తఁడ నగుచుంటిని.

గీ. జానకీరాముసన్నిధి సంభవింపఁ
జేసి ధన్యుఁజేసినవిరించియుపకృతికి
సంతసాంబుధిఁ జేలఁ గోధాంతమయ్యె
దుఃఖబాష్పంబు లివి కాపు లోపజములె.

ఈసుమంత్రు నడుగుడు.

శ్రీ:- సుమంత్రా! అంతియేనా?

సు:- రామప్రభా! సత్యము. అంతియే.

శ్రీ:- అటులయిన సరియే. తమ్ముడా! లక్ష్మణా! అయోధ్యలో దుఃఖము లగుజనసేజనకులస్థితి యెట్లున్నదో? ఈరలం పుద్భవించి ధైర్యవల్లక నుట్టుటలూఁడుచున్నది. నాయనా! నాతోడ రావలకుని యొనోవిధములఁ జెప్పిరిగదా? వినవైతివి. ఇది మొదటిరాత్రితోడదా! పదునాలుగుదీర్ఘ పర్వములు గడువవలసియున్నవి. భవవాసశ్లకములనుగూర్చి యోజించుకొనుము.

ఉ. ఎండకు వాన కోర్వనగు, నేవి లభించిన నాహరించి తృప్తుండయి సౌఖ్యమన్నపదము న్నలువనవలె కాననంబునను దుండఁదలంచువార, లిట నుండకతప్పదు నాకు, తండ్రి! నీ పుండి యసౌఖ్య మొందక యయోధ్యకు నీప్రజాఁగూడి యేగుమీ.

నాయనా ! అల్లారుముక్తుగాఁ బెరిగిననీ వివిధముగ నిద్రా హారములు లేక శ్రమించుట నేజూడఁజాలను. జనకాజ్ఞాను సారము నే నీకాంతారవాసము సుతసమున పనుభవింప నొప్పు కొంటినికాని నీకేటికి నృధాశ్రమ ? నీతలపు మాని వీరినోఁగలిసి పురిఁజేరి జననీజనకులశుశ్రూష యొనర్చి ధర్మవ్యాధాదుల మఱింపును.

ల:- అన్నా ! ఇన్నిదినములనుండి మెలంగుచుండిన నామనోగతము మీకు వేద్యమేకదా ? నాకీవిషమపరీక్ష మఱల నేలపెట్టెదరు ? నారాకకు కష్టముపై యనుమతించితిరి. సుతసించితిని. వనవాస కష్టముల కానంతయు వెనుదీయను.

గీ. అన్న ! నీవుడు వో టయోధ్యానగరము
సకలసుఖదంబు సుతోషసంజనకము
నీవు లేకుండునెలపు వనీస్థలంబు
పిరికిమందిడి వెన్క కంఠిపఁ దలఁతె ?

శ్రీ:- లక్ష్మణా ! ఈపౌరులు పశ్చాత్తపపరమము, నాహరిలోఁబుండునను, నస్వనియోగముఁబుండునను బడలి నిమరించుచున్నారు. వీరు నిదరమేల్కొని లేని మనల మెబడింపకమానరు.

ఉ. వీరలు లేచుదన్క నిట వేచినఁ దప్పక వెంబడింతు రి
వ్వారల, నావియోగమున వండురువారలఁ బొందుపొందన
నో రెటులాడు? కష్టములు నూల్కొను వచ్చిన, లేవకుండ కాం
తారపథంబున న్ననుట నామతమున్ సుఖదాయకంబునా.

సుమంత్రా ! నిశ్చబ్దంబుగ రథం బాయ త్రమొనర్చుము.
లక్ష్మణా ! సర్వసామగ్రియుతుం డగునుమంత్రా న్నసరింపుము.
మనదద మయోధ్యనందఁ జననిని యుగియింపకుండు.

గ్గంబునఁ జోవకుండిన వీరలు మనజోడ ననుసరితురు. జానకీ సహితఁడనై యీకాలితోవనఁ గలసికొనెదను. నిశ్శబ్దముగాఁ జేనుడు. (సుమంత్రులక్ష్యణులు నిష్క్రమింతురు.) (జానకీనిలేపుచు) జానకీ ! వనవాసక్షేతమున నికను సుఖనిద్రోదోగుచున్నావా ? చూడుము.

క. చూలాలు పొగ్గిళ్ళాంగన

బాలదినాకరునిఁ గనఁగఁ బడుపసమపు

న్గోలాహలమన విహగము

లోలి న్గలకల మొనర్చుచుండుట వినవో ?

జా:- (కనులఁ బులుముకొనుచు లేచి శ్రీరామునకుఁ పరిదక్షిణమ స్కార మొనరించును)

శ్రీ:- కళ్యాణమస్తు. జానకీ ! సద్గుణేయక న స్మనుసరిపుము.

జా:- ఆర్యపుత్రులయాజ్ఞానుసారమే. (ఇరువురు సాఁగుదురు)
(యవనిక జేరును)

2. స్థలకము - గంగాప్రాంతభూమి.

(గారచెట్టుకింద శ్రీరాముడు, జానకీ యాసీనులై యుండురు. లక్ష్యణుడు కోదండపాణియై నిలువబడియుండును. సుమంత్రుడు చేతులఁగట్టుకొని నిలువబడియుండును. గుహుడు ప్రవేశించును)
గు:- ఓ రాగారసెట్టుకింద కూకున్నపుంజు, పెట్ట ! ఆరికా డెవరో వాకాయన యిడ్లంబులబట్టుకొని, వొకడు సేతులుకట్టుకొని నిలుచుండుడు. వొకరథ మూడ నిలిచున్నది. గుఱ్ఱాలు మేస్తుండాయి. దగ్గర కెల్లి సూత్ర. (కొంచెము సమీపించి ఆపుంజకాడకూడా అలివిమాలినయిడ్లంబు లుండాయి. రాసోళ్లుగామోసు. (నిదానించి చూచి) అయ్యో ! దేముడా ! నాకండ్లు కాల. ఏంటిది ! ఓరో కారు. దచరదయ్యగో రబ్బాయి చీరామయ్యో. ఆపెట్ట జానకమ్మో. ఆనిలబడ్డాయన లచ్చయ్యో. ఆదు రదం తోలేనోడే. అయ్యో ! మామారాజుకొడు క్కంతకట్ట మొచ్చిందిరా.

పోయి చీరామయ్య పాదాలమీద బడుతా (ముందునకుఁ బోవ)

శ్రీ:- ఏమో! యీవచ్చుచున్నది నిషాదరాజుగుఁహుడే? నాప్రస్తుతముకి సగదుమ మముఁగాంచేవచ్చుచున్నాడు. (ముందునకు నడిచి గుఱుని కవుంగిలించుకొనుచు)

ఆ. డేమనఁయుతులరె స్నేహితు ల్బుదుగు
ల్యము సౌఖ్యముగను వఱలునొక్కొ ?
చీరసత్వభాగ కూడదుగా మిమ్ము ?
గుఁహుడే ! శుభము వినఁగఁ గోరువాడ.

గు:- మహాప్రేమా ! మీదయున్నతమటుకు సుగముగాక నుక్కమే ? అయ్యో ! చీరామయ్య ! ఇయే మేసాలయ్య !

గీ. రాల్లా భంగారుచొమ్ముల, రంగుమీటి
ప్రాద యెగిరెడిబట్టల మీదగట్టు
మీరుఁ దమ్ముడు యిట్టుల నారసీర
గిట్టు యెటుసూడగలనయా ? కన్నతండి !

నాకాడ కావలసివచ్చి సన్నసన్నసినాబట్టలుండాయి. నాయుడు, వాకిట్లు, నాగొడ్డు గోదలు, మతెందుకయ్యా నాయన్ని మీయి. మీరిచ్చావిగూరం గుండుడి బాబూ ! మీరు మమ్మల్నేలండి బాబూ ! మా కింకేమికానాలి ? బాబులపాదాలకాడ సేవజేస్తాడమీ నాకు పెంతుతా. రాకరాక మాసీమ కొచ్చేరు కదండి ! బాబుల్లా ! రాండి బాబూ ! అయ్యోదై మఱచేలాగా సుగపెడై.

గీ. చీకలబోకంబులకు తల్లి జానకమ్మ
అయ్య ! వాటి కయ్యవుగ ? రామయ్య తండి !
మాకు బత్తుల కన్న లచ్చన్నకాదె
బుదుగులు వచ్చితెరి నేడు కుండగాయె.

ఓరేయి నాగులూ లగె తరా. (నాగులు పరుగునఁ బ్రవేశించును)
నా:- పెబుల్లాలా ! అందరికి దండాలు. ఏమి చెలవు ?

గు:- నాగులూ ! మంచి పులిజున్ను, పుట్టతేనె, సారపప్పు నీవు
మోచినంత దేరా. ఈమారాజులకడుపులు డొక్క డోరంటు
న్నాయి. నకనకలాడే కడుపుసాద దీరాలె ముందుపో ముందు.
ఆలచ్చుం చేచేవు. డొక్క సీరేత్రా.

నా:- (నిష్క్రమించి వైనస్తువులతో పరుగునఁ బ్రవేశించి గుహునితో)
పెబో ! యియ్యగో.

గు:- మహాపెబో ! వీటిని దీస్కాని ఆరగించేడి.

శ్రీ:- (స్వీకరించి) జానకీ ! వీనిని తీసికొనుము. సోదరా ! నీవుకూడ.

జా. ల:- మహాప్రసాదము. (తీసికొని లక్ష్మణుఁడు నిష్క్రమించును)

శ్రీ:- (స్వగతము) ఏమి యీగుహునిభక్తి ! నిషాదుఁడయ్యును షరమ
సాధువు. తనసర్వస్వము నాకర్పణమొనర్ప సంసిద్ధుడై యున్నాడే !
వీనిత్యాగ మతిశ్లాఘ్యము.

ఉ. మెచ్చితి, నీదుకట్టెదుట మిత్రుడ చెప్పటకాద, యెందరో
యిచ్చిరి స్వామ్యము ల్నిజరు లేటికి ? మెప్పునకో, భయంబుచే
నిచ్చుటా కాని, నీపగిది నిచ్చినవారలు లేరు భక్తిచే
నచ్చెను నీసపర్యలు ఘనంబు లింకే మొనరింతు నీకిట ?

గు:- మహాపెబో ! చీరామయ్యా ! మీ దయెల్ల నాకేంలొప్పు
లేదు. ఇదే నాయిల్లు. ఈరో జీడుండందని నామనియి.

శ్రీ:- గుహా ! అవశ్య మటులే కావచ్చునుకాని జనకునాజు పదునాల్గు
వత్సరములు పురప్రవేశము వీలులే దిచ్చటనే యుండెద.

క॥ ఈవారువములు దశరథ

భూవరునకుఁ బ్రియములగుటఁ బూజ్యంబులు సం

భావార్హ భాదనంబుల

భూవరుమారుగను వీనిఁ బూజింపు హితా !

అటులయిన మేము పరమసంతోషము నొందెదము.

గు:- నాగులూ! ఈగుట్టలకు మంచిదాగా యేసి మాలీసుసెయ్యి.

జగర్.

వా:- పెబో! సితం.

గు:- మహాపెబో! మీకోసరం మెత్తటిదబ్బలు పరిసి పక్క
లేకాం. సుగంగా తొంగోండి.

గి:- గుహా!

గీ. ఆదరము లేక యిడేడిదివ్యాన్నచయము
కంట నదృక్తి నొసగెడికాయ పండె
యపరిమితత్వప్తి యిడునన నలసియున్న
మాకు నీసాదరపువిం దమాన్య మగునె?

జానకీ! ఈకుళాస్తరామున విశ్రమింపుము. నే నిచ్చట పరుం
డెద. తమ్ముడ నీకుకూడ కుశశయ్య యమర్పణబడి యున్నది
కదా? కొంచెము విశ్రమింపుము.

ల:- అగ్గిజా! వదిలెనాగును మీరును విశ్రమింపుడు. నే విశ్రమిం
చెద లెందు.

శ్రీ. జా:- (ఇరువురూ విశ్రమింతురు)

ల:- ధనుర్బాణపాణియై కాచుచుండును.

గు:- లచ్చయ్యా! నీపూ తొంగో బాబూ. నాను నాబంట్లండ్ల గస్తీ
తిరిగేందుకు ? ఏం బయం లేదు. వండుకో.

ఆ. చింగములను, బులుల, చిలుకల, నెలుగుల
నేటు కొక్కమెకము గీటడంతు
వైరు లెంతవారు వచ్చిన మావాళ్ళ
బంపి వాళ్ళదుంప దెంపువాడ.

బయం లేనేలేదు. ఎదమీద సెయ్యేస్తోని గుట్టుపెట్టి నిద్ర
పోండి. పొద్దుపొడుపున మీయిచ్చావియారంగా పోవచ్చు. నో
మాటిని పడుకోండి.

ల:- గుహా ! ఏమిసంతోషముఁ జూచుకొని నిదురవచ్చునయో ?

గీ. చక్కవర్తి కాఁదగురామచంద్రమూర్తి
యడవిఁ దిరుగుట కొప్పినయాశ్చర్యంబె
నానిదుర వన్యమృగములఁ బూనె పవల
పైన నిద్రావిహీనుఁడ వానివలెనె.

నా కేవిధమునను నిదురరాదు. నీవైనఁ బరుండుము.

గు:- (పరుండి గుఱ్ఱుపెట్టును)

ల:- అహా ! కాలచక్ర మెంతలో తిరిగిపోవుచున్నది ! మూడవ
యామముకూడ మించినది. ఏమి యీవరిభ్రమణవేగము ? కాదు.
కాదు. అనన్యార్థ సేవాపద మబ్బినందున నామనస్సున కట్లు
తోచుచున్నదిగాని కాలచక్రవేగ మొక్కటేకదా !

గీ. తనకు ననుకూలమై విధి తనరెనేని
కష్టము సుఖంబు, యుగమైన ఓణమె యగును
తన కననుకూలమై విధి తనరెనేని
సుఖము కష్టంబు, ఓణమె యశాసూ యుగంబు !

అరుణోదయకాలముకూడ సమీపించుచున్నట్లున్నది.

చ. వరమునొసంగి తన్నుడు వ్యర్థముచేయకు భూప, రాము స
త్వరముగఁ బంపు మిట్టె వనవాస మొనర్ప నటంచుఁ గైక వే
గిరమొనరింపఁ దాల్చుకనుకెంపనఁ దూరుపుకొండబోటునగ
దరుణిమ తోచుచున్నది మదగ్గజఁ డెప్పుడు లేచువేళయే.

శ్రీ:- తమ్ముడా ! సామిలీ !

ల:- (అన్నకుఁ బ్రీతిగానమస్కారములు చేసి)

శ్రీ:- ఆయుష్ష్యా భవ.

సు:- (నమస్కరించి) మహావీరభూ ! రామచంద్రా ! నాగతి యే
మొనర్పఁదలఁచితివి ! నేఁగూడ మిము వెంటడింప ననుజ్ఞయిండు.
మిట్టపల్లములైనభూములు మీకు కష్టమొసంగకుండునటలు. పథ

శ్రీమః లేకుండఁజేయుటచే పరునాలుగుసంవత్సరములు పదునాలుగు
దినములట్లు గడువఁజేసెద.

శ్రీ:- సుమంత్రా ! నీవంతకు చాలుమవు. కాని నేఁ జెప్పునది శ్రద్ధగ
వినుము.

ఉ. నీవు రథంబున స్థనక నిల్చినఁ దండ్రియై, గైక రాముఁ జే
దో వచియించెఁగాని చేనియుండఁడు కాననసేమ కంచుదు
ర్భానముఁబూని తమ్మునకుఁ బట్టముఁగట్ట, రరాజకంబుకాఁ
బోవు నయోధ్య, నీవటకుఁ బోయిన సర్వము చేక్కనయ్యెడిక.

అదియెట్లున నీవు జనకునకుఁ గానఁబడగనే నే వనంబునకుఁ
బోయిచిననియు, మఱలననియుఁ దలచి తండ్రి భరతుని పట్టాభి
షిక్తుఁడనీ నాపైనివేముడి యాశచిపైకి మార్చుకొనును. కైకా
దేవి సంతోషించును. పక్షిలు నాపై ననురాగము విడిచి భరతుని
యెడల రాఁభక్తిఁ జూపుదురు. నీవు పోకుండిన నివి యెల్ల తాఱు
మాటగును. యోచించితివా ? అరియునుగాక మాకుమారు
వృద్ధుల, దుఃఖతులగుచునీజనకుల నోదార్ప నీవే సమర్థుడవు
నాపార్శ్వన మంగీకరించి రథసమేతుడవై తరలుము.

సు:- (దీనాననుఁడై వగచుచు) మహావ్రాథా ! నే నాజ్ఞార్థుడనేకాని
ప్రాధనార్థుడను కాదుకదా ? నాభాగ్య మిట్లున్నది. దయమాత్ర
ముంచఁడు. భవదాజ్ఞాన సారమే వర్తించెద. (మొక్కుకును)

శ్రీ:- (లేవఁడిసి) సుమంత్రా !

శ్రీ జా ల:- ధీమంతుడవు జ్ఞానవిదుండవగునీకు సర్వశ్రేయములఁ
గలుగుఁగాక.

సు:- మహావ్రాథా ! సెలవు.

శ్రీ:- సుమంత్రా ! సుఖమునఁ బోయిరమ్ము. అదిరమునఁ బునర్దర్శన
భాగ్యము చేకూరుఁగాక.

సు:- మహావ్రాథాదము.

(నిష్క్రమించును)

ల:- అగ్రీజా ! ఏమియాజ్ఞ ?

శ్రీ:- తమ్ముడా! గుహుఁడింకను నిద్రించుచున్నాఁడు. ఆతని లేపుము.

ల:- చిత్తము. గుహా గుహా! (తట్టి లేపును)

గు:- (కనుల నలుపుకొనుచు లేచి) చీరామయ్యతండ్రి! జానకమ్మ తల్లీ! దండఁ, దండం. లచ్చన్నా! దండం.

శ్రీ. జా. ల:- చిరంజీవ. సాభాగ్యసిద్ధిరస్తు.

గు:- కడతేరా బాబూ! ఏమి చెలవు!

శ్రీ:- మమ్ము సత్వరమ గంగ దాటించుము.

గు:- చరేకాని బాబూ. ఒక్కచండేయం వుండదయ్యా!

శ్రీ:- ఏమిటది గుహా! సత్వరమ చెప్పుము.

గు:- చమించాలె బాబూ!

ఆ. బాబు కాలిదూళి పడి యొకచట్రాయి

పెట్ట యయ్యె ననిగి పెద్దవోలు

యీడ తెప్ప, ధూలి నేడ నేయునాయేమి?

కడుగుదయ్య పెబునికాళ్ళు ముందు.

(కాళ్ళుకడిగి నెత్తిన చీల్లుకొని పైబట్టతోఁ గాళ్ళందుడిచి భుజమున నెక్కించుకొనును.)

జా:- (చిరునవ్వుతో) ఆర్యశత్రులకు సరవాహనము కడులెన్నగ నున్నది.

శ్రీ:- జానకీ! నీపరిహాసమున కేమిలే. గుహా! నీభక్తి వర్ణనాతీతము. అట్టిభయ మేమియు లేదు. నన్ను దింపి తక్షణము గంగ దాటించుము.

గు:- సిత్తం మహాప్పేజో! (దించి) నాగులూ! తండేల్లు పిరిసి పెబు పులగారికి మన “అంచయోనను ” చిద్దం చెయ్యమనిచెప్ప. (వినట నభినయించి) చిద్దం చేయిస్తున్నానంటున్నావా? సరే బాబుల్లా! అదుగో సూడండి.

గీ. రాసవో రెక్కడగినదై రంగుమీటి
ముక్కుతో గంగ జేలేడిపూల నెల
పొడుచుకొని తింటు గంగమృదామిద
యాడుచును మిమ్ము దాటించు సంచర్యాన.

రాండి పెబుల్లాలా ! రాండి, జానకమ్మకల్లీ రాండి.

శ్రీ:- (సంతోషముతో) గుహా ! ఈరకనాలహారము మనస్సేవాలాంఘ
నముగా తీసికొనుము. (ఇయ్యబోవును)

గు:- (చెంపలు వేసికొని) బాబూ ! తప్పు. తప్పు. మోటుమానిసిని
చేమించాలె. నాకెందుకయ్యా యీరాశ్మితం ? వొద్దు బాబూ !
వొద్దు.

ఆ. కులమునోరికాడ కోరుదుమే కేపు ?

గంగ నిపుడె మిమ్ము గడవవేతు
నటులె కేపు లేక పుటక తరగపైని
యొడ్డు నిన్ను జేర నొప్పికొనవె.

(అని పాదములమీదబడి లేవకుండును.)

శ్రీ:- వత్సా ! గుహా ! లెమ్ము. నీభక్తి యనుపమానము అనన్యము.

గీ. దనజబాలుండు ఘృవుడును చాల్చినట్టి
భక్తిమించిన సాదరభావమునను
పూజనలిపితివిగ ! భవాంభోధి చాటి
నన్నుఁ జేరినాడవు శ్రద్ధ నావనెక్కి.

ల:- గుహా ! భాగ్యమనిన నీదే భాగ్యము.

క. వాసల, నెండల నియమము

తో నాకలములను వర్ష తోయము, గాలి

నూనికఁ దినుచు దపించెడి

మాడల మించితివి భక్తిమార్గముచేతఁ.

జా:- గుహా ! నర్వకశ్యాణ మస్తు. ఇంకేమేని కోర్కెకలదా !

గు:- జానకమ్మతల్లీ ! నా కేమికొరవలేదు. చీరామయ్య నన్ను తనోడ్డిగా తలసి బత్తులలో కల్చుకొన్నాడు. తెప్ప దాటానమ్మ రాండి. బాబుల్లాలా ! నే సొంకంగా పెబువ్వును గంగ దాటితా ఇటు ఇటు (తోవజూపును)

శ్రీ. జా. ల:-గుహా! ఇదిగో ఎచ్చుచున్నారము. ముని వేసముల కనవగు జటల ధరింపవలయు. మట్టిపాలఁ దీసికొనిరమ్ము. జటల ధరించి నావ నడుగిడెదము.

గు:- మహాపైబో ! అట్లాగే తెత్తా మీరాండి బాబూ !
(యవనిక జోరును.)

3. స్థలకము — భరద్వాజశ్రమప్రాంతము.

(శ్రీ)రామ, జానకీ, లక్ష్మణులు లుందురు)

శ్రీ:- తమ్ముడా ! సామిల్లీ ! ఆకాసనగునదే భరద్వాజశ్రమము. ఆమునిశృవభుదర్శన మొనర్చునము.

చ. జడల ధరించి తాపనులచూచే వహించిన రాజలాంఛనా
ల్పేడిదఁపులిండ్లు హస్తముల, వీపుల వేల్చెడితూఁగయుగ్మము
నృపకఠినంపుచూపుటను గ్రాల తపోవసన శ్వము ల్భయం
పడుచు ధ్వనించుచు న్నరుగువాఁడెడి నల్లెనల స్మహార్తిచేగ.

ఈకోలాహలము నిష్ఠాగరిష్ఠులగు తపస్వులఁ జలింపఁజేసి తపో
విఘ్న మొనరింపకండుఁగాక.

గీ. రాజగవనుల, ధనికలోఁగములకడ
వచ్చుపెటవారిఁ దెలిపెడిభటకదంబ
మట్లె తాపసావాసప్రాంతములనుండి
పరులరాక నెఱింగించుఁ బక్షిచిత్తి.

ల:- అగ్గిజా ! శాంచు మీతపోవస శాంతభావము.

మ. అరిషడ్వర్గము చేరరానినైలవై యశాంతఋజ్జ్ఞధురీ
స్వరీతంబై, భవపంకసంహననదీక్షాబద్ధులౌ నన్దుని

శ్వరసచ్చివ్యసమాజతాన మయి, వైద్యమ్యాఘశూన్యంబులొ
పరమన్నేహపరీతవైరిమృగ సంభావ్యంబు హస్తేధముగ.

మనరాక మునీశ్వరుల కెఱిగింపవలయుగదా ?

శ్రీ:- సామిశ్రీ ! అటులే యొసర్చుము. (మువ్వురు ముందునకు సాగి
ఋషికుమారుడు పోవేళించును)

ఋ. కు:- (స్వగతము)

గీ వల్కలంబులగట్ట దపస్వ లేమొ ?

చాపధారులౌ కతమున భూపు లేమొ ?

వల్కలంబులు చాపము ల్వీటలుకతన

రాజఋషివర్య లేమొ గౌరవ మొసర్తు.

(ప్ర)కాశముగా) రాజర్షి నర్మలారా ! తమ దేయాశ్రమము ?
తమరాక గురువులవారి కెఱిగింతునా ?

శ్రీ:- ఋషికుమారా ! దాశరథులు తమదర్శనార్థమై యాశ్రమద్వా
రమున నాజ్ఞ కై వేచియున్నారని మనవికేయుడు.

ఋ. కు:- శీఘ్ర)వారిగ వచ్చెదను (అని నిష్క్రమించి పునఃప్రవేశ
మొనర్చి) సత్వము దయచేయుడని వారీయాజ్ఞ.

శ్రీ. జా. ల:- మహాప్రసాదము.

ఋ. కు:- ఇటు. ఇటు. దయచేయుడు (ప్ర)వజ్రాప సాగ తెరలేవ
భరద్వాజఋషి యగ్ని కార్యము నెఱవేర్చుచుండును)

శ్రీ. ల:- (ధనుర్బాణము లట బెట్టుదురు)

శ్రీ. జా. ల:- (సాష్టాంగదండప్రణామ యొనరించి లేచి విసము)లై
యుందురు)

భ:- చేసెన్నచే దర్శాసనములఁ గూర్చుండ నియమించును. దర్శాస
నముల నాసీను లగుదురు) సర్వం శ్రీ)రామార్చణ ముస్తు (లేచును)

శ్రీ. జా. ల:- (లేతురు)

శ్రీ:- ఆ. రాఘవులము, దాశరథుల, మృగజాడను
రాముఁ డెందు) నన్ను, భూమిజాత
నాదుభార్య యీచె, సోదరుం డితఁడు సు
లక్ష్మణాంకితుండు లక్ష్మణుండు.

క. జనకునియాజ్ఞ న్నెరవ
వ్యనికిం జనుడేర వెంటవచ్చెను సతి యీ
జనకజయు. భాగ్యవత్సల
తను లక్ష్మణుఁ డరుగుదెంచెఁ దాపనవర్యా !

భ:- శిష్యా ! రాఘవులఁ బూజింప సర్వ, జలాన్నరసఫలములఁ గొని
తెమ్ము

ఋ. కు:- (నిమ్మింది సపరికరుడైఁ ప)వేశించును.)

భ:- (శ్రీ)రాముని పూజించి) శ్రీరామా ! దశరథరామా! దశరథుఁడు
పత్నిసమేతుడై కుశలియేనా ? రాజ్యమునకు సుఖమేకదా !

శ్రీ:- తపోధనులయనుగ్రహ ముండుదనుక కుశలముకాక మతే
మగును ?

భ:- గీ. పనికి మునివృత్తిమై నీపు వత్తువనుచు
నాదికవి నోట వింటిని యనఘ ! నీదు
దర్శనముఁ గోరునాకు సంతసము కలిగె
యిటనె వసియింపుమయ్య యధేచ్ఛగాను.

క. దూరముననుండి తపసులఁ
గూరిమిఁ బోచితివి ధీరగుణ మేపారక
జేరువకు వచ్చి తిప్పుడు
వారలసంతసము నెంచవశమె నలువకు ?
ఇచ్చోటు బహుసుఖదము.

శ్రీ:- తపోధనా ! సత్యమే, తమయాజ్ఞానుసార మటులే చేయనగు
గాని.

చ. అతిసుకుమారి జానకి విహారకుమాహల యేకతంబు సం
తతనవపుష్పసంయుతలతాగృహవేష్టిత మాచు, సత్ఫలా
న్వితధరణీజసంతతుల వేడ్కఁగొను న్దగుచోటుఁ జూపిన
న్దుతుకముతోడ కాల మనుకూలగతి న్గడపంగ నెంచితిఁ.
అదియునుంగాక యిటనుండిన మునీశ్వరులయెడ నపచార
మొనర్పవలసివచ్చునేమోయని సంశయము వొడచుచున్నది.

ఉ. పౌరులు వేనవేలు కనవచ్చుచునుదురు నన్ను నిత్యము
న్వారలరాక దేవరతపంబును విష్ణు మొనర్పుఁ గావున
న్దూరమునందు నేకతమ తోషమున న్గడపంగనెతు నో
సారవిచార ! యింపయినచక్కి యొకం డెఱిగింపు మ్రొక్కెదఁ
భ:- రఘువీరా ! నీయునికికాని పౌరాగమనంబుకాని మాతపోవిష్ణు
కారణములు కావు. అయినను జానకీయక్తుడవై నీ వేకతంబున
నుండునిచ్చే గొంటివికాన చెప్పెద.

గీ. గంధమాదనతుల్యుఁడౌ కపికులంబు
ఋక్షసముదాయమున కహర్నిశము తావ
లంబు ననఘంబు చిత్రకూటంబు నాగ
తనరునగము దశకోశమునను కనుమి ! (వేలఁజూపును)
అదియే యానగము. మృదుమధురఫలపానీయసమన్వితమగుట
సౌఖ్యనిధానము. ఈసాయంతన మిట నాయొనర్చునపర్యలంది
రేపట నట కరుగవచ్చును.

శ్రీ:- ఋషివృషభా ! అటులే కానిండు. సామిశ్రీ !

గీ॥ అదిగో కాళిందిలోఁ గల్లునట్టివుండ
రీకముల కోకనదముల మూఁకఁ జేర్చి
పశ్చిమాంబుధికిని సంధ్యవార్షుఁ బోవు
భానుడే ; మన మీక సంధ్యవార్షవలదె ?

భ:- శ్రీరామ లక్ష్మణులారా ! కాళిందికిఁబోయి సాంధ్యకృత్యములఁ
దీర్చుకొనివత్తము.

శ్రీ. ల:- చిత్తము.

(యవనిక జూకును.)

4. స్థలకము భరద్వాజాశ్రమము.

(శ్రీ)రామహనకీలక్ష్మణులు లుందురు)

శ్రీ:- భరద్వాజమునిచందునిచే రాత్రియే యనుజ్ఞతుండ నైతిగదా?
పయనము సాగింపనగు. తమ్ముడా! సౌమిశ్రీ!

చ. ఒకకరమందు చాపము, మఱొండుకరంబున బాణ మొప్పు రా
త్రి కనులు కూర్చుండగఁ బ్రతిష్ఠితభాగర మూని యల్ల ని
ల్చుకొని కిరీటిరీతి నరచూర్మున నున్నయనుంగుతమ్ముడా
శుకపికశారి కారుతము సూర్యునిరాక నెఱుంగఁజేసెడిగ.
సత్వరమ చిత్రకూటము జేరవలయును. పయనముకమ్ము.

ల:- (ప్రదక్షిణసమస్కారముచేసి) అగ్రజనాజ్ఞానుసారమే.

జా.ల (సాగుదురు)

శ్రీ:- జానకీ! ఆపలాశమహీజంబులఁ జూచితివా?

గీ. భాగ్యవంతులయింటి దీపంబు లనఁగ
రామవనవాసయాత్రకు రమణమీఱ
కట్టబడినట్టి పెక్కెంపుగమి యనఁగ
నాపలాశసుమంబులయంద మొప్పు.

జా:- ఆర్యపుత్రా! అగును.

శ్రీ:- మైథిలీ! ఆవక జూచుము.

క. ఫలభారంబున జీడులు

యిలఁదాకఁగ వంగి జనుల కెంతో ముదమ్ముగ

గొలుపుచు కొమ్మలకరముల

ఫలహారం బిడఁగఁ బిలుచు పశ్వేందుముఖి!

జా:- నాథా! కడురమణీయముగ నున్నవి.

శ్రీ:- సౌమిశ్రీ! ఆయత్యున్నతవృత్తాగ్రములనుండి వ్రేలుచున్న తేనె
జెరల గొందితివా?

గీ. తాను దినకను యెరుల కింతైన నీక
భూవివరములన్నో వృక్షములకొనలనొ
కృపణు డిడులిచ్చి, మధుప మార్జించుమధువు
చోర, మధుమృగయులపాలి సొమ్ముకాదె ?

ల:- అన్నా ! అగును.

జా:- నాథా ! ఆవృక్షశాఖలచలన మెంతభావగర్భముగా నున్నదో
చూడుడు.

గీ. ఇంతమధుభారమును కొమ్మ లెట్లుమోయ
నగును ? పాంధులు కొనుడు సాయంబు సలుపుఁ
డనుచు చేజేత జనహృదయములు కరుగ
రమ్మనెడికీతి కదలు నీకొమ్మ లధిప !

శ్రీ:- జానకీ ! బహుబాగుగఁ జెప్పితివి. లక్ష్మణా ! జానకీభావ మెంత
పౌఢముగ నున్నదో చూచితివా ?

ల:- వధూనిక యగ్రజన్ధరాంగికదా ?

గీ. ఏడుగడ మీరు, జనకరాజేంద్రునిపట్టి
లతిక, భావంబు లెపుడు తుల్యములె, కాని
తీవె సాగును కావున భావములను
యేడుగడ మించు లతిక, రాజేంద్రచంద్ర !

శ్రీ:- తమ్ముడా ! నీభావము మఱింతబాగుగ నున్నది. మాటలతోఁ
దోవ బాగుగ సాగినది. భరద్వాజమునిచంద్రుఁడు చెప్పటలో
చిత్రికూట మనేకమునిగణసేవితమని చెప్పియుండెగదా ?
ఆయాశ్రమపరిసరమునఁ జూడుము.

గీ. మదపుటేనుఁగుసింగంపుమైత్రిఁ గనుమి
బర్హియురగంపుసఖ్యభావంబుఁ జూడు
మృగము బెబ్బులిస్నేహంపురీతి యదిగో
యేతపోరాశినిలయమో యెఱుంగనగును.

శ్రీ. జా. ల:- (కొంతదనుక ముందునకు సాగి)

శ్రీ:- ఆశ్రమద్వారమునఁగూడ నెవ్వరుకానరాదు. ఇది యెవరియొక్క
మయై యుండునో ?

ల:- అగ్రజా ! ఎవరిదైననేమి లోని కేగఁగూడదా ?

శ్రీ:- అనుజా ! అటుల కాదు. వేగిరపడకుము.

గీ. శాపచాపధారులు మునీశ్వరులు వారి
వాక్సరమమోఘమగుచును వఱలుఁ గాన
వారిపట్టున శాంతియే భావ్య మనుజ !
తామసము తా మసి యొసర్చుఁ దామసులను.

ల:- అగ్రజా ! ఆయుటజమున కావల కానఁబడుపుట్ట యేమిటో ?

జా:- వత్సా ! లక్ష్మణా ! అది వాల్మీకాశ్రమమా యేమి ?

శ్రీ:- దేవియాహ సమంజసముగా నున్నది. సందియమేల ? అదియే
యగును.

ఆ. కేతనములఁబట్టి భూతలపతులఁ దా
మెఱుఁగుచుండి రింతవఱకు జనులు
వామలూరుపుఁ గని వాల్మీకి నెలవని
బుద్ధిసూక్ష్మమునను పోల్చి తొర !

ఆశ్రమవాసులకు మనరాక యెఱింగింపవలయు.

ల:- చిత్తము. (విగ్గరగా) మునిచందా ! దాశరథులు తమయాజ్ఞకై
యుటజద్వారమున వేచియున్నారు.

(తెరలో)

పూజ్యలారా ! వచ్చుచున్నాఁడ.

శ్రీ:- అదిగో మునిశాస్త్రాలునిగంభీరస్వరము. వచ్చుచున్నామని
యనుచున్నారు.

(వాల్మీకి పూజాద్రవ్యయుక్తుడై ప్రవేశించును.)

శ్రీ. జా. ల:- (సాష్టాంగ దండప్రణామ మొనర్చిలేతుడు.)

వా:- దీర్ఘాయుష్స్మాన్ భవ. రఘువీరులారా ! కళ్యాణీ ! జానకీ ! ఈ యాసనముల నధివసింపుడు. (విధ్యుక్తముగఁ బూజించి)

గీ. సేమమేకద దశరథక్షితిపతికిని ?

మీదుమాతలకును ? సర్వమిత్రతతికి ?

రాజ్యమునకును ? మీర లరణ్యమునకు

రాగతంబేమి యిటు రాజయోగులట్లు ?

శ్రీ:- తాపసాగ్రణీ ! సర్వజ్ఞుల రగుతమకుఁ దెలియకనా ? అడిగితిరి కాన మనవిఁజేసికొనుచున్నాఁడ.

చ. వరములటంచుఁ గైక జనవల్లభుఁ వేడెను నన్ను కానకు

స్మరతునిరాజ్యమేలఁగను బుచ్చఁగ ; సత్యధునిజుడైన యా

నరపతి మాటనిల్పఁగ వసస్థలిఁ జేరితి సాధ్వీయైననా

తరుణియు, భాతృవత్సలుఁడు తమ్ముఁడు లక్ష్మణుఁడు గ్గమింపఁగఁ.

వా:- బభిరా ! రామచంద్రా ! నీవంటితఁయులు, జానకివంటిభార్యలు, లక్ష్మణునివంటితమ్ము లుండుటఁగదా ధర్మమింకను వ్యత్యస్తము కాకయున్నది ? ఇంతకు మాభాగ్య మనుపమానము.

గీ. పౌరులం గావ నుపయోగపడెడి మీదు

సత్త్వమెల్లను సాత్త్వికసంయుతు లగు

సూయములఁ గావఁ గాంచును సార్థకంబు

మిమ్ముఁ గాంచుటఁ గందుఁ మోదమ్ము మునులు.

ఇచట నొకపర్ణశాల నిర్మించుకొని సుఖముగ నుండుడు.

శ్రీ:- దేవరయాజ్ఞానుసారమే. సామిలీ ! వినుము.

గీ. చిత్రకూటాద్రినైత్రంబు చెలువమగుచు

దూరదృష్టికిఁ గూరుచు, కూరజంతు

సంతతుల కగమ్యంబయి సౌధమటుల

లీలఁ గూర్చెడి నట పర్ణశాలకనువు.

అ:- మహాప్రసాదము.

శ్రీ:- పర్వతాలముగిసిన తత్క్షణమే వాస్తుశమకవిధి విధ్యుక్తముగ నెఱపి శాలాపర్యవేశమునర్తము.

ల:- ఏ భునాన్ధ సత్వనిన్వృత్తినియును. (విష్కరించుచును.)

శ్రీ:- జానీరాములూరా! ఉత్పన్నాతర్కాగమున విశ్వయింపును.

శ్రీ:- మహాకవి నానను. మహాభాగనాన్ధాగ్రహమే.

(యన్వేషణ జూచును.)

శ్రీ రామప్రవాసము

చతురాంకము.

1. స్థలకము — పృథివ్యాగృహప్రాంతభూమి.

(భరతుడు కృత్యవేశించును)

భ:- చ. అదరెడి వామనేత్ర, సుహృద్యై శశూబులగుంపు, పైన క
త్తెదులు మహోరగి బగుపడి, స్పని గాకము కట్ట నేటికో?

(అయోధ్యదిక్కు)

యదె కననా నయోధ్య దరహాసము తక్కి కళావిహీనమై
హృదయము తల్లడిల్లెడిని యేయసుభంబు వినంగనానాకో?

జోగుయచేక తత్క్షణ మయోధ్యకు రమ్మని వశిష్టనాన్ధ,

సుమంతుని పార్థన తల్లలశాసనమట. నారాక వశిష్టాదులకు
మున్నెఱింగింప శత్రుఘ్నుని రథంబుపైఁ బంపితిని. అది తిరిగి

వచ్చుచుండును. పురప్రవేశమునకు మున్ను పరిమార్చుకొనుట
 బ్రవేశించి పితామహాదులప్రతిమల కభివందన మొనర్చెద. (ప్రతి
 మార్గహస్తప్రవేశ మొనరించును)
 (ఆర్యుడు ప్రవేశించును)

ఆ:- నృపపుత్రుని కభివాదనములు.

భ:- ఆర్యా ! పితృపితామహాదుల దర్శింప వచ్చితిని. అమంగళము
 ప్రతిహతముగఁగాక. (దిలీపప్రతిమఁ జూచి)

ఉ. సేవయొనర్చు 'సందిని' భుజింపఁదలంచుమృగేంద్రుఁ డేంబఁగఁ
 జేవతొలంగఁ జూచితి వశిష్టహితార్థము, నాశ్రితావనా
 భావముచే న్వకాయమును పంచముఖమిషము నొనర్చు స
 ద్భావు 'దిలీపు' వృద్ధప్రపితామహుని న్నుతిఁజేసి మృక్తికదగ్.

ఉ. 'సందిని' సూరించి, జననాయక ! పాలను గోలుమన్న, గో
 లం దగదంచు కాంక్షితఫలంబయిన స్త్రువునాజ్ఞ లేమిచే
 బొందఁగ నిచ్చునై కొననిపూరుషసింహు 'దిలీపు' మంకక
 ర్తం దభితారి, వృద్ధప్రపితామహు సన్నుతిఁజేసి మృక్తికదగ్.
 (రఘుప్రతిమను జూచి)

ఉ. నూరవయశ్యమేధమును నూల్కానఁ దండ్రిహయంబుఁగొన్నయా
 చోరు సురేంద్రుఁ డాకి, రిపుసూదనవృత్తి దనల్చి మించి, పె
 న్నిరుడవాచుఁ దత్ఫలముఁ దెచ్చి పిత న్దనిపించినట్టియ
 ద్దూరుణకౌర్యభూషు ప్రపితామహునిఁ రఘువు న్భుజించెదగ్.

ఉ. శ్రీ గణియించి, సర్వరిపుసింహుల గెల్చి, యఖండవిక్రమ
 ద్యాగముఁజేసి రిక్తత నిజాశ్రితు కాత్మునికై కుబేరువై
 కేకఁగనెండఁగాఁ గనకవృష్టిని నాతనిచేతఁబొందున
 త్యాగి, యఖండకీర్తి ప్రపితామహునిఁ రఘువు న్భుజించెదగ్.
 (అజప్రతిమఁజూచి)

గీ. కోరినధనంబుకంటె విసాకధనముఁ
 బొందుకాత్మునాశీస్సుచే పుణ్యబ్రాహ్మ

నమయమున నున్నవించి 'యజ్ఞత' వహించి
మాన్యుడౌ ధీమత్పితౄతామహుః దలంతు.

మ. కరిగా నున్నవీయంపదు స్వమున న్నారించి తచ్చాపబం
ధురవంకం బెడఁబావ, నాతఁడును సంతోషించి సన్మోహనా
మ్రురహస్యం బెఱిగింప నైరిఁదుల స్వకాడి శౌర్యేంద్రరా
న్మరణుడౌ "నజసి" నిర్మలామహుని నిచ్చో దక్షి నేనించెడఁగ.

(దశరథప్రతిమను నమిపించుచు) ఆర్యా ! నేటియవశకున
ములఁబట్టి నామనము మనమున లేదు. అస్వస్థతఁ జెడియున్నది.
ఇది చిరపరిచితముగ నున్నచు పోల్చలేకున్నాఁడ. ఇది యెవరిది
చెప్పుమా !

ఆ.- ఓ. శంబరదానవాటవిని సంగరరంగమునందు వీతిహా
త్రింబన మృగ్గజేసి సమరంబునఁ గైక యొనర్చినట్టిసా
యంబునకై వరంబులఁ గళాభిరతి నయచేసి దానమృ
త్యంబకదృష్టుడౌ దశరథక్షితిపాలుఁ డితండ్లె పుత్రకా ?

భ.- ఆర్యా ! ఈప్రతిమాగృహమున మృతనరపాలురప్రతిమలు
మాత్రమేకదా యుంచఁబడుట ? ప్రస్తుత మేలువారిప్రతిమకూడ
నుంచుటాచారముకలదా ?

ఆ.- కుమారా ! ఇచట మృతస్మరపాలురవిమాత్రమే యున్నవి.

భ.- ఆర్యా ! అయిన సజీవులైన మాతండ్రిగారిప్రతిమ యిచట నేల
యుంచబడినది ?

ఆ.- (స్వగతము) వశిష్టసుమంత్రాదు లీచాపువార్త నామూలమున
నీయువరాజునకుఁ జెలుపఁదలంచికాఁబోలు మాతంగృహమున
నున్నవాని కిది తెలియకుండ మఱుఁగుపఱచి యీత్రోపనీరథముఁ
జెప్పించిరి. నా కిది తప్పనిదే. (బ్రీకాసముగా)

చ. ఒకనిముసంబు రాము విడనోర్వనిభ రను జేరి రాముఁ గా
నకు, భరతు న్నుపాలుగ నొనర్చుటయే వరమంచుఁ గోరి య
య్యకుటిలు, సత్యధుర్యు మృతినందఁగఁజేసి.....

గ:- (విభ్రాంతితో నతికోపితుడై) అట్టికట్టడికార్యమునప్పినముక్తికొడి రక్కసి యెవ్వతె ? నాయన్నను, నిరితసత్యసంఘుని, జగదానంద కరుని, నచుజలోచనచకోరీచందుని, తిరిజగజైతుని, నననాయ శూరుని, మేరుధీరుని, రాజ్యేంద్రరాసమూనార్హభుజపీఠుని, నాసర్వ స్వమును, నాశ్రీరాముని, కానలపాలుచేసి, శోభాహీనమై, యమంగళాకరమై, యనాధమై, దుఃఖాక్షీరమై, శోచ్యావరావ తారమై యాత్మనిహీనపైన్యక శేషరతుల్యగా నీయయోధ్యను జేసినపరమద్రోహి యెవ్వతెయో వక్కాణింపుము.

అ:- ... .. త్వదీయమాత కై
క కరుణమాలి... ..

భ:- (మూర్ఛిల్లి యార్యుడు నేదఁదేర్ప లేచి) (స్వగతము) అన్నా నే జనించినకతిమున రాజ్యార్హుడతా నీ కాటవికజన్మార్థ మగ కాంతారవాసక్షేత్ర మేర్పడినదికదా ? అక్కటా ! ఇంక నాగఁ యేమి ? నే నెట్టికట్టడికడుపునఁ బుట్టితిని ?

సీ. కన్నజననికంటె కడుప్రేమ ననుఁగాంచు

కౌసల్య నేగతిఁ గాంచువాడ ?

తనసుతులను మించి దయఁగాంచెనుమిత్రీ

కనలినమో మెట్లు గాంచువాడ ?

రామునిపెన్న శ్రీరాముడవే యను

గురువర్యు నేరీతి దరియువాడ ?

మాహితంబే కోరుమంత్రీవర్గంబును

సిగ్గడి యేవిధిఁ జేరువాడ ?

గీ. రామచంద్రుని ప్రభువుగ రహిఁదలంచు

జనుల పేచీకి చూడఁగ జాలువాడ ?

దుష్టబుద్ధి, కుతంత్రీయు, దోనకారి

కైకికడుపునఁ బుట్టినకారణమున.

ఏమనుకొనిన నేమిసార్థకము ? విధి యిట్లున్నది కౌటోలు

అర్యా మీనుదువునది సొంతముచేయలేజే ? ససేమముగా నదల్చి

తిలేదు ! మాతల్లి (చెదవికొలుకుకొని) తల్లికాదు మావంశము
సాలిటి కూరభుజంగము నాకెక్కడ చాపరించినది ? (ఇంచుక
నవ్వువై) 'కరుణమాలి'యనియాపితిలే ముగింపుడు.

అ:-

... ..

లేదు మృతిగాంచెను రాముడు కానకేగుడుగా.

(అతి దుఃఖమున) హా ! తండ్రీ ! ఈరాక్షసీగర్భమున నేను
జనింపకుండిన నింక కొంతకాలము మని నరవనర్వంసహాచక్రిము
భరించుచుండియుండువుకదా ? ఈసీచునివలన గదా యిందరి కిన్ని
యిక్కట్లు సంభవించినవి ? ఎంతలో నీకు మృత్యు వాసన్నమైనది?
సీ నరభోక్త శంబరాసురుని యుద్ధంబున

• స్రుక్కగా జేసిన శూరవరుడు

అరువదివేలేండ్లు ధర నొక్కచత్రింబు

క్రింద నేలినరాట్పురందరుండు

నస్త్రాంబుధులను రాజ్యపుల్ల లొనరించి

యొకరథంబున బారుపకటబలుడు

తనచూటకై కూర్చితీసయు రాముని కాన

కంటిన నిత్యనత్యవ్రతుండు

గీ. యోధుల కసాధ్యమైనయయోధ్య వీరి

కన్ననుతులను రాజ్యభోగముల విడిచి

నన్నుబోలునిర్భాగ్యుని గన్నకఠిన

బుత్రిశోకంబు హోదూరా బోలె దివికి ?

ఆర్యా ! మామాత జానకీదేవి పరిబాసి యెటుసహించు
చున్నది ?

అ:- కుమారా ! తారావిభునివెంబడి పోవురోహిణి బోలె జానకీ
దేవియు. భ్రాతృవర్షలు డగులక్షణుడును శ్రీరాముని వెంబ
డించి.

భ:- (నివ్వెనది) ఓసీ ! కూరరాక్షసీ ! నరవనాశనకారణ వగు నీ
కార్యము సంపూర్ణఫలద మైనదని సంతసింపితివికదా ! ఏజాప

మెఱుంగని నన్నీజననిందచా లొనర్చుటకు నీ కీనకలామంగళ
హేతుభూతం బగునాలోచనఁ జెప్పిన దెవరే? (ఒఱుమండి ఖడ్గ
మును బెఱికి రాద్రమున) ఇట్టికట్టడికార్య మొనర్చిన దెవ్వరైనను
నరియే! యీచంద్రహాసంబున ఖండఖండములుగ ఖండించి
నాపెన్నిధానమునకు, నాసోదరవత్సలునికి, నాశ్రీరామున కొనర్పఁ
దలచినరాజ్యాభిషేక మహాయజ్ఞమునకు ఛాగమునొనర్చెదను.
ఎవఁడు నన్నడగించువాఁడు?

నాప్రభునియెడ ద్రోహమునర్చినవారు నాకు ద్రోహమునర్చి
నవారు కారా? వారల నే నెల్లసహింపవలయును?

సీ. నామూలమునఁగదా నయమార్గగామిని

కాసల్య పుత్రశ్రోకమునఁ గుందు?

నామూలమునఁగదా ననుఁ జేమఁగనుసుమి

తామ్రాత నుతుఁబాసి తలడ్డిలు?

నామూలమునఁగదా కామితసుతుఁబాసి

తండ్రి పెన్వగను చిత్తమునఁ గుమిరె?

నామూలమునఁగదా సౌమిత్రి పురిఁబాసి

కాననకవృత్తు ల్లాంచుఁ గినిసి?

గీ. జానకీయుక్తుఁడౌ రామచంద్రమూర్తి

ప్రభువుగాఁ గాంచుగోరెడి ప్రజ తపింప

నిన్నిటికే గాంఢంబైన యేను కైక

గర్భజలధి విషంబన్న కలుగ నేల?

హా! రామచంద్రా!

గీ. తమ్ము లిటు నటు వింజామరమ్ము లిడఁగ

బెలిగొడుగుఁ బట్ట నే, సింహవీరమునను

గ్రాలుజానకీరాములు కాననమున

నన్న దూఱుచుగడపుచున్నార లేమొ?

నే జోగొనర్చిన కొలఁది మఱింత ద్రోహినిగ బరిగణింపఁబడు
దునని నాఱుంతరాత్మ యుజ్ఞోధించుచున్నది. వీని! తత్తామ

ప్రతిక్రియ నూహింపవలయును. ఆర్యా! తత్తతమే నామనవిగా
బుత్తైంది వశిష్ఠసుమంత్రాదులను జననులగు కోనల్యానుమిత్రులను
వినయమునను, ఆరక్కసిక్తక నవినయంబునను నెల్లరఁ బ్రతికూ
గృహమున నిప్పుడే నే జూడఁగోరుచున్నాడనని వార్త నంపి
వారు వచ్చు నేర్పాటు చేయింపుడు.

ఆ:- ఆయుష్స్సంతాని యాజ్ఞ సత్వరమ నెఱవేర్చుటను. (నిష్క్ర
మించి తిరిగి పోవేసింది) ఇప్పుడే వార్తావహునిఁ బుత్తైందితిని.

భ:- సరియే. (నిశ్చేదముతో) అయ్యో! నాస్థి హర్షరము.
ఆవాచ్యము.

ఉ. ఏవిధిబాపుగొందు వచ్చియింపగఁరాని నిరాపనింద ? నిం

శేవిధి మాత్మవర్గమున కే నపరాధినిగామిదెల్పు ? దిం

శేవిధి మంత్రోక్తి స్థదుని కిప్పటినా వెత వెల్లడింతు ? (యోశించుచు
దుఃఖమగ్నుడై మూర్ఛిల్లి యార్యుని శైత్యోపచారములచే
దెప్పరిలి) యో

దేవ! మహానుభావ! వెతతీటుట యెట్టులు ? భ్రాతృవత్సలా !

అన్నా! రామచంద్రా! వర్షజ్ఞుడ వగునీయొద్ద నేనేమి
దావఁగలను ? నే నెన్నఁడు నీరాజ్యం బాసించియోలుంగని విష
యము నీకుఁ దెలియదా ? తిండిచూటుపిల్లలవలె నీయంది మర
క్షితముగ నుండ వేతేతలకు మ్రోక్కుదు. అట్టినేనా నీరాజ్యంబున
కాసించుట? నే నేబాసఁజేయుమనినఁజేయసంసిద్ధుడనై యున్నాడ.
సా కీయపవాదసముద్రముఁ దరింప తోవ యనునావఁ జూపి దరి
జేర్చుము. పరితపాకనా ! నీ యీబిరుదంబు సార్థకఫరచుకొనుట
కిదియే యదను. (ఉన్నత్తునివలె నటించుచు) రామా ! రామా !
వచ్చితివా ? మార్గదర్శకుడ వగుదువా ? ఫరమసంతోషము.
ఇప్పటి కీగండము గడచును. (వినట సభినయించి) ఏమనుచున్నావు?
కాన్యాయములొమాతలయెదుట కైకను 'ఎన్నడైన నాకు
రాజ్యము కావలయునని కోరితివా' యని గద్దించి యుడిగి పిత్తు
భావమునొచ్చి గ బాసఁజేసిన వారియధుమానము దీటుననియో

యుపదేశించుచున్నావు! హాకరుగలతండ్రి! కన్నతండ్రి! ఇట్టి
కరుణార్థ హృదయుడవగు నీకెన్ని బాధలఁ గూర్చితిని! నాజన్మ
మునకు సార్థక్య మిదియా! (మూర్ఛిల్లి తిరిగిలేచి) తమ్ముడా!
లక్ష్మణా! ఏల యింతకూరముగాఁ జూచెదవు? నాయనా! నా
యంతరాత్మ నీకుఁ దెలియదా? నేనుగూడ కైకతోడఁ జేరిన
ద్రోహినియీ నీయూహ! కాదు. కాదు. నిజమారయుము.
రామస్వపనకునియొద్ద నను కరుణఁజూడఁ బురుషకారముఁ
జేయుము.

గీ భాగ్యశాలివి తమ్ముడా! పసితనంబు
నుండి రామలక్ష్మణు లొకడండ నుంటి
కష్టకాలాన మావలెఁగాక యన్న
సేవఁ జేయుభాగ్యముకూడ చెందె నిన్నె.
(వార్తావహుడు ప్రవేశించును.)

వా:- రాజపుత్రుల కభివాదనములు.

భ:- వార్తావహ! వారేరి?

వా:- పౌఢా! మీయాజ్ఞానుసారము తల్లు లిరువురు దుఃఖించుచు
నిదిగో వచ్చుచున్నామని యిట్లనుకొనితి.

గీ. ధవుఁడు పరలోకగతుఁ డయ్యె తనయులనిన
కానయం దుంట పురమునందేని లేరు
భరతుఁ డవమతిఁ గాంచునో? బచ్చ నొసట
యేవిధి లిఖించెనో చాట నెవరివశము?

భ:- అబ్బా! దుర్భరము. దుర్భరము. ఈరాక్షసి కైకకు జన్మించుటఁ
బట్టి నాయశఃకాంత యెంతకళంకిత యైనది! దానినిష్కళంక
నొనర్చుకొన యత్నించెద.

భా:- పౌఢా! వశిష్ఠసుమంత్రాదులు వారి ననుసరించుచున్నారు.
కైకాదేవిగారుమాత్రీ మంత్రయవస్థరమే మనుచు తమ నచ్చటికి
రమ్మని కోరినారు.

భ:- (దురాగ్రహమున) ఓసిద్ధధకలుమా ! ఎంతటిరాగవే ! ఇప్పుటికి నానెత్తిన బెట్టినపాపభారము చాలక మఱియు నెత్తనెంచితివా ! ఇక నీకు జిక్కువాడను గాను. రామచంద్రా ! నీయుపదేశమే తదేశశరణ్యము. వార్తావహా ! తనను నే నొంటిగఁ జూడనొల సనియు కొనల్యామిత్రాదేవులు పౌతిమాగృహముఁ జేరునప్ప టికి తాఁగూడ రావలసినదనియు నిది శ్రీరామభక్తుఁడును ప్రతి నిధియునగు భరతున్నా యని చెప్పి సత్వరమ పిలుచుకొనిమ్ము. హాగృత.

వా:- వ్రోభూ ! చిత్తము. (నిష్క్రమించును)

భ:- నారాక యెఱిగింప ముందే పురపరీవేశమొనర్చిన శత్రుఁఘ్నఁ డింకను రాకున్నాఁడు.

(తెరలో)

తల్లీ ! కైకా ! చచ్చితి. చచ్చితి. న న్నిశత్రుఁఘ్నకుమారుఁడు చిత్రీవధఁగావించుచున్నాఁడు. శరణు శరణు.

భ:- ఏమాకలకలము' (వరికించి) శత్రుఁఘ్నఁడు మంధరకేశబంధము నొడిసికట్టుకొని లాగుకొనివచ్చుచున్నాఁడు. స్త్రీకదా వారిం చెద. (శత్రుఁఘ్నఁడు పరీవేశించును)

శ:- (మంధరకేశరీకర్షణ మొనర్చుచు) అన్నా ! ఈమహాశోచనీయ కార్యమునకు మూలకంద మిది. దీనిఁ జిత్రీవధగావించినను స్త్రీవాత్సావ్యదోషము పొసఁగను.

భ:- తమ్ముడా ! శాంతింపుమోయూ ! విమర్శనమున శత్రుర్హతయైన నట్లే యొనర్చుదము.

శ:- పరమపాతీ ! నిను రక్షింపఁగలవృద్ధుఁ డార్యపుత్రుఁ డిడుగో ; కైకాదేవి కాదు. శరణు వేడుము.

మం:- భరతరాజేంద్రా ! శరణు, శరణు, (భరతునికాశ పైబడ శత్రుఁఘ్నఁడు వదలును)

మ, అవరాధంబొనరించి నేరనవి దైన్యంబంది “మాం సహి” యం
చు పదంబంటుచు మొక్కువైరినయిన న్నూరుండు శిక్షించునే ?
విపరీతంబుకదా యటు ల్గులుపుచో ! వీరుండు రాముం డిశ
స్థపమై చూచునె తమ్ములైనమన మీరీతి స్ఫురించినా ?

శ:- అగ్గిజా ! క్షమింపుము.

భ:- మంధరా ! నీవెగ్గు దలంచినయారామచంద్రుని శరణాగతరక్షణ
గుణమే నీ కివ్వబ్బిన శరణ్యమై రక్షించినది.

మం:- చిత్తం బాబూ !

భ:- ఈయకార్యమున నీయొనర్చినయపరాధము సమూల మనశ్చము
లేక చెప్పిన నీరామానుజుడు నిన్ను క్షమించుచు.

మం:- ప్రభూ ! నత్యప్రమాదముగాఁ జెప్పుచున్నదాన. రామపట్టాభి
షేకము మఱునటిదిన మనగా నే పురిలోనికి వచ్చునెడ పురియెల్ల
శృంగారింపబడియుండుటఁ జూచి దానికత మెఱుంగఁ గుతూహల
మున నుండ కొనల్యాదేవిగారిదాసీ మంజరిక కనఁబడి రేపుశ్రీరామ
పట్టాభిషేకమని చెప్పినది. నే మొట్టమొదట సంతసించితిని. అదే
మోకాని ప్రభూ ! అంతలో నామనస్సు తిరిగిపోయి రామునిపై
నసూయ వాడమినది. తాము ప్రభువులైన బాగుండునని తోచి
నది. ఈసంగతి కైకాదేవిగారికి చెప్పితిని. ఆమెయు మొదట
నాశుభవార్త కలరి నాకు బహుమానముకూడ చేసినది. ఆవల
నపత్ని శ్రీయోఽనహిష్టుత్వమున తిరిగి నాదారిఁదొక్కినది.
శేషము దేవరకు విదితమేకదా ? ఇది నేనొనర్చినతప్పు. క్షమింప
వేడుచున్నదానను.

భ:- (అధికశోకమున)

శీ. కైకహృత్సరోవరమానఁ గాంతిమించు
రామచంద్రవాత్సల్యనీరజముఁ బట్టి
సామజమురీతిఁ బుణికినచూస వయ్యు

బా:- (వారావహుండు ప్రవేశించును) మహాప్రభూ ! వశిష్టసుమం
త్రాదులు తోడురా శాసల్యానుమిత్రులు వచ్చుచున్నారే.
(నిష్క్రమించును)

భ:- సరియే. మాతలి ఛీ ! తలియనువదంబునఁ బిలువఁబడుటకుఁ
గూడ ననన్తరాలు కైకకూడ వచ్చుచున్నదా ?

ఆ:- (పరికించి) ఇంతవఱకు రాలేదు.

భ:- ఏలవచ్చును ? రాకుండుటయు నొకందు లకు మంచిదే.

గీ. కైక మున్నుండు వచ్చినఁ గాంచు వార
లామెనడువడి భరతున కభిమతంబె
యగుట, వచ్చెను మున్నుండె యనెడివాడు
తప్పె దుఃఖంబులోన మోద మిది కొంత.

ఆ:- (నిష్క్రమించి తిరిగి ప్రవేశించి) ఆయుష్కాతుఁడా ! వారలు
హాజీరము సమీపించుచున్నారు

భ:- ఆర్యా ! నీ నిదే యెదురేగుచున్నాను. (ముందునకు సదుపగ
నమరుగా వశిష్టసుమంత్రాదులు శాసల్యానుమిత్రులై ప్రవేశింతురు.
(దుఃఖమునో)

మ. కరుణాహీనమనంబున న్విభుని సంకల్పంబుఁ గాదంచు ని
'మృతమాణోరేల్లలఁగోరి భూధవుని విడూరంబునం జేరిపిఁ భా
స్కరవంశాంబుధిబాడబాగ్ని యగుకై కాదేనికి న్బ్రతుండే
స్మరతుండ స్మృణమిలుచుంటిఁ గృప శాపంబిచ్చి రక్షింపరే.

వ:- నృపేవుత్రో ! భరతా ! చిరంజీవ లభ్యుడయ్యావు.

భ:- గీ. ధవుని బాసయు సుతులు కాంతారసీమఁ
బట్టఁ గార్ష్యంబునను కుందువారి మిమ్ము
నెటుల కాతునా యనుచు నే నేడ్చుచుండఁ
బోటుమాటలచే గాయముల నొనర్తె ?

వ:- వాంఛితార్థఫలసిద్ధి రస్తు.

స:- ఇప్పటికి నేఁ గొంతవఱకు ధన్యఁడ తల్లులారా ! ఎట్టిదురవస్థలో మిమ్ములఁ జూడవలసివచ్చె ?

గీ. రాజ్యలక్ష్మి యనజగాఁగ రాజకాంతి
వెలయుమీముఖబింబము లెవ్వల బారె
నాధుఁ బాసినసా కేతనగరముల్లు !
విధికృతము మేరదాట నవ్విధికిఁ దరమె ?

అమ్మా కౌసల్యాదేవీ ! తల్లీ ! నుమితా ! మీ మొగంబుల నే నేవిధముగాఁ జూతునాయని కుములుచుండ నీదీనుని ప్రేమ రసదృష్టులఁ దేర్పరేమి ? నేఁ గపటిననియూ మీయాలోచన ?

గీ. హృదయముఁ గటారిఁ గోసి మీయెదుట నిడుదు
రామభక్త్యమృతమున నార్ద్రాంబుగాని
రక్త బిందువు లేదని రామచంద్రు
పాదసీరజములె సాక్షి భవ్యలారా !

గురువర్యా ! అమాత్యశేఖరా ! పూజ్యజనమలారా ! నాని మౌలువ్యమును ససాక్షికముగా ననిదర్శనముగాఁ జూపి మిమ్ములఁ దృప్తిపరచెద. నేను నిర్దోషినని మీరు నమ్మినఁగాని నామనస్సంక్షోభము తీరుదు.

గీ. దుర్యోజఃపంకిలము, పితృదుఃఖ మనెడి
గ్రీష్మచందాంకుత ప్రస్తా క్రింది కొరిగి
పడినహృచ్చాంతినన్యప్రవర్ధన మగు.
తృత్యపారసవృష్టి చైతన్య మిడుత.

వ:- సు:- తేభాన్యు.

కా. సు:- కుమారా ! భరతా ! నీవిత నొచ్చుకొనవలయునా ?
నిబుద్ధి మాకుఁ గ్రోత్రయా !

క:- వత్సా ! రామానుజా ! నీవు మాకు సాక్ష్యమిప్పించవలయునా ?

భా:- గురువుగాహా ! లోకముకదా ? (హర్తావహుఁడు పర్యవేషించును)

భా:- పృథ్వా ! కైకాదేవిగారు హఠాఠమున నున్నారు.

భ:- (అగ్రహమున) ఆభర్తృహంత్రిని రమ్మనుము. (వార్తాప్రహుడు నిష్క్రమించును. కైక పరివేశించి మార్కొగముఁజెట్టి దుఃఖకోపముల నభినయించును.)

కై:- నాయనా ! భరతా ! ఎప్పుడు వచ్చితివి ? తాతయు మేనమామయు తక్కునందరు డేమమేనా ?

భ:-అ నీవంటిభర్తృహంతలు, సర్వనాశకులు లేనందున నయోధ్యవలఁగాక యచట నంద రిప్పటికి డేమమే.

కై:- నీమొగము. పసివాడవు. నాయనా ! సంతోషించవలసినకాలమునఁ గోపపడెదవేల ?

భ:- అగును. నీకు సంతోషము. నాకంతయు దుఃఖమే.

కై:- నాయనా ! నీకు పట్టాభిషేకముఁ జేయ నెంతయో యభిలషించి నీరామికి వగచి కాలధర్మముఁ జెందినతేనికై వగవక గురుసమ్మతిని తత్క్షణ మభిషిక్తుడవు గమ్ము.

సు:- పృథ్వా ! తేడు లేనిరాజ్యము విగతభవతి శత్రురాజగ్రస్తము కాకుండ రక్షించుభారము ప్రస్తుతము మీమీదఁబడినదిగా ?

భ:- (కైకదిక్టై) క్రూరరాక్షసీ ! అంతటితో నీపంచాంగముఁ గట్టి పెట్టుము. అసత్యప్రలాపీ ! తేడు నా కభిషేకముఁజేయఁ గుతూహలుఁడయియూ మృతఁజెందెను ? నేను సర్వము విచారించి యెఱింగినాడ ఇంతకుముందు చేసినదానికి వైపెచ్చుగ నసత్యముల నాడెదవేల ? నేనడుగుదానికి మాతృద్రాగిరి పాదముల సోఁగిగా నుత్తరమిమ్ము.

ఉ. ఎన్నడు రాజ్య మేను వహించుతలంపున నీవెఱుంగఁగా విన్నపమాచరించితిని ? వీరుడు మత్పితృతుల్యుఁడైనమా యన్నను, రామచంద్రుని వనాంతరవాసునిఁ జేయుమంటినా ? యన్నరనాథుఁ గాదనుదు హాయిగ రాజ్యముఁజేతునంటినా ?

కై:- నాయనా ! నీ వంటివని నేఁజెప్పితివా ? రాజమూలఁగా నెంచి నీయభ్యుదయము మది నెంచి నేనే యొనర్చితిని. కనుక సర్వరమ పట్టాభిషిక్తుడ వగుము.

భ:- అయిన నీకోరిక నేగోరినది కాదుకదా ?

కై:- ఏలనాయనా ! యట్లు గుచ్చిగుచ్చి యడిగెదవు ?

భ:- ఇంతటనైన నిజముజెప్పనియెడల రాజదోహివిగా పరిగణింపఁ బడి శిక్షింపఁబడుదువు. ఇది రామాజ్ఞ.

కై:- ఇది నీవు కోరినది కాదు.

భ:- (కౌసల్యాసుమిత్రుల దిక్కు) తల్లులారా ! వింటిరికదా. ఇది యెల్ల నీమంధరప్రోత్సాహంబున నీభర్తృఘాతకి, పుత్రఘాతకి, రాజదోహి యొనర్చినపన్నుగడ నాకావంతయుఁ దెలియదు.

గీ. ఇచటఁ బ్రతిమాగృహంబున నీనృపాలు
ప్రతిమఁ గనునంతవఱకు మీపాదమానఁ
బిత్తమరణమును భ్రాతృవిపినగమనము
సుంతయేని యెఱుంగనుసుమ్ము నిజము.

రాక్షసీ ! ఇన్నిదినంబులనుండియు నామనం బెఱింగినదానవు. నీ నీరాజ్యస్వీకారమున కియ్యకొందుననియే తలఁచితివా ? ఇదిగో యెఱింగించుచున్న వాఁడ.

గీ. వేయుకపటము ల్బన్నిన విభుఁడు రామ
చంద్రుఁడే, రాజమాత కౌసల్యకాని
రాజమాత కైకేయి భరతుఁడు విభుఁడు
కాదు, కాఁడు ముమ్మాటికిఁ గాదు, కాఁడు.

కై:- నాయనా ! అటులకాదు. నా కీపట్టాభిషేకవృత్తాంతము చిట్ట చివరవఱకు తెలియకుండఁ జేసిరి చూచితివా ?

భ:- గీ. వేయుకపటము ల్బన్నినవిభుఁడు, రామ
చంద్రుఁడే, రాజమాత కౌసల్యకాని
రాజమాత కైకేయి భరతుఁడు విభుఁడు
కాదు, కాఁడు. ముమ్మాటికిఁ గాదు కాఁడు.

భీదోహి ! ఇంతమాత్రమునకే నీవు రాజమాతపు నేను రాజు నైతి మనుకొంటివా ? నీకాపట్యమున నీ వార్జింపఁగలిగిన జేమిటఁ గుఱుతింపఁగలిగితివా ?

అ. కనినసుతునిప్రేమ, కంటెను మించిన

గౌరవమున నిన్ను గాంచురాము

నడవి కంపి మూట నట్టకట్టిన వివి,

విధవ వగుట, చెడవేరు గనుట.

ఇకసీమొగముఁజూచిన మహాపాపమువాటిల్లును. పొమ్మా వలకు.

గీ. మాతృఘాతకుఁ డంచు రామప్రభుండు

మొగముఁ జూడఁడ నెడిశౌక పొడమువలన

బ్రతికితివిగాని వేఱ యెవ్వఁడయినను

రామునకు ద్రోహ మొనరించి బ్రదుకఁగలఁడె ?

గురువరా ! సచివశేఖరా !

చ. అడుగిడ నే నయోధ్యను మదగ్జిహ్వా డచట లేకయుంటచే

గడువడి రామచంద్రునిపదకంజముల స్పృశించి, రాజ్యమి

ప్పుడతని కప్పుగించెదను. పోయెడియత్నము వేగఁ జేయుఁ డే

గుఁడు, గురువద్యునల్పపను గూడెడి నిష్ప్రళంబు లెల్లెడఁగ.

వ:- తథాస్తు.

సు:- చిత్తము.

కా.సు:- కుమారా ! పోయివచ్చెదము.

భ:- చిత్తము (సమస్కరింపును)

కా.సు:- చిరంజీవ. సుఖభవ. (కౌసల్యాసుమిత్రులు నిష్క్రమింతురు)

కై:- కుమారా ! పోయివచ్చెదను,

భ:- పొమ్ము. రాక్షసి ! (కైక నిర్విణ్ణుడగును) సచివా ! కౌసల్య

త్యాదిమాతృవర్గంబునకును, అంతఃపురస్త్రీలకు నాందోళికాది

వాహనముల, భదితరుల కుచితవాహనములు సిద్ధపఱచియుంచుము.

జనకుని చితివిధి తీతఁగనే పయనము. (సుమంతుడు నిష్క్రమిం

చును). గురువర్యా ! నమస్కారము.

వ:- అభ్యుదయోఽస్తు. (కైకతక్క నెల్లరును నిష్క్రమింతురు.)

క:- (నిర్విణ్ణత్వమునుండి తెప్పరిలి)

గీ. కరగతంబైనరాజ్యంబుఁ గాలఁదన్ని
ధర్మమును గావ రామునితమ్ముఁ డితఁడె
కాన క్షమియింప రామునిఁ గాంచి వేడి
కలుషముం బాయుపథమున మెలఁగుదాన.

(యవనిక జోరును)

2. స్థలకము - గంగాప్రాంతభూమి.

(వృక్షముక్కింద భరతుఁ డుపవిష్టఁడై యుండును.)

భ:- అహా ! విధి దుర్నివార్యము. సకలసౌఖ్యనిధానం బగునయో
ధ్యలో సింహాపీఠి వసించి సకలసానుతుల కాసించుమహాసత్య
శూరుఁ డగుమాతాడి) దివంబున కేగనేల ? సకలరాజ్యభార
ధూర్వహుండై సార్వభౌమభోగానుభవాప్తుం డగునాయగ్రిజఁడు
కష్టముల ననుభవించుచు కానలపాలు కానేల ? పోతుటీగ దూఱ
నిహర్షాగ్నిములపరిచారికాగణపరివేష్టితయై యుడుగణపరివృత
చంద్రబింబముభాతి వెలుఁగుమాజానకీమూత యీవనవాసకష్టంబు
లనుభవింపనేల ? పట్టణంబును వదలి సకలభోగంబుల వీడి,
ప్రియార్ధాంగి యూర్కిలను బాసి తమ్ముఁడు సౌమిత్రి యాటవిక్రుని
వలె నన్నకు సహాయపడరానేల ? హా ! హతవిధి ! తామరతంప
రలుగ పెరిగినమారఘువంశోచ్ఛస్థితి నీకన్నుఁగుట్టెనా ? కలకలని
నవ్వునింటిని క్షణకాలమున నలబలమున ముంచితివి. ఎంతరాజ
సుఁడవు !

చ. తలనొకదానిమున్నువుఁడు తాళఫలక్రియనేలఁగూల్చిన
న్దొలఁగనిరాజసంబున, ననుక్షణము స్థోరగాని దేదియో
సలుపుచు, సౌఖ్యమొందెడిప్రజ న్వలవంతలఁ జెట్టునట్టియీ
నలువకు నాయముం దెలుపునాయకుఁ డెవ్వఁడు కానరాదుగా ?

కట్టడికార్య మొనర్చినప్పుడు కాదని చెప్పువాఁడు లేకుండిన
గుణబద్ధులై బ్రహ్మాద్యాదిదేవతలుకూడ నిరంకుశముగఁ బ్రవ

ర్మితురుకదా ? అజాండంబున నెందరు నృపాలురు లేరు ?
దయ్యముకంటికి పేలగింటి వేగిగనునట్లు రఘుకులాద్ధిరత్న మగు
శ్రీరామచంద్రుడే నీచేతికాటవస్తు వయ్యెనా ? అతనిగుణపుంజము
సైతము గుణపక్షపాతమున నాతనివైపు వాదించి నీసంకల్పము
బూర్వపక్షమొనర్ప నసమర్థ మాయెనా ?

గీ. చెడ్డజంతువులను వీడి శ్రేష్ఠములగు
జంతువులహింసఁ జేయుకసాయిపగిది
తామసగుణప్రధానులౌ ధరణివరుల
వీడి సాత్వికు శ్రీరాము వెతల నిడదె ?

ఇంతకు నిన్నవలసిన దేమున్నది ? సామమున గుణము
చక్కబడునా ?

గీ. రాముశాంతినామకసమీరంబు సాగి
శరతుపారముఁ గురియులక్ష్మణజలదము
శాంతినొందింప నిలిచె నీజలజపీతి
యబ్జా ! యితగరువంబు నందనేల ?

అహ ! విధిదూషణంబున కర్తవ్యమూఁఁడనైతి. రామాన్వేష
ణార్థంబు వచ్చుట. ఆలసింపఁదగదు. అగ్రజుఁ డేమార్గము వనున
రించినది తెలియఁగల్గు నుపాయ మేది ? సుమంత్రా !

(సుమంత్రుఁడు ప్రవేశించును)

సు:- ఆయుష్మంతుఁడా ! రామభక్తాగ్రేసరుఁడును నిషాదపతి యగు
గుహుఁడు తమదర్శనార్థమై వేచియున్నాఁడు. అతనికిశీఘ్రమే
దర్శనమొనంగుట ప్రస్తుతకార్యసాధకముకూడ నగును.

భ:- అవశ్యము ప్రవేశపెట్టుము. (సుమంత్రుఁడు నిష్క్రమించును)
ఈగుహున కగ్రజనిపాలకువ బాగుగ తెలిసియుండునా ?

(తెరలో)

తెలియకేమి సుమంత్రయ్యా ! బాగా తెలుచు.

భ:- ఏమాయవశ్రుతి! అగ్నిజనిపాలకువ తెలియునా యనివిచారిం
చుచుండ నాగుగా తెలియునని యుపశ్రుతి! అత్యనుకూలము.
ఏమి సుమంత్రుఁ డింతబోగుచేయుచున్నాడు! బోగుచేయువాఁడు
కాఁడే వచ్చుచుండును. (గుహుఁడు ప్రవేశించును)

గు:- (స్వగతము) ఏమి యీబలగం! నేల యీనిన ట్లుండది, బరత
య్యది మంచిగుండై తే యీతసిబ్బు యెందుకు? ఇదేదో యొక
యోసమూ, పన్నాగమే. చీరామయ్యను చంపడానికాయని చం
దేయి. అడవుల్లో వుండేనోళ్ళకీ మాక్కుడా సెప్పకుండా యెక్కి
కీన యీతమందితో రావడం మంచికి కాదనితోస్తుంది. కుడవ
బోశూ కూరాకురుచేడగడ మెందుకు? బరతయ్య ఏరామయ్యకు
సెడ్డసెయ్య తలుసుకుంటే గొగ దాటించం. దాటనా లేదు. అట్లా
కాకపోయేనా ఆపెబువుపాదాలు నెత్తినెట్టుకొని గొగమ్మను నే
సొంతంగా దాటెయ్యడమేకాకుండా నేరుగా చీరామయ్యపాదాల
కాడికి నేరుతా. లేకుంటే మాకులాన్నంతా స స్సెట్టే ఒక్క
చెయ్యి సూపిత్తా. కానీ (ప్రకాశముగా) మహాపైబో! బర
తయ్యా! దండాలయాసామీ! దండాలు పెనా! మీకు
మాచీరామయ్యకు రవంతైనా బేదంలేదయ్యా! సామీ! ఈరో
జున మేము చేస్సివున్నాం పండి మాకండ్లబడ్డారు మారాజులు.

భ:- గుహా! రామభక్తాగ్రేసరా! నీకు నీవారలకు ననుచుదులకెల్ల
క్షేమమా?

గు:- మహాపైబో! మీదయున్నన్నాళ్లు అంతా చేమమే. రెండో
చీరామయ్యవయ్యా!

భ:- నిషాదరాజా! గుహా!

గీ. సర్వసర్వంసహచక్రిసార్యభామ
రమణ కర్ణుండు దశరథరామునకురు
చెనఁటి కై కేయిసుతుఁడు దత్తేవకుం డ
మాన్యభరతుండు నీచోబమంబు కాఁడే ?

గు:- బరతయ్యా! పెద్దపిన్న లేకాని యిద్దరు దచరదయ్యకొడుకులేకా!
 పోసి యేదో తెలేనిమనిసి నన్నా. ఏదో వారమని నెప్పి కైకమ్మ
 దచరదయ్యను చీరామయ్య నడివి కంపి దేవకోర్కీ దొరతనమిప్పి
 స్పంది. అయిగా కాలిమిది కాలేసుకొని అయోధ్యలో పెబుత్తం
 సేసుకోక ఆకులలాల దింటూ అడవుల్లో దిరిగేచీరామయ్యమిదికి
 యీపైన్న మొకటి పంపకం సేసుకొచ్చావేమయ్యా? ఆమారాజు
 నీడకూడ బరతనిచ్చేటట్లుండేదే యీపన్నాగం.

భ:- (స్వగతము) అబ్బా! నాస్థితి మర్చరము. అవాచ్యము. అస
 వ్యము. అడవులఁ దిరుగుమొఱకు వానికున్న భర్మబుద్ధి నాతల్లి
 (జోడుగఱచికొని) కాను- ఆకైకికు లేకపోయె. ఆరక్కసి పెడ
 త్రోవకదా నన్నిట్టిమోఱకులచేతము నిందాహ్వాన నొనర్చినది? ఛీ
 పాపీ కైకా!

గీ. పుత్రీదంబుని పాయసంబును జనకుడు

ధన్యకాశల్యకును సుమిత్రీకు నొసంగి

కైక కీకున్న దివమును కనఁగ తాను

రాముఁ డడవిఁ జేరిరుగ దుర్దశను చెంది ?

ఏమనుకొనిన సేమిగలను ? నేఁజెప్పిన నమ్మువా రెవరు ?
 బీజము ఫలమువలనకదా వేద్యమగును ? నే నీసంతాపమున
 మునింగి ప్రత్యుత్తరమున జోగునల్పిన నింతికే నానడవడిఁ గూర్చి
 సంజేహించిన యీగుహానిమానసము మఱింతసంశయాస్పద
 మగు. (ప్రకాశముగా) భక్తాగ్రేసరా ! గుహా ! నీ శ్రీరామభక్తి
 యభివర్ధనీయము. ఏలయన శ్రీరామ న కపకారమొనర్తు నతలఁ
 వున వచ్చినాఁడనని సంశయించి పశ్చిమరాజుపదాబున నున్నన
 నున్నను, నాచేత నున్ననీప్రాములనైతము లెక్కసేయక నిర్భ
 యముగ, నిశ్చంకముగ ననర్గళముగ నడిగివైచి రామభక్తి వెల్లడిం
 చితివి. సోదరా !

జ. పురములయందె రత్నములఁబొందఁగనౌ వనవీధులందు నే
 తెరవున సంఘటిల్లును ? లభించుట దుర్లభమందుఁ గొదిదుర

గురుపదభక్తియుక్త ! పురి కూర్చుమణు లడముల్లదా ! వనాం
తరములఁజిక్కి జీవనయత్నంబులు భక్తమణు లభివాద్యశుర.

నిషాదావతార మగునీయట్టిపుణ్యపురుష సందర్శనమున
భస్యండనైతి.

చ. దినమణివంశభూషణుడు, దీనజనావనుఁ డంగజంగజం
డనుపమనద్గుణాన్వితుఁ, డహర్పతితేజ్ఞుఁ, డజేయవిక్రముం
డసఖుఁడు, సత్యభాషి యగునట్టిఁడు, రాముని కెగ్గనెంచేగా
మనుజుఁడెగానె ? వ్యాధకులమండన ! సంశయమేల నాయెడ ?

గీ. రామునకు నెగుడలంచుకుర్మార్గజనుఁడు
గోవధము, శిశుహత్యయుఁ, గోమలాంగి
హననమును, గురుద్రోహమహాఘములను
జేయువాం డ్రొందుదుగ్గతిఁ జెందుగాక.

గీ. రామభూవిభునెడ నెగ్గుగా మనంబు
నను దలంచిన దశరథమనుజుపతి ప
విత్రచరణంబులకుఁ దప్పువెట్టి నగుదు
గుండెఁగోసి చూపింతు నోగుహ ! వచింపు.

గుః.. బరతయ్యా ! చాలసంతోసం నీయెడ నాకు తెల్లమైంది. మహా
పైబో ! విమ్మల్నండరినీ చనం యేనూరుతెప్పలమీద గంగ
కాడటివాడ్లు సేర్పిల్తా. చీరామయ్యుండేపోటు సూపిల్తా. బాబూ!
ముందు నీసైన్నాన్ని సూచి ఆకూరాజును సంపాచ్చావను
కుండానుగాని నీమనసు నాకు తెలిసింది బాబూ !

భః.. రామ. రామ (చెవుల మూసికొనును)

గుః.. మహాపైబులముందు యేదో తెలిక కూడా కుమించాలె.

భః.. గుహా ! రామభక్తాగ్రేసరా ! మాతండి రామచంద్రుడును,
మాతలి జానకీదేవియు పరుండినపుణ్యస్థలములను జూచి పుణ్యముఁ
గట్టుకొనుము. సుమంత్రా ! వశిష్ఠగురువర్యులను మాజననుల

కాసల్యాసురుశిలను, కైకను తత్క్షణము విలుచుకొనిరమ్ము (నుజుం
తుగ్గు పువ్వేళించును.)

సు:- చిత్తము. (నిమ్మగ్రామించి వశిష్ఠ, కాసల్యా, సుమిత్రా, కైకలతోఁ
బ్రవేశించును.)

భ:- గురువర్యా! తల్లలారా! అన్నగారు, వదినెయు, తమ్ముడును
మొదటిరాత్రిఁ గడపినచోటులఁ జూతము రండు.

గు:- (ముందు నడచి) బరతయ్యా! ఈగారసెట్టుకింద పరిమన్న వే
దబ్బలు, అడ చీరామయ్య, జానకమ్మగారు ఆరేయి గడపినసాటు.
ఇక లచ్చన్నగతి సెప్పాల్సిందే లేదు కందా! ఈడ అమా
రాజుగూడ దబ్బలపక్కేళాంగాని ఇండ్లంబులబట్టుకొని రెప్ప
కొట్టకుండా రేయంతా పారాయించుడయ్యా. మొరటోండ్లం
గూడా రేయి రెండుజాము లయ్యేసరికి సాష్టకట్టలాగా పడి
తొంగున్నాంగాని ఆయనమాత్రం కూరక్క అన్నను, వొడిన్ను
తలుసుకొని తలుసుకొని కుమలికుమలి యేడ్చుడయ్యా! ఏమిసెప్ప
నాయనదుక్కం?

భ:- (శ్రీరామశయనదర్శనలో పాదములకడ వానిని వీసి కన్నుల
కద్దకొనుచు) గురువర్యా! తల్లలారా! చూచితిరా?

ఉ. మెత్తనిపట్టుపాన్పుపయి మే నమరించినఁ గందునన్న తా
నొత్తికిలంగ మెత్తపడి యెప్పినచో టిది; పలురేణువు
లత్తులఁబోలుదర్శనను ఘర్షణ మొందుట రాలియున్నచో
టిత్తలమందు మాత శయనించినచోటని తెల్పు కంటిరే!

హాభాగీత్యవత్సలా! రామచంద్రా?

గీ. నేను వాడముటఁ గవ్వము ల్నిన్ను వలచె
నట్టిచోటులఁ గాంచఁగా నగునె వీని
కారణం బగుకైకేయి కనెడిఁగాక
రామ! శ్రీరామ! నన్నెట్లు లోమదొక్కొ?

(అని మూర్ఛిల్లును)

గు:- ఆహా! బరతయ్య! ఈన చీరామయ్యను నేరనిది బలికేటు లేదు. పొద్దున్నే గంగ దాటేత్త. శ్రీ యీశుండండి బాబుల్లాలా మీకు కావలచినన్ని పంపిస్తా.

వ:- గుహా! ఆటలే యొనర్చును.

గు:- అయ్యో! బరతయ్యను లేపండయ్యో! నే నిప్పుడే వత్తా.
(నిష్క్రమించును.)

కా:- (భరతుని నేడఁజేటుచుచుండును)

వ:- కైకాదేవీ! నేజెప్పినది నిజమైనదా?

గీ. భరతుఁ డీరాజ్యమున కాసడఁ డటంచు
నయభయంబులఁ జెప్పనే? నాతి! నాడు!
మోదమున దుఃఖబీజంబు ముందు మింగి
తాపమొందఁగలేననఁ దప్పకొక్కొక్క!

కా:- తండ్రీ! వశిష్టా! ఎత్తిపొడుపుమాటల కిదియూ సమయము!
మాయందరికర్మ యిట్లున్నది. కైకేయి యేమిచేయఁగలదు? ఈ
కుమారునిఁ దేర్చునుపాయ మాలోచించువుడు. (గుహుఁడు పోవే
శించును.)

గు:- అమ్మా! బరతయ్య కింకా వాళ్ళు తెలేనే లేదటమ్మా?

సు:- లేదు, నాయనా!

వ:- మిన్నకుండుడు. నే దేర్చెద. (భరతుని మెల్లగాఁ దట్టిలేపుచు)

గీ. రామసాన్నిధ్యమునకు విరానఁబోవ
యానపాత్రింబు గురునిచే నమరుపఁబడె
లెమ్ము లెమ్ము పరుంటివే సామ్మసిల్లి?
యన్నయెడభక్తి యిట్టిదే యగునా? యేమొ?

భ:- (స్మృతిఁగాంచి కూర్చొనుచు త్వరలో) గురువరా! యానపాత్ర
మేది? నే నీదముగ నున్నాడ. గుహుఁ డేడి!

గు:- బాబూ! ఈడనేయుండా!

శ్రీ రామ కృపా నామము

భ:- గుహా ! సర్వము సిగ్ధము, బయలుదేరుదమా !

గు:- మారాజులు చొప్పుపిల్లి యిప్పుడేకందా లేసింది ! పులిజాన్ను, పుట్టలేనె, కావలచినం తొపించా పుచ్చుకొని ఆయిగా తొంగొండి తెల్లవాడేసర్కి చీరామయ్య పాదాలకాడికి చేరుల్తా.

భ:- గురువరా ! అట్లుచేయుట లెస్సకదా ?

వ:- భరతా ! అటులే కానిమ్ము.

భ:- తిల్లలారా ! నుమంతా ! భుజించి విశ్రమింపుడు. గుహా ! శేషటియుదయమున రామచంద్రసర్వనము చేయుంపవలెనుమీ.

గు:- బాబూ ! తప్పక నానతైప్పెమానంగా నేరుస్తా.

భ:- సరియే. (యవనిక జోరును)

3. స్థలకము - చిత్రకూటపర్వతము.

(శ్రీ)రామలక్ష్మణులు యందురు.)

ల:- అగ్రజా ! భవదాజ్ఞానుసార మావృత్తాగ్రము నెక్కి చూచితిని. ఆదిత నిజముగ ధూళిధూసరిత మగుచున్నది.

గీ. గాలివానయు, నుడిగాలిగాని కాన
రాదు, సూర్యోపరాగంబు లేదు నేడు
కాంతిమంతుడౌ సూర్యుడు కళను తొలగె
నేమి కారణమో సుంత యెఱుకపడదు.

(నిదానించి గమనించి) పక్షులరొద యిప్పుడిప్పు డతిశయించు చున్నది. వనవాసులకుఁ బరులడరియుట నెఱింగించున దిదియే కదా ? (మఱింత నిదానించి విని)

క. వనరాశిరావముం బలె
విసనయ్యెడి రొద యడేమొ వీనులకును ద
న్నినదంబు సమీపించెడి
వనము ! పెనోడనం బటంచుఁ దలంతుక.

శ్రీ:- తమ్ముడా ! నేనైన నెవరిసేన యెయిండునని తలచెదవు ?
మనయందలివుత్త్రప్రేమమున జనకుడేమైన నేతెంచుచున్నాఁ
డేమో ?

గీ. కాననగునేమొ దశరథత్కృతలేశుఁ
డెల వేళల ధరియించువెలగొడుగు ?
కానరాదేని యెవరిదో కనుగొననగు
రథముపైఁ గలుఁపెక్కెంపువిధముఁ గాంచి.

ల:- అగ్గోహ ! కొంతవఱకు ధూళి తగ్గి వచ్చుబలము తెల్లమగు
చున్నది. సమీపించుకొలఁదిని తిరిగిఘామ్య మారంభమైనది.

ఉ॥ ఆల్లదె ధూళిఘానరితమై కనుపట్టెడి దానిలోపల
నెల్లనివాఁజ లయ్యవియె, తేరులవే, మదవారణంబు ల
ల్లలవె, వచ్చుకాల్బల మెయూరముగా నదె కాంచుగోవిదా
గోల్లసితంబు లెక్కె మదె యొప్పెడి వైరిభయాన్పదాకృతి

గోవిదారక్షేత్రోల్లసితుఁడు భరతుఁడే. మహాబలసమన్వితుఁడై
వచ్చుచున్నాఁడు. ఆలోచింప నాలస్యముకూడ లేదు. సైన్యమా
దరియుచున్నది. శాంతిగుఱోపేతుఁడు కాకుండిన యుద్ధము సిద్ధము.
కవచధారణ మొనర్చుడు. భూమిజను పర్వశాలయం దుండే నియ
మింపుడు.

మ. తినసామర్థ్యముచేతఁగాక జననీదత్తంబు రాజ్యంబుఁ జే
కొనివాలించుచు సౌఖ్యమొందకయిటు ల్గ్రాశయంబూని యి
వ్వసభూమి నిరుగాడు దేవరపయి నైవంబుసాధించు దు
ర్జను కై శ్రేయతినూజ నీక్షణమున న్నాసింతు బాణంబుచేఁ.
ఇంచుకయ్యాజ్ఞ నిడి చూడుడు.

గీ. దోహతుల స్త్రుంచి పరమసంతోషమునను
క్షణములోఁ జిత్రీకూటాద్రిసానువులను
రక్తఘోరములఁ బాఱించి రామచంద్రు
నన్నిధానమునకు వత్తు నత్వరంబు.

శ్రీ:- తమ్ముడా సామితి! నీభక్తికెంతయు సంతసము. నీవంతవాడవే శోనిచారకీతనము పైభయాన్నదమేకాని మిత్రనమ్మాదకరము కదా? శాంతింపుము. శాంతింపుము. భరతుడు శత్రుత్వము సాధింపనే వచ్చుచున్నాడని యెట్లు సిద్ధాంతపరచితివి? అతని యాగమనకారణమునకు రెండుహేతువులు తోచెడి.

చ. జనని యొనర్చినట్టిపని స్వాంతము జల్లనిపింపగా ననుక
జనకజ, నిన్నుఁ గాంచునో; మనంబున శోకిలు తల్లిదండ్రు
ట్లను తెలువంగనో యొకొ? హుటాహుటి పోనొనరింపనెంచగాఁ
జెనటియె? యింతదారుణపునేతకు నొప్పునొకో యవార్జ్యుడై?
నామనముఁ బూర్వముగ నెఱుంగనివాడ వాటచేతనే యిట్లు
పలికితివి.

గీ. నేను రాజ్యంబుఁ దాల్చుగాఁ బూనుటెల్ల
సానుజము, సజనంబుగ సౌఖ్యమొంద
నెంచియే, తమ్మునిం జేసి యెలుకట్టి
రాజ్యముంగొనఁ గలవాడరా కుమార!

నీత్వరయు, నీకోపముఁజట్టి భరతునికంటె నీకే రాజ్యకాంక్ష
కలదేమోయని శంక వాడమెనె.

గీ. అంతరంగంబునం దుండునట్టి కాక్ష
దాపఁగానేల నాకడఁ దమ్ముకుఱ్ఱ!
భరతునకుఁ జెప్పి రాజ్య మివ్వంగఁజేతు
నొక్కొ? వనవాసకప్థము లొంద లేవు.

ల:- (లజ్జానంకుచితశరీరుడై చెంపలు వేసికొనుచు) అన్నా! యనిం
పుము. నాకు రాజ్యకాంక్ష యున్నది లేనిది తమకు నేద్యమే.
నేఁజెప్పకొన నేల?

గీ. దేవరకు నవకార మేదేని పొనఁగ
తీరు కనుపట్ట రాజభక్తిగ్రహంబు

నన్ను బూని యెవ్వనినైన నను వధింపఁ
దలంపుఁ గలిగింపఁజేయు నశ్యము క్షమింపు.

(పాదములపైఁ బడును)

శ్రీ:- తమ్ముడా ! లెమ్ము. భరతుఁడెడ దోహమొంది గురులయెడ
నవచారి మొనరించియు శత్రువహ్వలయుఁడనైతిని. కాన క్షమిం
పఁజేయి.

(తెరలో)

సీ. రాక్షసులు నచ్చాన చూని యరగ్యాపీఠముఁ

చందుఁ దొంగిలించి మునగుంపుచుండఁ జేయుదు ?

తమ్ముడా ! లక్ష్మీ ! దుష్టదాల్ప వేమి ?

శ్రీ:- లక్ష్మీవా ! పిరికివా భాత్రోపితిము ? నాదస్త్రత్యక్తికై వగ
చుచు దిక్కరమఁజేయించుటలో బురుషకార మొనరింప నినుఁ
బాంధ్విచుచు వెళ్ళి గొనుచు వచ్చుచున్నాడు.

ల:- అన్నా ! అగును. ఏకాగ్రు పాపిశాలియై వచ్చుచున్నాడు.
(భరతుని వశ వేయును)

ల:- (ముందునకు త్వరితగతి నొక ముస్కరించి లేచి) అగ్రీజా ! ఇటు
ఇటు. అన్నగా నిటు కుశా సరణమున నుపవిష్టులై యున్నారు.

భ:- (ముందునకు నాగి శ్రీరామునకు సాష్టాంగదండప్రణామముఁ
జేసి) అన్నా ! అన్నా ! (వచ్చును)

శ్రీ:- నాయనా ! భరతా ! లెమ్ము. (చేనడిసె యరికమునఁ గూరు
చుండఁబెట్టకొని) తమ్ముఁ వడఁకొని ?

భ:- అగ్రీజా ! వచ్చుచున్నాఁను. ఆహా ! నాకరణ చేసికొనినపాప
మేమి ?

సీ. దువ్వలువ భరింప నివ్వఁజిల్లినచోర

నారచీరను తాల్చివ్రాడు నేడు

సన్ననితలతారుశాల్వఁ గప్పఁబెఱియించు

కృష్ణాజినంబు భరించె నేడు

మగిభూషణంబులఁ బెసగొన్నవతి మన

నకుమాలలఁ దాల్చె నకట ! నేడు

సింహావీధిని వసించెడిధరాతలపతి

దర్శననాబునఁ దనరె నేడు.

గీ. సకలరాజన్యతారకానికరవేష్టి
తుం డగుసుధాకరుం డనఁ దోచుకాంతి
వెలయుశ్రీరామచంగుఁ డీవివినవాస
తాపసావృతుడై పాడసూపె నేడు.

శ్రీ:- తమ్ముడా! భరతా! నావేసాబును జూచి దుఃఖంపకుము.
నాయనా! విధి బలీయము. దాని నట్లుండనిమ్ము.

గీ. గురువరుడును పురోధయు కూర్మిమీఱ
తొంటివలె నర్చితులరె! మంత్రులును మంత్ర
రక్షణముసేతు నే? యన్యథతఁ జెలగు
నైరులు వినమ్మిలగుచును వర్తలుమరె?

క. జనకుడు సుఖుడే? జనములు
మనముల దుఃఖంబు మాని మనుజాధిపుసే
వన మొనరితురె! నీ విటు
చనుడెంచు లెఱింగి పితయు స్వాస్థ్యముఁ గనెనే?

భ:- అన్నా! సత్యనిత్య! గురుమాత్యాదులు యథాపూజతులే
జనకుడు స్వాస్థ్యమే కనెను. జనకతుల్యుల రగుతమచా టిట
లగుట వికలమనస్కుడనై మిమ్ము మగుడికొని చేస సత్సేవ
ముగ వచ్చితిని.

ఉ. ఇంతకుఁ గైకగర్భమున నేమని నే జనియించినానొ నే
వంతలఁబొందఁజేసితిని భారత, స్వర్గముఁజేరఁబిరిగి
శాంతియుతు నిత, సగము చేచ్చియుఁ జోవక సిగ్గుమాలిని
న్దాంఁదఁగ నిట్లువచ్చితిని కంజహితాన్వయవార్ధిచంద్రమా!

గీ. భార్య, పిత, మాతృహననరూపంబుఁ దాల్చి
కైకగర్భాబ్ధిగరభమై క్రాలువీని

కేమిశిక్ష విధించెదో యిప్పుడె తెలుపు
మిచట శిక్షగాంచినఁ గాంచే నెచట వ్యధను.

శ్రీ:- భరతా ! నీవు నిర్దోషివి, నిర్దోషివి, నిర్దోషివి. నాయనా! నీవేమి
చేసితివి ? దుఃఖ మనుభవించవలసినజాతకము మనయెల్లరనొసళ్ళ
నేకరీతి వ్రాయఁబడియుండుట నిట్టిది పొసఁగినది.

గీ. వింటివా లక్ష్మణా ! జనవిభుఁడు, జనకుఁ
డమరవిభుఁ జేర నేగినాఁడట కృశించి
నాఁడు సనుఁగని ముదమొందినాఁడు మొదట
చివర మద్వియోగార్తి నే చెందె దివము.

కటకటా ! తుండీ !

గీ. కాంక్షలకు వీడి, భోగభాగ్యముల విడిచి
రాజ్యముం బాసి స్వర్గసామ్రాజ్యమునను
సఖుని సురరాజుఁ గాంచఁగాఁ జేరుచు నన్ను
నింటికిని బెద్ద నొనరించి యేగినావె ?

ల:- హా ! తుండీ ! అసహాయశూరా ! సత్యవాన్ధవీణా !

ఉ. నాల్గుపయోధుఁగో యనఁగ నల్పురుపుత్రిలఁ గాంచేనేమి ? నీ
వీల్లెడిపల్ల సేవ నొనరించుట, కిన్ని తిలోదకంబు లీఁ
గల్గిరె చెంతనుండి ? తము గాంచుముణంబును దీర్చలేనివా
రీల్లినవారె యుండియును, యేమనఁజెల్లు విధాతృకృత్యముల్ ?

భ:- అగ్రిజా ! తమ్ముఁడా ! మననల్వరిలోను మీ రిరువురుతృప్త
గుణాన్వితము. మే మిరువురమే నికృష్టము. ఏలన.

క. జనక నియాజ్ఞ నె వనికిని
జనుడెంచితి రీరు మామనదనంబునకు
జని యూరక గడపితి మట
జనకునిసేవన మొనర్చుసమయం బైనన్.

శ్రీ:- భరతా ! పితృమరణవృత్తాంతము తెలియకుండిన ముందేకదా
యట్లానరించినది ? అజ్ఞాతము దూష్యముకాదుగదా ? ఇచ్చటనే

యువము. సామిత్రియు నేరును జేని గంగాజలంబుల పితకు నివాసంబు లిడి యిప్పుడే వచ్చెదము.

భ:- చిత్తము (శ్రీ)రామలక్ష్మణులు నిష్క్రమింతురు.) ఆహా ! రామ చంద్రమూర్తి వల్లనాతీతశాంతయూర్తి. నావేడికోలున కియ్య కొని యయోగ్యోన్ముఖుడగునా ? (తల పంకించి) అంతరాత్మ కాదని నుడువుచున్నది. కానిమ్ము. పురుషప్రయత్నలోప ముండఁ గూడదుకదా ? సామంతులారా ! మీరును రామచంద్రమూర్తికి విన్నపమొనరించుకొనుచు. అందఱ మొకపైట్టున నాతనిహృదయము కరగింపఁ బ్రయత్నింతుము. (జానకి యొకవైపునుండి ప్రవేశించును.)

భ:- (కన్నీటితో) జననీ ! నమస్కారము.

జా:- వత్సా ! ఆయుష్షాభవ (వశిష్ఠ, సామాత, కౌసల్యా, కైకా, సుమిత్రా, సుమంత్రి, గుహులు ప్రవేశింతురు.)

జా:- గురువరా ! నమస్కారములు. గుహా ! ఎల్లరు డేమమా ?

వ:- జానకమ్మతల్లీ ! సేమమే.

జా:- అత్తలారా ! నమస్కారములు.

కౌ.సు.కై:- దీర్ఘసుమంగలీ భవ.

జా:- అత్తలారా !

గీ. సుతులు కానలపాత్రాట శోకమారు
మిమ్ము వైధవ్యగుఃఖము మేరలేని
జలధి ముంచెను, మిమ్ము గాంచి సాశునయన
గాని యేకృతోదరిగాని కలుగ దవని.

కౌ:- పరమపూతా ! జానకీ ! (కవుంగిలించుకొని)

గీ. తల్లీ నీవంటికొడలు తనరుకతన
రవికులంబు పూజ్యంబయి రమణ మించు

సు:- నలువ నీరూపగుణముల చెలువమునకు
సుఖముఁ గూర్చుడాయెను రాజసుండు కాఁడె ?

కై:- తల్లీ ! సీతా ! నాతప్పు తమింపుము.

గీ. విధివశంబున రాజ్యవై వెలయు టుడిగి
వనమునం దున్న విసయము, భర్తృభక్తి
సొమ్ములను మించె. పరమవిశుద్ధచరిత
వట్టినినుఁ గాంచి ధన్యుల మైతి మమ్మ.

జా:- అత్తలారా ! మీయాశీర్వాచకమాహత్యమున నభివృద్ధిగాం
చునే నాజ్ఞాన్తునుగాని పశ్చాత్తాపము గానుగదా? అయ్యో సౌమిత్రి
ద్వితీయతై యార్యపుత్రులు వచ్చుచున్నాను. (శ్రీ)రామలక్ష్మ
ణులు పోవోతురు.)

శ్రీ:- గీ. అత్యకాలాబుసగుఁ డిత్తఃఫియిగళి
సన్నిధానాబుస దుఁడి జలము నీక
నేడు గాంగా బుర్రలచేత నీకు సలిల
తర్పణ మొప్పతిమి తృప్తి దానగనుమ.

శ్రీ.ల:- గురువర్యా ! నమస్కారములు. ఆకుశాస్త్రరణములు మీచే
నలాకరింపబడఁగాక.

వ:- ఆయుష్మాన్ భవ.

శ్రీ:- గుహా ! సేమమా ?

గు:- సిద్ధం. మహాప్రేభా !

శ్రీ:- సామంత సుమంత్రులారా ! డేమమా ?

సా:- సు:- మహాప్రభూ ! చిత్తము.

శ్రీ:- అకటా ! తల్లులారా ! మిమ్మెట్టిసితిలోఁ జూడనయ్యెను ?

క. సారసహతుఁ బాసినయా

నీరజముఖులవిధిఁ బాసెనే కాంతి మిమున్ ?

భూరమణుఁడు దివి కేగఁగ

ఘోరార్తియుతం బయోధ్యకు న్నవతులన్.

అమ్మలారా ! తమ్ముఁ డెడి ?

కా:- తండ్రీ ! వచ్చుచున్నాడు. నీకాననగమనానంతరమునను, మీ జనకునిస్వర్గగమనానంతరమున నయోధ్య మఱిత చెన్నుడటేగి యున్నది సుతా. ఈభరతునిమొగముఁ జూడుము. ఈసామంతునియాననముఁ దిలకింపుము. ఈగురువయ్యల యాస్యం బవలోకింపుము. వేయేల సకలపరివారంబును విలోకింపుము. అయోధ్య గతి నేఁ జెప్పకయే వేనోళ్ల చాటఁబడుచున్నది. (శత్రుఁఘ్నుఁడు ప్రవేశించుచు.)

శ:- అగ్రజలకు నమస్కారములు (కన్నీరు నించుచు)

శ్రీ:- (శత్రుఁఘ్నుని గవుంగిలించుకొని) పిన్నతమ్ముడా ! శత్రుఁఘ్నా ! తండ్రీలేనివాడవైతివా నాయనా ! ధాతలిపి యనివార్యముకదా ! శోకించు టుడుగుము.

సుమి :- నాయనా ! రామచంద్రా ! ఈశత్రుఁఘ్నుకుమారుని జూచితివా ? వేఱుగాఁ జెప్పనేల ? అయోధ్యానగరమంతయు నీవియోగదుఃఖాల్భిమగ్నమై యున్నది. నీవు కర్ణధారుడవై యొక యొడ్డుఁ జేర్చకుండినఁ గడతేరుచునాయమే లేదు.

కై:- రామచంద్రా ! నాయపరాధంబు సైరింది తమ్మునిముద్దును, అయోధ్యాభిమతమును తీర్చుము. (బాబాలి ప్రవేశించుచు)

శ్రీ:- సంయమింద్రా ! నమస్కారములు. ఆయాసమున నుప విఘ్నాలు గండు.

జాబా:- చిరాయుష్మాన్ భవ. (ఆననమునఁ గూరుచుండును)

శ్రీ:- తండ్రీ ! భరతా ! తండ్రీ గలించినమీద నరాజకమగుట రాజ్యము వరరాజహస్తగతంబు కాకుండ భరింపవలసినవాడ విట్లు రానేల !

భ:- అన్నా ! ధర్మవత్సలా !

గీ. కామినీలోలుఁ డగుచుఁ గైక కిడినట్టి
వరములం జిక్కి, ధర్మంబు తరల జ్యేష్ఠఁ

గాదనుచు విన్నను పశ్చిభువుగా నొనర్చి
పాప మొనరించె పిత, దిద్దఁ బాడికాదె ?

క. అన్నపు కానలఁ దిరుగఁగ
చిన్నతనము వీడి నీదుసింహాసన మే
తెన్నున నెక్కఁగ నేర్చెన
నన్నా ! రాజ్యంబుఁ బూచు మన్నా ! దయఁజూచు.

ఉ. కట్టవీరాజ్యకాంక్షఁ గొని, కానివరంబులఁ గోరి మి మ్మిట్లు
లుట్టలఁ బట్టఁజేసి, వెతఁగూర్చి ధవు న్మరణింపఁజేసె నా
రట్టడికైక, యామెనుడి రాజ్యముఁ బూనెడియంతవెట్టినా ?
పట్టి నీదు పాదములఁ బాపము వాపి యనుగ్రహింపుమీ.

గీ. తమ్ము లిరువంక వింజామరమ్ము లిడగ
వెల్లగొడు గేను చాల్చు తీవిగను నకల
రాజరాజి కొలువఁగ గారవము మీఱ
నిన్నయోధ్య నాధునిగ మన్నించు నన్న !

జాబా:- రఘువీరా! రామచంద్రా! చేపడినరాజ్యము ధర్మబద్ధుడై నీ
కప్పగించుచున్న భరతునివాక్యము లాదరింతువుగాక. కొంచెము
తత్వ మాలోచింపుము.

క. కనులయెదుట భస్మజౌ
తనువును, కానంగరానిధర్మార్థంబై
దనుజునిగతిఁ దపియింపం
జనునే ? యిం తెఱుగఁబొక్క ? నర్వజ్ఞుడవై.

క. జననం బందెడియవుడు మ
రణముం గనుపట్ల నొకఁడె పాణి యగుట నీ
జననీజనకుల, కర్మల
మనములఁ దలచోసి, శ్రీమల మగ్గఁగ నేలా ?

క. జనకుఁడు దివమున కేగెను
జనకునిమా టేమిలెక్క ? నవినయుడై, నిగ

జనపతిఁ గమ్మనివేడెడి

యనుజని మన్నించి యేల నరుగుము పురికిఁ.

క. భగవంతుఁ డెవఁడు ? మఱి యా

నిగమంబులు, ధర్మములును, నిష్ఠ లవేలా ?

జగదానందముఁ గూర్పుము

జగదవనము నలిపి రామచంద్రమహిళా !

శ్రీ:- ఆర్యా ! తమమత మస్పృహతాపిప్రతిపాదకమైనను ధర్మవిరుద్ధంబై
లోకగర్వ్యంబగుట ఆస్తికుడ నగునాబోటి సత్కర్మియైన కప
ధ్యంబని తోచెడిని.

మ. కుజను ల్పజ్జులల్లు, నాస్తికులు భక్తుల్యాలె, యాశ్రేతుఁ
ప్రజలెల్ల స్మరమాయులొ యనఁగ, కర్మభక్తులె కర్మక
ప్రజమై శోచఁగ, ధర్మసత్వము నిల్పనామ్యుడో రాజేయ
కపజమై తోచ నధర్మమార్గచరుడై కాలిగ వేలున్నదే ?

గీ. రాజేయమై ధర్మము ప్రజల కట్టి
శాసనంబులఁ గూర్చఁగ జేయను, జనకు
వాక్యము స్మృతి పురి కేను వచ్చునెడల
ధర్మ మెవ్విధి శాసింపదరము నాకు ?

ఉ. బాపడవాల నేమనఁగవచ్చును నాస్తికవాది నిన్ను ? నీ

పాపము రాజ్యమందు నినువంటిమహాత్ముల నుండనిచ్చె నా
భూపుండు మాడుతుండిదిగ ! పూజ్యుడ నే సమురింపఁజాల, నే
సీపని కిచ్చింపఁ జనుఁ డే గననొల్లను ధర్మపాతముగా.

జాబా:- సత్కర్మియశిరోభాషణమా ! ధర్మప్రతిపాపనాచార్యా !
శాంతిపుము. శాంతిపుము. ధర్మభ్రంశకారణముగు సరాజకము
నకు వెఱచి భరతునివేడికోలునకు తమ నియ్యకొనఁజేయ, మించే
రాజ్యము గ్రహింపఁబడునట్లొనరింపఁ దాత్కాలికముగ నేరేసిన
యైక్రవాదమేకాని ముమ్మాటికి నే నాస్తికుడను కాను. ప్రభువు
కట్టెదుల నిట్టియవైదికవాద మొనర్చినందులకు తుమింపవేడు
చున్నాడ.

శ్రీ:- (ఇంచుక వ్రసెనుఁడై)

అ. రాజ్య మూడుగా, కరాజక మగుఁగాక
హాస్యమైన, స్వప్నమందునైన
వేదబాహ్యమైనవిధము నెన్నటికేని
నైవ, నైవ, నైవ సంయమింద్ర !

జాబా:- ధర్మస్వరూపుండవు, సర్వజ్ఞుడవు నగునీమహామున కెదురు
న్నదా? ఆజ్ఞ యిడుఁడు, నే బోయివచ్చెన.

శ్రీ:- ఆర్యా ! చిత్తము. (నమస్కరించును)

జాబా:- చిరంజీవ. (నిష్క్రమించును)

భ:- (స్వగతము) అన్నయాననమం దించుకయు మార్పు కానరాదు.
నావేడికోలున కియ్యకొనుచుట కాన్పించుట లేదు.

సా:- వ్రేభూ ! ఏలినవారు పట్టాభిషిక్తులగుదురనివుట్టెదానతో నుండ
పట్టపిడుగువంటి యీవిపత్తు సంభవించె. ఆర్యోత్తముఁ డగుభర
తుఁడు రాజ్యము స్వీకరింపుఁడని యింతగా బ్రార్థించుచుండ
నిరాకరించుట తమబోంట్లకుఁ దగునా ?

భ:- గురువరా ! తూష్ణీంభావము వహించెదరేల ?

స:- వలెనా ! శ్రీరామా ! సకలరాజ్యము నిన్ను వ్రేభువుగ వరించు
చుండ క్షత్రియధర్మముఁద్రోసిపుచ్చి వాఁపప్రస్థమొనర్చుట నీ
యట్టిసక్షత్రియునకుఁ దగునా ? సాకేతపరిపాలనభారమును
బూనుము.

శ్రీ:- గురువరా !

క. తనువు నిడి తన్నుఁ దా కా
పొనరించుకొనంగలేక యుండినతటిఁ బో
చినతల్లి దండ్రీయే గురు
వును మింతురు వారియాజ్ఞ బోలునె చాట ?

సామంతా !

ఆ. దశరథుండు పృథువు తండ్రి యాకతమున
 నతనిమాట చాటుట మగునె !
 వారియిచ్చఁ దీర్చవలదె యెల్లరకును !
 కాన మనకు పృథువెకా భరతుఁడు !

కావున నీతనినుహారాజగారివలె నేమిది ధన్యులు గండు.
 అనుజా ! భరతా ! నాపాకు సవిమర్శకంబుగ నాలకింపుము.

గీ. సార్వభౌముడౌ నుతఁ గనఁజనుచు కైక
 యనుచు మీలాత కోరగా జనకుఁ డొప్పి
 నందుచే, నీజనని వర మందియుంట
 నిన్న యోధ్య నాధునిగ మన్నించె తండ్రి !

అదియునుంగాక నీయిష్టమే తీర్చుదమనిన జనదూషణ
 మున్నెడ మూడుపాపంబు లొసాదించెడిని.

గీ. తండ్రియాజ్ఞను మీతైతిత వ్పొకండు,
 తల్లికోర్కె దీర్తు ననినత వ్పొకండు,
 తమ్మునికి బాధ్యమైనరాజ్యమ్ముఁ గొనుట
 యొందు, యిమ్మాడుదోసము లొందు నన్ను.

కాన జనకాజ్ఞ మీటి రా వలనుపడదు.

భ:- సుమంత్రా ! (సుమంతుఁడు ప్రవేశించును)

సు:- పృథువులకు నమస్కారములు. ఏమి సెలవు ?

భ:- ఎంతచెప్పిన నన్న గానిమనము కరుగకున్నది. నేఁగూడ నిటనే
 యుండ నిశ్చయించితిని.

శ్రీ:- నాయనా ! భరతా ! అది యెట్లు !

గీ. మనకు తండ్రి భాగంబు లమర్చె మున్నె
 నాకు వనసీమ, రాజ్యంబు నీ కటంచు
 నెవరిభాగంబు వారె చేరెలమిఁగొనుచు
 జనకు సత్యభాషణునిగ సలువవలదె ?

మఱియొకటి

సీ. రాజ్యాశచే మహారాజవాక్యంబుల
 సత్యంబు లొనరింపజేసునె ? చెప్పు
 తండ్రిమాటను మీటి చాళరథులె యథే
 చ్చ చరించిరనుట యశంబె ? చెప్పు
 అపిరభోగాల కాశజెందుచు స్థిరం
 బగుకీర్తి మాయింపనగునె ? చెప్పు
 తనయుండు పృథువోను కనెద ననెడికైక
 సంతసం బూడ్పంగజేసునె ? చెప్పు

గీ. నడవడియె కీర్తిదంబు యిడెడినుఖము
 పదియనాల్గేండు స్థిరులకల్పంబు కాదె ?
 సమయముం దీర్చి ప్రాజ్యరాజ్యంబుఁ గొందు
 సంతమట్టున జనకాజ్ఞ సంతమగుదు.

భ:- అన్నా ! పన్నిట్లాశ్వాసించుట కన్నిరుందుచుటకు కాదుగదా ?

శ్రీ:- నాయనా ! కాదు. కాదు. సత్యము.

భ:- అగ్గిజా ! నామనోనిశ్చయము వినుడు.

గీ. పదియనాల్గేండు నిశిగ నెప్పగిదొ తోత
 రామభానుదయంబును ప్రేమఁ గోరి
 నాడు దుర్దినంబై న ననలముఁ జొత్తు
 ద్వికరణవిశుద్ధిగా రఘుతిలక ! నిజము.

వ:- అమంగళము కాంతించుగాక. చాళరథులు సత్యప్రతిజ్ఞ అగు
 దురుగాక.

శ్రీ:- భ:- ధన్యోస్మి.

భ:- గీ. విధిగ మీరుండఁదగినట్టివీరమందు
 మీదుకుద సేవకుం దుండఁగాదు గాన
 కరుణతో నిండు మీపాదుకాద్యయంబు
 నింహవీరన నుంచి శాసితంబు బ్రేరల.

శ్రీ:- తమ్ముడా ! పరమసంతోషము. ఆటలే యొనరింపుము. ఇదిగో
 పాదుకలు (విడుచును)

వ, ను, సా:- భరతప్రభువునకు జై

భ:- (పాదుకలఁగిసి కన్నుల కద్దకొనుచు) శ్రీరామపాదుకలకు జై.

గీ. బ్రహ్మరుద్రేంద్రులేని చాల్పంగరాని

పాదుకాయుగ మమరె సేవకునిమాలి

దినదినము వీనికిని నివేదించి రాజ్య

కార్యములఁ గాల మెట్టలో గడపువాడ.

శ్రీ:- తండ్రి! శత్రుఘ్నా!

గీ. నాదువంతు సౌమిత్రి, యన్నా! భరతుని

కీపు; నామారుగా భాగ్య నెలకాల

మనుగమింపుము; వర్షము ల్దినములుగను

కడపి మిమ్ములఁ గ్రమ్మరఁ గొంచు వత్తు.

శ:- నాభాగ్య మిట్లున్నది కాబోలు. రామాజ్ఞకదా? కానిండు.

భ:- శ:- (శ్రీరామజానకులకు సాష్టాంగప్రణామం బొనరించి కన్నీటితో) అన్నా! సెలవా?

శ్రీ:- చిరంజీవ! సుఖభవ.

జా:- వత్సా! కల్యాణమస్తు.

శ్రీ, జా, ల:- (కౌసల్యా నుమిత్రా) కైకా పశిష్టులకు సాష్టాంగసంక్ష ప్రిణామ మొనరింప)

కౌ. సు:- (శ్రీరామ, జానకీ, లక్ష్మణుల కౌగిలించుకొని మూర్ధముల నాఘ్రాణించుచు) ఆయుష్స్సంతో భవత.

కై:- తండ్రి! రామచంద్రా!

గీ. సవతిమచ్చర మనెడిపితాచ మొకట

భరతు రాజానరించెడిభ్రాంతి యొకటఁ

తేరి లోకనిందను బొందఁజేసె నన్ను

తక్కు సైరింపుమయ్య కాంతస్వరూప!

శ్రీ:- అమ్మా! నీవొనర్చినదాఁలోఁ దప్పేమియు లేదు. నీయభీష్టంబు నెఱవేఱినవెంటనే తిమ్మనిప్రార్థనఁ దప్పక చెల్లెంతు.

కై:- దీర్ఘాయుష్షో భవ.

వ:- శీఘ్రమేవ పునర్దర్శనప్రాప్తి రస్తు.

భ:- అగ్రిజా ! నామనవిజ్ఞప్తియున్నదికదా ? (“పదియునాల్గేండు” అనుపద్యముఁ జేదువును)

శ్రీ:- నాయనా ! తప్పక వత్తును.

వ:- తథాస్తు. (శ్రీ)రాముఁడు, లక్ష్మణుఁడు, జానకి తప్ప నెల్లరు నిష్క్రమింతురు)

శ్రీ:- అనుజా ! సౌమిత్రి ! దాసవాక్కిరమైనదండకాటవి నిష్క్రంతక మొనర్చి మనవనాగమనము సార్థక మొనర్చుకొన తేవే బయలు దేరుదము. అచ్చట మంచిచోటరయుము.

ఉ. నీ కనుకూలమౌనెలపు నిండుముదం బిడు మాకు నట్టిచో
నాకులయి లగుర్పు దృశమై పెనుగాలిని, వాన నెండనున్
గైకొనకుండుదాని నొడికంబగునావరణంబుతోడ ము
న్నీకమలాయతాక్షిమది కింపగునట్టిహూయ ల్పెలంగఁగఁ.

ల:- మహావ్రభూ !

ఉ. సేవను బొందుపట్టునను సేవకునిచ్చును గొందురే వ్రభుల్
దేవరయే సమస్తము తదేకశరణ్యుడ నైనయట్టి నా
భావ మెఱుంగఁగోరి యిటుపల్కితి రంతియెఱాని యాజ్ఞయిం
డేవెరనైన మీమదికి నింపొనగుర్చునో చేతు నన్వధి.

శ్రీ:- నాయనా ! అందులకు కాదు. అనుదినము దేవతర్పిణిపూజనార్థమై జలసమిత్తుఁడాదుల సేకరింప శ్రమనొందువాఁడవు నీవు కాన నీ కనుకూలమగుప్రదేశంబునఁ బర్ణశాల నిర్మింపుమంటిని కాని పరీక్షార్థము కాదు.

ల:- స్వామీ !

గీ. మీదుకైంకర్యమును కోరిగాదె పురము,
రాజ్యభోగంబులను, ప్రియరమణి విడుట ?
కట్ట ! కైంకర్యమును శ్రమగాఁ దలఁతునె ?
పర్ణశాలకు చోటు తెల్పంగరాదె ?

శ్రీ:- అచ్చట మంచిచోటరయుము.

ల:- చిత్రము. సంసిద్ధుడనై యున్నాఁడ. ఇదిగో యేగుచున్నాఁడను.
(యవనిక జారును)

శ్రీ రామపవాసము

పంచమాంకము.

1. స్థలకము — అగస్త్యాశ్రమప్రాంతమునియుటజము.

(ముని కుశాస్తరణమునఁ గూర్చుండియుండును. మునివత్ని
వినమ్రయై నమస్కరించుచుండును)

ము. ప:- నాథా ! నిన్నటిదినమున నవాఙ్మౌననగోచరుం డగువురుషో
త్తమునిచర్యలగుఱించి యుపన్యసించుచుంటిరికదా ? నాకొకనంది
యము వొడమినది. తమవాఙ్మౌనర్యభరియం దాప్లావమొన
ర్చుచు సంతరాయముఁగూర్చ నిచ్చయింపక మిన్నకుంటిని. కావున
ముం దానందియముఁ దీర్చి తదుపరి యవన్యాసప్రాసంభ మొన
రింతురని ప్రార్థించుచున్నదాన.

ము:- సహధర్మచారిణీ ! ఆసందియ మేమో వ్యక్తీకరింపుము. భాగ
వతసేవవలనను, భగవదశ్రువాముచేతను, అపారపారావారసదృశ
శ్రీసున్నారాయణ మహిమంబున నీకిందిజ్ఞఁ డెఱింగినంతవఱకు
సంశయవిచ్ఛేదన మొనర్చును.

ము. ప:- ఆచార్యా ! శుతత్వము

గీ. త్రికరణంబుగ నిట్టిదస్మితిఁ దెలియ
కుండువారలు నరులొకో ? యూర్ధ్వలోక
వాసులౌ బ్రహ్మరుద్రేంద్రప్రభృతు లెల్ల
రిట్టివారలా ? యధికులా ? యెఱుంగఁజెపుము.

ము:- సాధ్వీ ! మంచిసందియమే వొడమినది. విశదీకరింపుచున్నాఁడ.

శ. అలవతురాననుండె ప్రభువౌ పురుషోత్తము బాద్ధతస్మిలో
కల జనియించి నదైనలు పారఁగఁజూచి మఱొండు గాన కు

శ్రులపడి నేలవరములు తాళమున నవ మాచరించిన
నైలియంగఁ గల్గె సుంత యఃనీజనులెల్ల నెఱుంగ శక్యమే.
(తెరిలో)

అశ్రమమున మునిపుంగవు లున్నారా ?

ము:- అతిథు లెవరో యుటజిచ్చారమున నుండి పిలుచుచున్నట్లన్నారు. నేఁ దోడి తెచ్చెడ. అర్ఘ్యపాద్యముల సిద్ధపరచుము.

ము. ప:- మహాపౌసాదము. (ముని నిష్క్రమించి యిరువురు ఋషులతోఁ బ్రవేశించును. మునివత్ని నిష్క్రమించి యర్ఘ్యపాద్యములతో మఱి రెండుకుశాస్త్రరణములతోఁ బ్రవేశించును)

ము:- (ఋషులను పూజించి) పూజ్యులారా ! ఆకుశాస్త్రరణములు మీచే నలంకరింపఁబడుగాక. (ఋషు లాస్త్రరణములపైఁ గూర్చుండురు) ఋషిపుంగవులారా ! భవదాగమనకారణ మెఱింగించినన్న ధన్యు నొనర్పఁడు.

1 వ. ఋ:- మునిచంద్రమా! శ్రీమన్నారాయణతత్వామృతము మీ వలన కల్గిచేయఁబుగ వినఁ గుశూహలమూని వచ్చితిని.

2 వ.ఋ:- కర్ణరసాయనమొనర్చి ధన్యు నొనర్ప బాంధ్రించుచున్నాఁడ.
ము. ప:- ఋషిసోదరులారా ! త్వదాగమనమునకు ముం దిదే పృశం సించుచుంటిమి.

1 వ.ఋ:- సోదరీ ! పరమసంతోషము.

2 వ.ఋ:- ఇట్టిదినము నేడు పర్వముకదా ?

ము:-మా.పారముఁగల్గనిపాపతమోనవభాస్కరు,నాపురుషోత్తము, పంచదారుజగజ్జనతాపహరు, స్థలదానవనాశనకారుని, సంభోరుహనాభుని, బుట్టువెఱుంగనిప్రోడ, నెఱుంగఁదరంబాకొ?యెవ్వారలకైనను వారిజసంభవ, వాసవ పంచముఖాదులకుఁ.

1 వ.ఋ:- భగవన్నహిమాభివర్ణన మమృతతుల్యముకదా ?

ఉత్సా:- వేదము ల్హరించినట్టివేదబాహ్యుఁ డెఱిపి న
మౌఢమునను మంధరంబు మూపున న్వహించియుఁ

సాదరమున ధాత్రిఁ బోవ నాహిరణ్యనేత్రుని
నోడ్చి, యార్తరక్షణంబుఁ బోలఁజేసితి హరి !

2 వ. ఋ:- లాక్షణీ.

దానవశిశువును మనువ నృహరియవతారమున దనుజుఁడునిమితిగా?
దానవపతి ఒలి నడుగులత్రితయము దానము గొని వెనఁదరిమిరిగా?
మానవపతులను చునిమి పితకు సురమార్గము శిరముల నిడితివిగా?
మానుల ముఠముగ దనుజులఁ బొరిగొన మానవపతివయి వాడమి
తిగా ?

ము.ప:- సు. రామ! రామ! రామ! రామ! రామ! రామ! రామ! రామతా!

ము:- భూమిజామనోధినాథ ! పుండరీకలోచనా !

వ. ఋ:- కామితార్థదా ! సురారికంటకా ! శ్రీతావనా !

రామ! రామ! రామ! రామ! రాఘవా ! జగత్ప్రభో !

(భజనలో నిమగ్నులై యుందురు) (పొక్కనను డి మువ్వరురాక్ష
సులు రాక్షససేనాని ప్రవేశింతురు)

రా. సే:- (1వరాక్షసుని చెవిలో) ఈగడ్డపుముండాగొడుగుల సూశావు.
తాగితాగి వాళ్ళులు తెలిక రామరామరామయని గోలచెడు
తుండారు.

1 వ. రా:- అవునుదొరొ ! ఏమి చెలవు ?

2 వ. రా. దొరా ! సెవులు గిగురుబుట్ట రామరామ అంటారే
యేంటది ? చెట్టా, గుట్టా, పామా, బండా యేంటది ?

రా. సే:- ఓరియెట్టిముండాగొడుగులూలా ! మనోశృముసలిదాన్ని
తాటకను, సుబాహుశ్చి, విరాధుశ్చి, వీశ్మంఠిని సంవేశాడే ఆరా
సోడిపేరు. ఆయన్ను తిల్చుకుంటూ రాచ్చాసులు పోవాలె.
చావ్వాలె. చావ్వాలె అనేజపదప్ప వీండ్ల కింకొకపనిపాట
లేదురా.

3 వ. రా:- అయితే వీండ్ల సేజెయ్యమంటారు దొరా !

రా. సే:- ఒరేయి ! మఱుపుగొట్టుముండాగొడకా ! మర్చి పాతం
సెప్పటా ? ఆ ఆడదాన్ని పట్టుకెళ్ళి జట్టుకు తాడుకట్టి ఆసె

ట్టుకు కట్టెయ్యి. ఈముగ్గురు గడ్డాప్పతుల్లు గడ్డాలు పట్టి
లాక్కొచ్చి గుడలాగేసి దగ్గిరచెట్టుకు బిగించి కట్టెయ్యండి. కొర
డాలతో దంపండి. ఆరాముండే రచ్చించాలిప్పుడు. (వైపుకారము
కట్టి కొరడాలతోఁ గొట్టచుందురు)

ము. ప:- (ఏడ్చుచు) ఆహా! తండ్రి! రామా! నీ నామస్మరణము
చేసి నందుల కిదియూ ఫలము? అనాధనాథా! దీనదయాపరా!
ఇట్టికష్టపర-పరలచుండి దరిలేవునా నాయనా! ఎన్నా శ్లేష్మిభా
ఫల సనుభవించుట?

రా. సే:- (సకాపక నవ్వును)

ము:- (స్వగతము) తపశ్శక్తిలుబుడవగునా యిల్లాలిపాట్లు కండ్లార
జూచుచు రక్షింపలేకున్నాడగా! (ప్రకాశముగా) ఓరాక్షసాధ
ములారా! ఎంతకాలములే యీతుల్నిపాటు! సామ్యుల నిట్లు
బాధించుమీకుఁ గాలము దాపించిపట్టు తోచుచున్నది.

1వ రా:- పిల్లిశాపాల కుట్టు తెగుతా మిశే. మూగు నీగతి సూచుకో.
(కొరడాతోఁ గొట్టును)

ముని:- ఆ. దాతిఁ గాచిత్రుడు, దనుజార్భకునిఁ దొల్లి
ప్రొచిత్రాపు, యిగుఁగిఁ గాచిత్రుడు
నిను భజించుచుండి నేఁ డిట్టులెఱిచి
రామ! కావ రమ్ము గరుముమీఁక.

1వ ఋ:- గీ. దండకాటవిలోన నీవ్రాడ భయము
కలుగునాయని యుండిమికాని యిట్టి
బంధలను పొందఁగలము? విపన్నరక్ష!
రామ! దనుజవిరామ! రా రయముతోడ!

2వ ఋ:- గీ. దేహమెల్లెడ కిశలచేఁ దెగినఁగాని
విడుతుమా రామనామంబు? విబుధపంద్య!
రమ్ము. రమ్ము. చేయూత కరమ్ము నిమ్ము
రమ్ము. దనుజారి! దశరథరామ! వేగ.

ము. ప:- గీ. దనుజబాధలఁ జిత్కను ల్వత్పదాబ్జ
దాసి, కావంగ రమ్మ సత్వరమ, నీకు
నార్తరక్షణ బిరుదంబె యాఁజెందు
నేను నీదాన రక్షింపఁబూను రామ ! (ఘోషించును)
(తెరలో)

గీ. అభయ మిడినాడ. వనవకుఁ డార్తజనులు
పాపఖండితాయుష్కుల మాపుమాప
రామబాణంబు వచ్చెడి రాక్షసాంత
కంబు, నార్తజనామోదకంబు కనుగి.

(రామబాణనివాతులై మువ్వగురాక్షసులు భస్మమై కూలుదురు.)

రా. సీ:- ఏమి ఈ చెవులుగింగునకొలుపుచు గుండెలు సుడివడచేయు
సవ్వడి ! ఏమిటిది ! నాముగ్గురు నీవకు లే ! (బూడిదరాసులు
చూచి ఏడ్చుచు) అయ్యో ! బల్ల ! కుప్పకూలికిరా ! ఇదేం
చోద్యంరా బాబూ ! (రామబాణము తాకి) అబ్బ ! అబ్బ !
ఇదేందెబ్బరా ! బాబో ! దేవుడా ! ఎంతకు తెచ్చావురా ! ఈ
బాణం తగిలినతోలినుండి నెత్తుకొని రా దేరా ! కాల్చేస్తున్నది.
(శరవేదన సభిసయించుచు) కాలుతుండా. మగ్గిమృగానమవుతుండా.
రామ రామ రామ (అని భస్మమై కూలును).

ము. ప:- ఆహా ! ఏమి యీచిత్రము ! ఈ కలుపుగురాక్షసులు భస్మ
మైపోయిరి.

(శ్రీరాముడు భనుర్బాణపాణియై పోవేగించును.)

శీ:- జననీ ! భయముడుగుము. భయముడుగుము. (మునిపడ్చిని బాధ
విముక్తజేసి సమస్కరించును)

ము. ప:- రామచంద్రముత్తరీ ! ఆర్తతాగ్రదీక్షాబద్ధకంకణ ! దీర్ఘాయు
ష్కార్థం భవ.

శీ:- (మఱియొకదిక్కుఁ బరికించి) సోదరీ ! తక్కినవారల విముక్తులఁ
జేసివచ్చెద. (పోయి మువ్వరిబంధముల విప్పి సమస్కరించును.)

ము:- గీ. దనుజబాధలఁ జిక్కినమునిజనంబు

గాచినట్టిని న్నేమనఁ దోచదయ్యె

1వ ఋ:- ఆర్తరక్షణ దీక్షయై యమరు నీకు.

2వ ఋ:- సర్వకళ్యాణములఁ గాంచు జానకీశ!

శ్రీ:- జననీ! మునిచంద్రులారా! ఈమ్రుక్కడిరాక్షసులబాధ నెంత
ప్రక్కచున్నారలోగదా!

ము. ఐ:- వత్సా! వేయిగఁ జెన్నచలయునా? ప్రశ్నోక్షమునఁ జూచి
తీరిగదా? ఈపక్క- భయానకదృశ్యమును విలోకింపుము.

గీ. పరికివే? రామచంద్ర! కంకాశసమి

నఁమునందెల్ల కానగాబుపడి నది

దానకృత్తులు లగునకృత్యముల దెల్ల

సంహతమాసివయ బె నాత్మబాసంగు.

శ్రీ:- జననీ! చూచితివి. సర్వ పాతంగియే వారలకాలము తీజకుం
డుట ప్రేరేపవలసి. కాల మోసవృత్తెనవారలెల్ల రిట్టిమండగంబు
బొసర్చి నాశమంచెదరు.

ము:- రామచంద్రప్రభూ! ఈ దనుజుల మునిమి దండకాటవి నిష్క్రం
టక మొనర్చకు డిన మమ్మనవరత మిట్లు బాధలఁ బెట్టుటయేకాక
యెల్లప్పుడు తపోవిష్ణు మొనరించుచుండురు.

శ్రీ:- తాపనవర్మలారా! నారివారలయాయుఃపరిమితి నిండకున్నకత
మున రంతకు మనిరి.

క. భయముచుగఁ డింకమీద న

భయ విడితి మునీశ్వరులతపంబులఁ బోవన్

దయఁదాల్పక దానవులను

క్షయము నొప్పవరించి సంతసం బొనగూర్తున్.

ము. 1, 2వ ఋ:- ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ధన్యోస్మి. ఇప్పటికి సనాథుల
మైతిమి.

శ్రీ:- (నమస్కరించి) తాపనోత్తములారా! ఇప్పటికి సెలవా?

ము:- చిరాయుష్స్యాన్ భవ. సర్వదా విజయోఽస్తు. రామచంద్రమూర్తీ
మఱువకుము.

శ్రీ:-మునీంద్రుల యనుగ్రహబునఁ దప్పక కృతప్రతిష్ఠఁడ నగునాడ.

ము. ప. సుగంధి:- (రామ రామ యనుపద్యమును పాడుచు భజన
నారంభించును. మిగిలినవారు వంత బాడుచు భజనం చేయుదును.)

(మఱచిక్ జారును)

2 పల్కిము - దండికాంక్షాములోని పక్షివల.

(శ్రీరాముడు, బానకీ కుశాంతరమున నాసెచుచైయుండును.)

శ్రీ:- బానకీ! ఈ హేనుతబాతువైదుముఁ జూచితివా? ఆకాసారంభం
సరను దలసితిపక్షిలం బాడుము.

ఉ. చల్ల వినీటిలో మునుగ జే కి, లటబున గూడుమడియున్
మెల్లఁగ కాళ్ళ చూచువుల మించిజాగ్రతతోడ ముచెడిక్
ఆకరేణువులఁ బరికింపుము.

పెల్లగుదప్పిచే గొలనిమెబడి బోవుదు శీతబాస మే
జ్వలనిసింహ దొడమును బోచియు నెక్కఁకుదీయఁబూ నెడికే.

బా:-అగును. సర్వలోకముల వడికించుచున్న యీ బుతు పీఠతువుల
భయవెట్టుట యెరుపిచిత్తము? ఆపచ్చికబయళ్ళి జూచితిరా?

గీ. పచ్చికబయళ్ళ నెడిలోహపాత్రములకు
హిమకరుండు కేళాయి బోయించి నిసిని
యతుకకుండినపట్ల నహస్కరుండు
కించిదుష్టంబుచే నరికించు పవల.

శ్రీ:- బానకీ! అగును. ఆబుషియుటజములవైపుఁ బరికింపుము.

గీ. పాత్రరహ్నంబునం దెల్ల భాస్కరుండు
వేడిమి గూర్పకుంటచే వేల్పిడికడఁ
బుచ్చి మట్టమధ్యాహ్నముపూట బయల
హాయిగాఁ గూరుచున్న సంయములఁ గంట!

కా.- చీలిమాటముందువలె చేక్కగకూర్చున్నారు. (శూర్పణఖ సుందరాకృతితోఁ బ్రవేశించును.)

కూ.- (స్వగతము) ఎవ రీ మిథునము ! గరుడ, గంధర్వ, కిన్నర, కింపురుష, యక్ష, రాక్షస మిథునంబుల సోయగంబును బురికించుచున్నది. అనీమిథులు కాకుంట మానవులే. ఆహాహా ! ఏమాపురుషుని సోయగము ? ఆగంధీర్య మేమి ?

ఉ. నీరజవైరిబో బౌగము, నిద్దపుటద్దములట్టి చెక్కులున్
జేరల మించుకన్నుగవ, సింగిలుల నిరసించు కన్నోమల్
నీరదసూదరాంగమును, నిర్జరనాధునిఁ బోలుతివి, యే
సారసనేత్రఁ గుంతునెరజాలముచా లొనరింపకుండెడిన్.

[పరికించి] ఇళరా!

చ. వెడదయుంబు, వైరిజనభీకరదీర్ఘ కరంబులున్, రుచుల్
జడిగొనఁజేయుచూడ్కులును, సామజయానము, మేఘునిస్వను
బుసగని మందహాసముల నొప్పెడి యిప్పురుషాగ్నిగణ్యుఁడా
నొడిచునిగా వరించినకృతోదరి సార్థకజన్మ ధాతృప్తె.

ఈపున్నాగమును బొందని నాహృదయేందిదిరసార్థక్య మేమి ?
ఏమి యిట్టియపమ స్ఫురించెను ? అమంగళము ప్రతిహతమగుఁ
గాక. మేఘముచెంగిటి విద్యుల్లతఁబోలె నీయందగాని కురంగట
మెలగు నీసుందరాంగిని బాపినఁగాని యీతఁడు నావశవర్తికాడు.
ఈతఁ డెవరో, యెంటరిగ నీరాక్షససంచారయోగ్యుఁ బగునీవనం
బున నేటికి నుండెనో యెఱుంగ నామన ముద్వేగము వహించు
చున్నది. కనుఁగొనెదను. (ప్రకాశముగా)

క. పనితామన్నధ ! యెవ్వని

తనయుడ ! వావాస మెద్ది ? తరుణీయక్తిన్

పని నొంటరిగను దిరుగన్

జనుదెంచినచరితమెల్ల సాంతము చెప్పుమా.

శ్రీ:- పనితా !

క. జంకుండు దశరథుఁ డనుపన్

వని చరియించెదను, భారత, పనితామణి వెం

టను రాగ, రామలక్ష్మణు

లనువారము, సీత యీపె యంబుజనేత్రా!

(స్వగతము) ఎవ కీయ్యగ్గలి? ఒంటరిగ ససహాయమై యీ
ఘోరారణ్యమున స చార మొనర్చుచున్నది ధీనివృత్తాంతము గనుఁ
గొననగు. (ప్రకాశముగా) యిది! నీకే రేమి? ఎవ్వరిదానవు?
సీచిత్రం బెట్లగి పుము.

శా:- సవమోహనాకారా! పరుము.

స. దశవిశలఁ గన్తదంబి, కల్లవరఁజేసి

యప్పది క్షణము మూలలంగ నదియ

పదియునాల్గుజగంబుల బ్రబలుడైన

రావణునిచ్చెయలను తొప్పణఖ నయ్య!

కామరూపిణిడై యాదుడకారణ్యమున ననువిరము నిచ్చే
వచ్చిన సుందరోపవంబులను గోకందనంబులను విహారము
సలుపుచు నేడు నాపున్నెంబుల ద్విలోకిమోహనాకారుడవగు
నిన్ను బొడగాంచిరదాది కంతుబాఁడ బక్తి వలవంతలపాతై
సీపాదముల బడిని మొఱాలకి చిగ్గన్నాదొపుము.

ఉ. దాపగనేర బాధి పనితాసవమస్మకరూప! కంతుపూ

తూపుల కగ్గమైననరు దోడనె కౌగిటదేర్పవేమి? నే

ప్రాప్తయి సర్వలోకముల రంధ్రం జేసెద సీతగమే

లా? పరిమార్తు నిప్పుకె విలాసముగాఁ జనుదెమ్ము కాముకా!

ఇక నొక్కతనమేని తానజౌల. (పైబడఁ గవయును)

శ్రీ:- [తొలగి హాసముతో] తరుణీ! త్రిజగన్మోహిని వగు నీయట్టి
సుందరాంగి పరపురుషుని గోగుట ధర్మవిరుద్ధము. పైపెచ్చు
వినాహితయగుభార్యను విడిచి నిన్ను బ్రేమింపుమరుట మఱింత
యన్యాయముకదా? అదియునుంగాక సభార్యుడ నగునన్ను
గోగుట సవతిపోరుఁ గొనితెచ్చుకొనుటకదా!

గీ. అన్నియెడలను నాతుల్యుఁ డనుజుఁ డుండె
 ప్రేయసీరహితముగ నామెట వచ్చి
 వానిఁ జేపట్టితేని సవతియు లేని
 కౌతుకుభములఁ బొందఁగాఁ గలవు తరుణి.

శూ:- ఆర్యా! నీగూఢ్ఘ నాసవమన్నును నే దరిసెన [నిష్క్రమించుచు]

శ్రీ:- జానకీ! ఈకామాంధకావరముఁ జూచితివా?

గీ. కులము నెఱిగి, గుణముఁ జేకొనదు, పరువుఁ
 డల పఁగాఁబోదు లక్షను దరియనీను
 కుటి కింపైనఁ గులహీను గవయఁయు
 కాను మాధుంబు కాదె పంకజదళాక్షి!

జా:- కామాంధయయ్య నార్యపుత్రుని వలచుటలోమాత్రము గుణ
 గ్రహణపాపిణమైనదిగదా?

శ్రీ:- చేసి! కాదు కాదు. కేవలము పొందాటు. సుగ్రీడివేటు పోయి
 గువ్వను తొక్కినదేగాని బుద్ధిపూర్వకము కాదు.

[తెరలో]

గీ. సేవకుని మనోహారివై చెలఁగుకంటె
 దొరనికటమన దాసియశా టరయ మేలు

* దాసునకు భార్యనైన సీతావధూని
 కానుచర్యంబు సిద్ధించు సంబుజాక్షి!

జా:- ఆర్యపుత్రా! అనుపమానవిజితేంద్రియుం డగుసౌమిత్రివాక్య
 ముల వింటిరా? అలేడు కాదనుట నారక్కసి మరల నిటకు
 వచ్చుఁగాఁబోలు. భయమగుచున్నది.

శ్రీ:- కురంగాక్షి! శ్రీరామభాషుకల్పితవజ్రిపంజరపరీవృత వసునీ
 కేటిభయము! రానిమ్ము వినోదముఁజూతము.

---

* పాఠాంతరము. పైని యగ్రజుఁ కలచినవనిక వగుట
 తల్లి! వానిగా దేగు మాధన్యకదక.

[శూర్పణఖ ప్రవేశించును]

శూ:- (భిన్నయై) మనోహరా ! అచ్చటఁగూడ భగ్నశనై వచ్చితిని.

చ. నిను మనసారంగోర నవసీపతి నేను సతీయుతుండ నా
 యనుజునిఁ గోరుమంటి, వత్తెన దయంగన (శక్తిని సున్నలో
 వినుచుమఁ నన్నుఁగోరగను వీటిఁడిఁజేసె ననుగ్రహింపువా)
 ననిత నొచ్చినచ్చిన నభాసానరాతురు కావె పూకుఁడ ?
 శృంగారజయంతా ! సీక్ష్మబులును తప్పదు.

ఉ. నానుమనోహరుండ వయిన న్మరనాశసమాన గోగముగ
 మేదురలీలఁ బొంది నజనీచరచైత్యము కొల్పి, రావణు
 డాదరమూన లంకను విహారమొనర్పఁగఁగల్గు నేటి కీ
 బీదతనానఁ గాఱడవి వేగెద వాకలము ల్బుజించుచుక ?
 నీసంపూర్ణప్రణయసామాజ్యము నేకచ్ఛత్రాబుగ నేలఁ
 బంబు నిష్కంటకం బొనరించుకొందును.

క. ఈనరకాంతను సంజుడు
 గా, నీయధరామృతంబుఁ గమ్మనిసురగా
 పానమొనర్చి సపత్నియు
 లేనిముగముఁ జెందుదాన లే లె మ్మింకక.

(జానకిని కదిసి యాకృష్ట మొనర్పఁబోవును.)

శ్రీ:- (శూర్పణఖ నెడమచేత వారించి) జానకీ ! జడియకుము.

గీ. రామబాహువల్లరుల సురక్షితవగు
 జానకీనీరజానన జంకె ! దేల ?
 కంటకలతావృతసరసిఁ గ్రామిసార
 సంబు చీఁకుటెనుంగుకై జంక నేల ?
 సామితి ! (లక్ష్మణుఁడు కరవాలపాణియై ప్రవేశించును)

† ... .. కగ్నిజన్మఁ గో.
 తీవసతి వెంట మారెను. పరిపఁగరాదని పంపికెఱచెగా ।

ల:- అగ్రజా ! ఏమియాజ్ఞ ?

శ్రీ:- సామీ! తన తరాబెటుగక మితిమీటి యధికప్రసంగ మొనర్చు నీరాక్షసాంగనకు నిశితకరవాలభారం గర్జనాసికాభూషణంబులచే సన్మానింపుము.

ల:- చిత్తము. ఆజ్ఞ. రాక్షసాంగనా ! కదలుము. (భయపడి వడంకురుముందునకు సాంగ నిరువురు నిష్క్రమింతురు)

[వెరలో]

అన్నా ! ఖరా ! రావణా ! కూభకర్ణా ! ఈనీచమానవులు మీచెలియలి కొచ్చిన పరాధివము మీరెటుంగరుకదా ? (రాక్షసాంఖ పెన్ పెట్టిన నేపుచుఁ బ్రవేశించును)

శ్రీ:- జానకీ ! నీచెల్లెలి కర్ణనాసికాభూషణంబులఁ జూచితివా ?

జా:- లక్ష్మణుడు చెల్లెలిని బానిస సలకరించినాడు. [నవ్వును]

శూ:- ఆ. [తలపాకించి] నాప్రణయరాహినికి పానకములో పుల్లవై యడ్డపడి స్పృశేక నన్నుఁజూచినప్రయత్నావా ? [వ్రేలు చూపి బెదరించుచు]

గీ. రాజసములోడ నీచతుర్దశభువనము

లాజఁజేసెడిరావణు సమస్తనై

న స్పృరాధవమొనరించినారు కాన

వేయియిక్కట్ల సమకూర్చి వేచుదాన.

మీహాసనంబులు వ్యసనంబులుగ మాతినతటి సంతసించెద.

ఇక మీపంథఁ బట్టెద. (జవనిక జారును)

3. స్థలకము — మారీచుడు సమాధినిష్ఠుడై యుండును.

(రాక్షసుడు ప్రవేశించును.)

రావ:- (స్వగతము) ఆహా ! చతుర్దశభువనజైత్రుఁ డగురావణునకు నేటి కొకవైరి యేర్పడినాడు. అష్టదిక్పతుల మూలల నదిమిన నాటనుండి యీవాక్యము నాశబ్దజాలమునఁగానబడక కానబడక

నేటికి మరల నవతరించుటచే గొత్తదిగఁ దోచుచున్నది. ఐన నేమి ? నాకత్తి కడు లేచే లేరవచ్చుడ నొకసామాన్యనరునకా సరమాంసభోక్త నగునే జడియవలసినది ?

ఉ. చేతులతీట వోవ ననిజేయుకలఁపున నుండు నామనః
ప్రీతి నొసర్ప నీనరు విరించి స్మరింపఁగ నుండనోపు, నా
ధాత సతికృమింపక ముదంబునఁ బోరఁగఁబోదు నిపె చే
యూతగ వీనిఁగొంచును మహోద్ధతి రాముఁ బరాధవింపఁగ.

(వామాక్షిస్పందనము నటించుచు) ఏమి నాయెడమక నిట్లు దరుచున్నది ! అశుభము సూచించెడి, అదియును కొంతమట్టునకు నిజమే. జానకీస్వయంవరకాలమున నాహరుగదవృత్తో బాటు నాగ రువము కొంతవఱకు విడిగినది. తదుపరి దండకారణ్యజనస్థానమునఁ గలఖరాదిప్రముఖుల పదునాల్గు వేలరక్కసుల సనఁజయశౌర్యమున దుర్గించినది తలంచిన హృదయము కలఁచినట్లున్నది. అట్టివీరవరు నితో చివ్వఁగొననేల యని యుగకొనిన శూర్మణులు పొందినపరాధవమునకు ప్రతీకార మెట్లు ? (కొంచె మాలోచించుచు)

ఉ. నాదుహితంబె మానసమున స్థలపోయహితాళివాక్యముల్
గాడఁగటా ? సహోదరిని కార్యులెట్టినమానవాధముల్
బేద, సహాయహీనుఁ గడుపెద్ద నొసర్చి యుపేక్ష నేయటా !
యేది విధంబు ? శూరుఁడు సహించునె శత్రుకృతాపరాధము ?
దుర్భరము. దుర్భరము. శూరుఁడు శత్రుకృతాపరాధము
సహింపఁజాలఁడు. సహింపనే సహింపఁడు.

గీ. దూత కొనరించినటి దుందుడుకుపనిని
సహిత మోర్వంగఁగలఁడొకో ? శౌర్యధనుఁడు ?
చెలియలిముక్కుసెవులఁ గోసినవిరోధి
పైచు నెటు రావణుండు దుస్సాధ్యబలుఁడు ?

అదియునుంగాక శూర్మణులు వర్ణనానుసారముగ త్రిజగన్మోహిని యగునాసీతనుమాత్రము విడువఁజాల. అందులకై యాశూ

రుల నామెచెంతనండి విడదీయుటకై మాయామోహితభువనుం
డగు నీమూరీచుఁసాయ మశ్వేపనరము. కార్యశూరులపట్ల చార్జ
స్యముకంటె సామమే ఫలకారి. మున్ను దాపధమే తొక్కిడ.
(మూరీచుని సమీపించి తట్టి) తండ్రి ! తండ్రి ! లెమ్ము. లెమ్ము.
లత్యవసర కార్యము.

మా:- (ఉల్కిపడి నిమిలితలోచనములతోడ నే) నిర్దోషిని. కావు.
కావు. మహావ్యభో ! (భయవైస్యముల నభినయించును)

రావ:- (వెన్ను చీటచుచు) తండ్రి ! తండ్రి ! భయమందకుము. నే
రాక్షసచక్రివర్తిని. రావణుడను.

మా:- (కొంచెము భయమువీడి) రా (నాలుకఁ గటచుకొని) ప్రభూ!
ఏమంతత్వరగాఁ బిలిచినకారణము ? ఈయర్ఘ్యపాద్యవన్యమలను
స్వీకరింపుడు. (ఇచ్చును)

రావ:- (అర్ఘ్యాదులఁ దీసికొని) సచివాగ్రీశే! నీసపర్యలఁ దృప్తుడనైతి
నే నొకకార్యార్థినై వచ్చితిని వినుము.

మా:- చిత్తము.

రావ:- మారీచా !

గీ. జగము లన్నింటి వలపింప జాణయైన
లలిత, రామునతిని నీత లంకలోనఁ
బెట్టి పెండ్లాడవలతు సువీరితోడ
మాటుఁబల్కుక తోడుగమ్మా మహాత్మ !

మా:- ప్రభూ ! ఇది పరమదుస్సాస్య కార్యము. మీదుమిక్కిలి ప్రాణ
మననేల, పంశాపకారకారణకార్యంబుగాన నుడుగుట పరమశ్రే
యోదాయకము.

రావ:- (స్వగతము) బాగుగనున్నది. “ప్రభమకలముననే మక్షి కా
సాతమా ? ” అయిన నేమిచెప్పనో వినెద.

మా:- గీ. నీవు నుఖముగ నుండుట, నీదురాజ్య
మెల్లకనుజులు కళలురై యింపుమీఱ

మనుట యిచ్చలేనట్టినుర్మార్గుఁ డెవఁడో
చెప్పమాటల విని యేల చెడదవయ్య !

గీ. సశ్య మెఱిగించువాఁడ నిస్సుశయముగ
దండధరువురి కేగ నుత్సాహుఁడైన
వాఁడు దక్క నాయుషసీశువాఁడతూపు
గమిని బడి మఱలినవాఁడు కాసరాఁడు.

నామాట వినుము. రామబాణమాహాశ్లోకము నీకుఁ గొత్త
దగ్గుట వినుము.

పంచపాది గీ. రామతూణకులాయము రయమున విడి
తెక్క లిరుచక్కుల నిప్పి జీవుమనుచు
వైరిప్రాణవిహంగాళిఁ బట్టి చేంప
వచ్చురామాశ్రు మరునాళుపంబు గాంచి
నిబ్బరముఁబూని ప్రాణము ల్నిలుచునొక్కొ ?

అట్టిదాని కేటికి నృధగ నెరయయ్యెదవు ? స్వానుభవమునఁ
బల్కుచున్నాడను. అది యొకపరి నన్ను దక్షిణసముద్రమున
ముంచివై చెను. మఱియొకతూరి నన్ను నాతోడి మఱియిరువుర
రక్కసులను వెంబడించి వారలకు పొలియించె. అదృష్టవశమున నే
నెట్లో తప్పించుకొని సన్దశించి యిట తపంబానరించుచున్నాడ.
ఆబాణనిసద మింకను నాచెవుల గింగురువెట్టుచు సర్వశబ్దములను,
లోకమందలి సర్వస్థావరజంగమములను (అతిత్వరతో) రామ
మయం బొనర్చుచు నిదురఁగూడ పట్టనిచ్చుటలేదు.

గీ. “రాయనెడి యాదిగల్గినప్రతిపదంబు
భయదమై తోచుచుంట నాప్రాణములకు
నిన్ను నీచేరఁ బిలువంగ నేరనట్లు
చేసె నూహించుమా స్మవసింహుమహిమ.

బలిమాలుగొనెద. నామాట వినుము. నీమొండిపట్టు విడుము.
దానవవంశము సుఖించుమార్గముఁ గనుము. ఆచంద్రార్కము
మనము.

రావ:- మాచీచా ! నీహోరణియే నీదికాని యెరునిమాట చెవిదూఱ
నిచ్చునటుల లేదే.

ముక్కుసెవులు తెగినచెల్లెలిమొగముఁ జూచుచు చేతులకు
గాజులదొడిగించుకొని మూలగూర్చుండుమందువా ? అటున్నటికి
పొనగడు. మాయామృగమనై రామలక్ష్మణుల సీతను బాపి
దవ్వగఁ దీసికొనిపోవునహాయము చేయకతిప్పదు.

మా:- ప్రభూ !

గీ. నిజ మెఱింగింతు రామభూనేతకంటఁ
బడిన నెన్నొంటఁ జచ్చినవాడ నేను
జానకినిఁ గొని దక్షిణాశకును మరల
యమపురముఁ జేరఁ బయనమైనట్లు నీవు.
సత్యాలావులకు ప్రభుమతం బనవసరముకదా ?

రావ:- మరల నీనుద్దలమొనలిడితివా ? నాశీర్మానము మార్చ నెవ్వరి
వశము కాదు. మాయామృగంబ వైనచో రామునిచే చావుసంక
యాస్పదము. సహాయనిరాకరగా మొనరించితివేని నీమృతి నాచేత
నిశ్చితము. ఆలోచించుకొని సముచితపథగామి వగుదువుగాక.

మా:- (తల పంకించి స్వగతము) నిజము. నిజము.

గీ. మృత్యు వాసన్నమగువారు మిత్రహితము,
సల యరుంధతి, దీపనిర్మాణగంధ
మించుకేనియు వినరు, వీక్షింపఁ బోరు
ఘ్రాణ మొసరింప రనుట నిక్క మిటఁ గంటి.

ఈవిససేరనిమూర్ఖునిచేతిలోఁ జచ్చుటకంటె పతితపావనం
దును, పాపతమోభాస్కరుడు, సనహాయశూరుండు సగుశ్రీరా
మునిశరముబారిఁబడి వీరస్వర్గ ముండె మోక్ష ముండెమాఱిందు.
(ప్రకాశముగా) ప్రభూ ! అటులే కానిండు. మీయిష్ట మేల
తీర్చకపోవలయును ?

గీ. రామబాణాసలంబున మృగ్గునున్న
నేను, యమగదాదండసన్నిహితుడ వగు
నీవు తుల్యుల మగుటచే నేస్త మబ్బె
విధిని మీటి చరింప నావిధివశంబె ?

రావ:- తండీ ! ఈమాటల కేమిలే. అగ్నికి వాయువువలె నాకు నీవు
బాసటయై వచ్చిన కానికామ్యముండునా ? ఇంతకముందు పల్కిన
పలుకులన్నియు నీవేయని నే నమ్మజాల. నమ్మజాల. ఇప్పుడు
నాహితుడవును సచివుడవగు నిఃమారీచుడ నైతివి. లెమ్ము.
ఆశ్రమద్వారమున రథము నిలిచియున్నది. పోవుడము పద.

మా:- సరియే కానిండు. ఇదిగో వచ్చుచున్నాడ.

(యవనిక పోరును)

4. స్థలము — దండరాటని. శ్రీరామపర్ణశాలాస్మాంతరంభావశము.

(నూరీచుండు పోవేళించును)

మా:- ఈరంభావశమే యాస్మపాలనాశ్రమమున కానవాలని దశకం
టుండు నుడివె. నాకు నేడే తుడిదినము. దశాస్మనివాంఛ, దీర్ఘ
మాయామృగాకృతి వహించి నాపాత్రము జయప్రదముగ నటించఁ
బ్రయత్నించెద.

గీ. జననమాదిగ సాధుహింసావ్రతమున
తాపసులమాంసమునఁ బ్రవర్తనముఁ గనిన
పాపిదేహంబు ప్రభుహితవర్తనమున
రామబాణభోజ్యమయి సార్థకముఁ గనుత.

(నిమ్మ)మించి మాయామృగమై ప్రవేశించి మసలుచుండును.
జానకి పువ్వులబుట్టతోఁ బ్రవేశించును)

జా:- పుష్పాపచయమైనది. పర్ణశాలకు సత్వరమేగవలయును. (మాయా
మృగమును బరికించి యాశ్చర్యాద్రుభతములతో) నాకన్నలు
భ్రమించుట లేదుకదా (నిదానించి చూచి) కాదు. కాదు.
నిజము. నిజము. ఏమాఘృగ సౌందర్యము ?

సీ. నీలంబులై రమణమంబులై యొప్పు
 నేత్ర, శృంగ, ఖురాళి నీటుగులుక
 కోకనదంబులకును సామ్య మగుమోము
 సితనీలలాంఛనాంచితము గాగ
 స్వచ్ఛమా శారదాశశి బోలునుదరంబు
 కాంతిపుంజుబనఁ గ్రాలుచుండ
 జలజకేసరములఛవి మధుపపు జాలు
 రోమరాజి మఱింత గోముఁ జూప

గీ. నల్లు పైకెత్తి హరిచాపనుట్లు రుచుల
 దశదశలఁ జేలుహరిణపోతంబు కాంత
 మగుచు నామనోహరిణంబు నట్లె లాగు
 దీని నెట్లులైన సాధింపఁ బూనుదాన.

అత్యపుత్రా! అత్యపుత్రా! వత్సా! లక్ష్మణా! సద్గుచేయక
 వరువిడుడు. వరువిడుడు. (శ్రీ)రామలక్ష్మణులు పరువునఁ బ్రవేశింతురు)

శ్రీ:- జానకీ! ఏమి? ఏమి? ఏల యిట్లతిత్వరితగతిఁ బిలిచితివి?

ల:- తల్లీ! అంతత్వరగాఁ బిలుచుట కేమి విశేషము?

జా:- వత్సా! నాథా! సద్గుచేయకుడు. మెల్లగా మాటాడుడు.
 ఆరంభావనాంతరమునఁ గలహేమమృగంబుఁ జూచితిరా?

శ్రీ:- అగును. జానకీ! నిజము. అయిన నేమందువు?

జా:- ప్రాణకాంతా! వనవాసమునకై వచ్చినదాది యొక్కకోరిక
 నైనఁ గోరకుంటిగదా?

శ్రీ:- జానకీ! ఎవరు కోరవలదనిరి? ఇపు డీహరిణపోతము కావల
 యునా యేమి?

జా:- మనోహరా! మనోహరిణులయింగిత మెఱింగి వాఁకోర్కొలఁ
 దీర్చునాయకులు కలుగు టరుదు. అదియే నాకాంక్షితము.

ఆ. సాధ్యమైన పాణినహితంబుగాఁ దెండు

కానియెడలఁ జెప్పియేనిఁ దెండు

వింతమృగము లేక వింతయా యజనంబొ

యడవి నున్నచిహ్న మగును మనకు.

ఆయజనంబు మన మిరువురము కూర్చుండఁ బహుసుంకరముగ నున్నది. దాని నేవెరవుననైనఁ దెచ్చి నాముద్దుఁ జెల్లింపుడు.

ల:- అగ్గిజా ! చిన్ననాటనుండియు మృగయావినోదాలు నలుపు చుంటిమి కాని యెన్నఁజేని యిట్టివిచిత్రమృగముఁ గంటిమే ? ఇట్టి విషయము వింటిమే ? మారీచుడు మునుల సూచింప నిట్టికూపుఁ దాల్చి వచ్చి వారిని వధించునని వింటిని. ఇది రాక్షసమాయ యనియే నాగట్టినమృగము.

శ్రీ:- సోమిత్రీ ! కానిమ్ము నిజ మగుహరిణమైన సరియే. కాకుండిన దానిభాగధేయము. రామబాణమే నిర్ణయించును.

ల:- చిత్రము. సత్వరమ తిరిగి రుండు.

జా:- పాణికాంతా ! తప్పక లేవలయును.

శ్రీ:- జానకీ ! ఇదిగో పోయివచ్చెదను. లక్ష్మణా ! నేవచ్చువఱ కిచ్చోటు వాయక జానకిని సారక్షించుచుండుము.

ల:- చిత్రము. (శ్రీ)రాముఁడు ధనుర్బాణపాణియై నిష్క్రమించును)

జా:- సోమిత్రీ ! రాక్షసు లిట్టిమాయావేషముల నేల చరించెదరు ?

ల:- తల్లీ ! మునుల మోసగించి చంపుటకు.

(తెరలో) హాసీతా ! హాలక్ష్మణా ! హాసీతా ! హాలక్ష్మణా !

జా:- (అదరిపడి) సోమిత్రీ ! మీయన్నయార్తనాదము వింటివా ? తత్తణమ పోయి సాయపడుము.

ల:- (నవ్వి) అయ్యో ! వెట్టితల్లీ ! ఇది యన్నకంఠధ్వని ననుకరించు నేరాక్షసకంఠనాదమోకాని యగ్రజనికంఠనాదము మాత్రము కాదు. జడియకుగూ. ఆయనహాయశూరునకు వచ్చినభయ మావంతయు లేదు.

జా:- సామిత్రి! 'పిల్లికిఁ జెరలాటము ; ఎలుకకు పాగిసంకటము.'
మీయన్న కటకటంబడుచుండ వికటహాస మొనర్చెద వేమి?
నాయనా! పోయి తత్తఁగమ సాయపడుము. జోగుచేయకుము,

ల:- పిచ్చిత్తల్లి!

క. పసలేని యుద్ధుడౌర
క్కసునులివు న్వినుచు రాముకంఠధ్వనియం
చు సహాయ మొనర్పంగ న
న్విసవినఁ బొమ్మనెద వెట్లువిడి చేనఁదగు నిక ?

క. పదునాలువేలననుజులు
పొదచిన నసహాయశౌర్యమునఁ జేసినబె
ట్టుఁ డగుత్రీలోకజైత్రుని
కొదవునె యిక్కట్లు దుఃఖమొందెద వేలా ?

జా:- సామిత్రి! నీవు చెప్పుమాటలు జేల్లెడలోనినీళ్లవలె నామనమున
నిలుచుటలేదు. నీవు తత్తఁగమ బయలుదేరి యన్నకు సాయ
పడుము.

ల:- తల్లి! త్వరపడకుము. అగ్గిజుఁ డింత కామృగమును గొనివచ్చు
చునే యుండును.

జా:- ఎచ్చటికి వచ్చు నింకను ? మృత్యుముఖమునఁ జిక్కినవాఁడు
మరలివచ్చుటయేనా ?

ల:- తల్లి! ఎంతపిచ్చి ! శ్రీరాముని కెక్కడిమృత్యువు ?

గీ. మేరుగిరి వ్రయ్యఁగానిమ్ము, మిన్న భూమి
పైనిఁ బడనిమ్ము, భానుండు పశ్చిమాశఁ
బాడమని మృమ్మహాత్మునిబాటనవేలిఁ
గదపఁ గలవాఁడు లేడు నిక్క మిది నమ్ము.

మూఠా! నామాట నమ్మువుకదా ?

జా:- సామిత్రి! ఎంతవాడ వైతివి? ఇట్టిమేకవన్నెపులివని యెఱుంగ
వైతిని. భక్తి గలవానివోలే నన్ను ననుసరించిన దిందులకా?
ఇప్పుటి కెఱుంగగల్గితిని.

ల:- తల్లీ! స్త్రీజననైజ మగుదురభిప్రాయముఁ బూని కర్ణశూలాయ
మానము లగుచులుకుల నన్నేల యలయించెదవు? అన్నమాట
మీఱలేకయు, నసహాయనుగ నొంటరిగ మిమ్ముల నుంచిపోలే
కయు, సుహృదరశ్వర్య మెఱింగినకతనను నిట్లుంటినేకాని వేఱొక
దురాలొచన లేదని మీపాదములసాక్షిగ బానఁజేసెద.

జా:- చీ! సామిత్రి! నన్నంటరాకుము. ఇక నీమొగముఁ జూచిన
మహాపాతకము వాటిల్లు.

ల:- తల్లీ! శ్రీరామచంద్రుఁడే యీల్లిన నీ సామిత్రిమాత్ర మగ్నిజ
ననుసరింపక మనువాఁడా?

జా:- ఆ (తల పుకించి) 'స్వర్గమునకుఁ బోయిన నొడియేకులు
తప్పువా? కష్టకాలమున నన్నకు సాయపడఁబోవని సోదరబ్రువుఁ
డుండిననేమి మండిననేమి? తిరిగి మాటాడితివేని యగ్నిజని
యాన కలదు. అగ్నిజనిమాట మీఱఁగూడదనునీతి నుగ్గడించితివి
కదా; యగ్నిజనరాంకిమాటయెడలఁగూడ నట్టిధర్మ మేల పాటించు
వు.

ల:- (స్వగతము) అబ్బా! దుర్భరము. దుర్భరము. కర్ణకఠోరము.
ఈపడగండ్లకుఁ దలయొగ్గుటకంటె నగ్నిజనికోపాశని కెదురేగు
టయే మేలు. ఏమొనర్తు? వెడలక తప్పనిసరివచ్చె. (ప్రకాశ
ముగా) ఓపంచభూతములారా! వనదేవతలారా! ఈకుగ్ధజనని
నోమవలసినభారము మీపాలఁబడినది.

చ. జనకునినోముపంట, సురశాత్రవకంటకుఁ డైనరామచం
దునినెఱజేంట, కర్మఫలరూక్షత నొంటిగ వీడియేకునా
మనవిని చిత్తగించి సుకుమారి ననుగ్రహబుద్ధిఁ బోచి యా
జనపతి రామచంద్రకరసారసమం దిడరమ్మ మృక్కాదా.

జననీ ! నే పోయివచ్చెద. జాగరూకత నుడుము.

(లక్ష్మణుడు నిష్క్రమించును)

జా:- మరల నానవ్వడి వినరాదేమి ? ఒంటరిగ నుండ భయమగుచున్నది. ఏమొనర్చుటకుఁ దోచేకున్నది.

(జవనిక జోరును)

5. స్థలకము - శ్రీరామపర్వతాల (జానికి కుశాంతరణమున నానీకయై విచారించుచుండును)

జా:- అకటా ! హేమమృగార్థం బేగినప్రాణనాథునిజోడ కానవచ్చుటలేదు. ఆయార్తనినదము వినబడినంత నిష్కరంబులాడి సాయమొనర్చ సామిత్రిఁ బొందితిని. ఇరువురిపొలకువ కానరాదు. ఏమి కలమో తెలియజేలకున్నదానఁ గాని కడుపుతోఁ జెయివెట్టి కలఁచినట్లున్నది.

(తెరలో)

భవతి భిక్షాం దేహి-భవతి భిక్షాం దేహి.

జా:- ఎవ రాభిక్షువు ? (ద్వారమునైపు చూచుచు నెమర్కొన లేనఁ బోవును. రావణుడు భిక్షుకమాషమునఁ బ్రవేశించును)

రా:- (స్వగతము) ఆహా ! జగన్మోహనాకారము. కనులు సార్వభౌమముఁ జెందినవి. అందమనిన నిదియే యందము. కాని తక్కినవన్నియు నందములా ? జనకునియింటఁ జూచినప్పటికిని నిప్పుటికి నెంతవ్యత్యాసము కలదు ?

చ. అనిమితకామినీమణుల, నచ్చరలేమల, కిన్నరాంగనా
జనముల, నాగభోగినుల, చారణకాంతలఁ గంటిఁ గాసి యీ
యచపమసుందరాంగి కెనయైనలతానమఁ గాననైతి నా
జనకునివీటఁ గాంచినపనందును మించుహూయ న్జలం గెడిన్.

అప్పు డాహరధనర్పంగపణ మొకఁడుండఁబట్టి నా కీసుకుమారి దక్కినదికాదుగాని యనహయ్యగుజానకి నేడు దక్కక యెచ్చటి కేగఁగలదు?

ఉ. చేరల, నిగ్గుటద్దముల, శీతకరు, నిలపుష్ప, బింబ, శ్రీ
 కారము, చక్రివాకయుగ, కాంచన, పన్నగజైత్రీ లైసశృం
 గారపుకండ్లు, చెక్కించులు, కమ్మముఖింటును, నాస, యోష్ఠము,
 నీరగువీనులు, స్వనులు, నీటగుమేచును, వేణి యొప్పెడిగి.
 సాభాగ్యరాసుల కిది యొక్కటియే కొడువ. ఈస్త్రీరత్నమును
 బొంది సార్థకజన్ముడ నయ్యెద. ఆలస్య మొనర్పడగదు. (ముం
 దున కడుగిడును)

జా:- యతీశ్వరా! పరాయత్తచిత్తు లై నట్లున్నారే?

రా:- తరుణీ! లేదు.

క. ఫల, పర్ణ, సలిల, మారుత
 ములఁ దినుచును గడఫాసాయములచిత్తములగ
 వలవంతలలో నిడుచిలు
 కలకొలికీ! నిన్నుఁ గాంచి కళవళపడితిగి.

రాజ్యభోగార్హ మగునిట్టిలతాసుకుమారశరీరముతో నీకూర్గ
 మృగరాక్షసాకీర్ణ మగునీయరణ్యమున నొంటిగ కాలముగడపుట
 కడునాశ్చర్యముగ నున్నది. అభ్యంతరము లేదేని నీచరితము విన
 వలతు.

జా:- యతీశ్వరా! ఈయర్ఘ్యపాద్యములఁ గొనుడు. ఆవల నాచరి
 తము సంతముగ నెఱింగింతు. (యతీశ్వరున కర్ఘ్యపాద్యముల
 నొసంగును.)

రా:- కామినీ! నీసపర్యలఁ దృప్తుడనైతిని. ఇక నీచరితము విన
 వలతు.

జా:- యతీశ్వరా! ఆశుశాస్త్రరణమునఁ గూర్చుండుడు. నాచరిత
 మెఱింగింతు.

రా:- సరియే మెఱింగింపుము.

జా:- యతీశ్వరా! నే మిథిలేశ్వరుఁ డగుజనకనితనయను; నీతను
 కోసలాధీశ్వరుఁ డగుదశరథునకుఁ బెద్దకోడలనై శ్రీరామచంద్రున

కర్థాంగినై సర్వభోగముల పండ్రోగచే ద్దత్తవారియింట నుండ
మామామగారు నాథుని నభిషిక్తుఁడేయఁదలంప నాతనియనుఁగు
భార్య యగుకైక కిచ్చివోములబట్టి నాథుని వసవాసమొనర్చు
నటులను కైకేయీపుత్రుఁ డగుభరతుఁడు రాజ్యముచేయనటుల
నేర్పడె. పితృవాక్యపాలనాధురంధరుఁ డగునాథుని యరణ్య
వాసమునకు వచ్చునప్పు డతని కేమిటను తీసిపోవనియసహాయ
శూరుఁ డగునాచిన్నమఱిని సోమిత్రికూడ మావెనెవ్వంట వచ్చె.
అన్నిదేవునకు వాయుభక్తురకుఁడు సహాయమగునటుల నిరుప
మానశౌర్యఫలంఁ డగునాథునకు ససహాయశూరుఁ డగుతమ్ముఁడు
తోడై రాక్షసాక్షిప్త మగుచుండకాటవిని నిష్కంటక మొనర్చుచుఁ
దపస్త్వం కథయ మొసగుచున్నారు. వారిరువురు మృగయావినో
దార్థ మరణ్యచూర్ణముఁ బోయియున్నారు. ఇతకు వన్యంబులఁ
గొనివచ్చుచుదురు. వారు వచ్చుదనుక విశ్రమింపుఁడు. మీగో
త్రనామాబు లెఱింగింపుఁడు.

రావ:- గీ. ఎవనినామాబు చెవిసోక నెల్లసురలు
దానవులు, మానవులు, నెల్లసానరములు,
జంగమాబులు వహికునో సారసాక్షి !
యట్టిరావణబ్రహ్మ లంకాధిపతిని.

సుందరాంగీ !

మత్త. భూరిభోగము లుండఁబుట్టినభోటి ఏగతి కానలో
కూరగాయల మెక్క నేటికి కోమలాంగిరొ ! దీనతఁ ?

జా:- నీరజోద్భవువ్రాల్చి మీఱఁగ నేర్తురే యెవఁడని ? చే
కూరు కష్టసుఖాళి కావడికుండలట్టుల; మాటవే ?

రావ:- ధాతవ్రాల్చు భీతియేల ? హితుఁడ జెప్పెద కాంత ! యీ
రీతి కష్టముఁ బొందనేటికి ? తిక్కఁడని మొగంబ ! సం
ప్రీతితో నినుఁ బెండ్లియాడి యభీష్టసౌఖ్యముఁ గూర్చెదఁ
తే తలోదరి ! జాలమేటికి ? లెమ్ము లెమ్మిక వేగమే.

జా:- నల్ల దానివుదురాత్మ ! మానవనాథుకాంత నిటాడగా
కల్లుదానివుట మత్తుచే నిటుకాటు లూరక పేలెదే ?
బల్లిదుం డగురామచంద్రుని బాణవహ్నిని మగ్గకే
చేల్లగా దయచేయు మేటికి ? సాహసిచెడు మూర్ఖుడా !

రావ:- శంకరాచల మొక్కకేలను చూస ! యెత్తినవాని ని
శృంకవృత్తి నదల్తు వెంతటిబాణవే పరికింపఁగఁ ?

జా:- బింకమేటికి రుద్రుచాపము వీపుపైఁ బడలేదొకో ?
పంకజాక్షులయొద్ద నేటికిఁ బల్కె దిట్టిప్రగల్భముల్ ?

రావ:- మేరమీటి తృణీకరించుట మేలె రాక్షసనాథుని ?

జా:- మేరయేకద ? యన్యుదారఁ దమి న్నహించఁ దలంచుటల్ ?

రావ:- పౌరుషం బిది వైరికాంతను బాదించేయఁ దలంచుటల్.

జా:- పౌరుషం బిదె తస్కరించుట భర్త యేమరియుండఁగఁ.

రావ:- వారిజానన ! పల్కులేటికి వైశమే రథ మెక్కుమీ

జా:- ధీరుఁడౌ రఘురాముడేవిని తేజిచూడఁ దెగించెదే ?

రావ:- వైరికాననవీతిహోతుని బంక్షింకంధరుఁ జూచితే ?

(నిజహాపముఁ దాల్చును)

జా:- (భయపడి కానవక తేజిపారఁజూచి స్వగతము)

వీరు లింకను రారు ద వ్యటవీసలి శ్చనియుండుటఁ.

ఏ మొసర్పఁగలను ? (యోచించుచుండును)

రావ:- (స్వగతము) ఇంక నాలస్యముఁ జేయఁజేసదు. ఈజానని రథం
బున నెక్కించుకొని సత్వరము లంకాభిముఖుడను కానిచో నా
శూరవరులు వత్తురు. (జానకిఁ బరీక్షర్షణమొనర్చి రెండుచేతుల
మీద మోసికొనిపోవ యత్నింపఁగా)

జా:- శా. త్రిజగచ్ఛార్మరూడు, మేరుధీరుఁడును, నా రీభూతదైత్యుండు, వి
శ్వజనస్తుత్యుండు, రామచంద్రధరణీభర్తాధేహంబనై
విజనం బైనయరణ్యసీమ నిటుపాపిష్ఠాత్ముచేఁ జిక్క న
క్కజమై తోచెడి దీనబంధు లెవరే న్నన్నట్టరే ? లేదొకో ?

గీ. పంచభూతంబులార ! దిక్పాలులార !
 వృక్షతతులార ! ధీరుకా పక్షులార !
 రాముదేవి జానకి ననర్గళత రావ
 నాసురుడు కొనిపోయెడి నడ్డుపడరె.

(మూర్ఖిల్ల రావణుఁ డెత్తుకొనితేరుపైనఁ బెట్టును)

(తెరలో)

చ. నిలునిలు పారిపోవకుర నిర్జరకూటక ! రావణాధమా !
 ఖలుగతి సీతఁ దొంగిలుట కాదు ఖగేంద్రుఁడ వచ్చినాఁడ వే
 సలుపుము యుద్ధ, మెచ్చటకు సాగఁగలాఁడవు? నాదుబారికిం
 దొలఁగిచనంగ శక్యమొకొ ! దుర్జనకృత్యము సాగివచ్చునే ?

రావ:- ఈప్రేరి యగుపక్షి కీబాణవృష్టియే బుద్ధికరపుఁగాక. (జానకి
 నొకచేతఁ బట్టుకొని మఱియొకకరముచే తెరలోనిజటాయువుతో
 యుద్ధమొనరించుచు నామె నట డించును. జానకి మూర్ఛదేటి)

జా:- ఆహా ! ఏమియీజటాయువుపరాక్రమము ! దీనరక్షకుఁడౌ నీఖ
 గేంద్రుఁడు విజయుఁడగునట్లు భగవంతునిఁ బ్రార్థించెద. (మాన
 మునఁ బ్రార్థించి) ఆ రక్షణమన నిట్లుండవలయునుగదా ?

గీ. తనదుదేహంబు రావణాస్త్రక్షతమయి
 రక్తమును గ్రొక్క సుంతధీరతఁ దరుగక
 యసురుశీర్షకంబుల నెల్ల నవనిఁగూల్చి
 నఖములం జీల్చి దారితముఖు నొనర్చె.

“ తేరుఁగూడ నుగ్ధనర్పినాఁడే ? బభిరా ! ఖగేంద్రా ! నీకు
 నేనేమిప్రత్యుపకృతిఁ జేయఁగలను ? అరరే ! రావణుఁడు జటా
 యువుధాక కాగలేక చంద్రహాసంబుఁ బెట్టి తనశరముపై నాడు
 చున్న ఖగేంద్రవిపక్షములకు గుఱిచూచుచున్నాఁడు. ఆయ్యో
 ఆయ్యో ! ఏమియహితము సంభవించునో ? శ్రీరామ రామ !
 ఇంకేమున్నది ?

గీ. రావణుకటారి యాఖగరాజుపక్ష
ములను ఖండించివైచి వేయిలను గూల్చె
పాపమని సాయమైనయూహక్షీరాజు
కూరశౌర్యుడౌ వీనిచే గూలె నకట !

ఇక నాకు దిక్కెవ్వరు ? ఓగోదావరీపావనోదకంబులారా !
ఓవన్యసశ్వంబులారా !

గీ. సృష్టకుమారులు మీకుఁ గన్పింప రాము
దేవిఁగొని లొక్కజేరిచె రావణాఖిలుఁ
డనియును జటాయుదుస్థితి నివ్వనుచుఁడమ్మ
నాదువిధి యిట్లగుటచేత భోమసమ్మ !

గీ. ఆరయక మంచిచెడ్డల ననిన నన్ను
వెంటనే కర్మఫల మిట్లు వెంబడించె
రంగదరిలోకగజహరి రామమూర్తి !
స్వామి నాయవజ్ఞ కృతినీ సైపుమయ్య !

(రావణుడు ప్రవేశించి సీతాసహితృడై రథముపై సాగును)
జా:- ఈనగంబున నెవరో దృఢకాయులగు కవులైదుగురున్నారు.
నాజోడ వీరలవలననైన నాభర్త కెఱుకపడునటులఁ గొన్నిభూష
ణముల నీచెఱుఁగున ముడిచివైచెద. (తనపైటకొంగు చియి కొన్ని
యాభరణములఁ గట్టి వైచును.

(తెర వ్రాలును)

ర. స్థలకము - శబర్యాశ్రమప్రాంతభూమి.

(ఈశాన్తరణమున శబరి యాసీనయై యుండును)

శ:- శ్రీరామచంద్రా! గురువర్యునాజ్ఞానుసారముగ నెన్నిరోజు తిరుఁ
గనిపెట్టుకొనియుండుట ! రామభద్రా! ఈదీనురాలి వింకను
కరుణింపవా ! ఓ అనాధనాథా ! పతిరీపావనా! ఈనేత్రీకుక్కులకు

రామచంద్రకరుణామృతస్వాతివర్ష మిశ నెన్నటికి ! ఇశ నేను
తాళఁజాలను. ఈదినము నీదర్శనభాగ్య మభావ్యమైనచో ...
అకటా ! ఎంతపామరత్వము ! అదీనదయాళువుపైననా కోపము !
బాగుబాగు. నేను నామస్మరణయోగముచే నాపతితపావనుని
పౌత్యక్షముఁ జేసికొందును. “రఘుపతి ! రాఘవ ! రాజారాం !
పతితపావన ! సీతారాం” (తస్మయత్వమున స్మరించుచుండును)
చింతాకాంతుఁడైన శ్రీరాముఁడు మెల్లగా తెరపొక్కునుండి
ప్రవేశింప లక్షణుఁడు వెన్నంటివచ్చును)

ల:- అన్నా ! కఱకుమాటలాడి జానకీమాత నన్నుఁ బంపుటయు,
వెంటనే యామె రావణాపహృత యగుటయు, పరమోపకారి
యగుజటాయపు మరణించుటయు, విధి దుర్నివార్య మనుటను
సిరికరించుచున్నవి. సర్వజ్ఞుల రగుమీరలే యిట్లు విచారించుచుండ
నిశ నోదార్పణలవా రెవరు ? ఉడుగుఁ దుడుగుఁడు. శాపవిముక్త
కబంధవచననిర్దిష్ట మైనశబరశ్రావ్య మిదిగనె తోచెడినె.
ఆవరమతపస్విని దర్శించినపైని సుగ్రీవాన్వేషణమునకై కడం
గుదము.

శ్రీ:- అనుజా ! జానకీవియోగదుఃఖపారావార మపరిమితమై దుస్స
వామై యలంఘ్యమై కనుపట్టుచున్నను తమకార్యమైనఁ ద్యజించి
యన్యకార్యఘటనము ధీరోదాత్రలక్షణముకదా ? శబరీసందర్శన
మునకై మనము వేగిరించుచున్నది. ఇదియే యాయాశ్రమము
కానోపును. కనుఁగొనుము.

ల:- మహాప్రసాదము. అదిగో యారామనామస్మరణ చేయుచున్న
యామెయే శబరీ కానోపును.

శ్రీ:- (పులకాంకితగాత్రీజ్ఞు లేచి) ఆహా ! రామశంద్రీమూర్తి ! భక్త
పరాధీనా ! నామొఱాలకించి సాన్ముకాండవై వేంచేసితివా !
ధన్వాస్తి. ధన్వాస్తి. రండు. రండు. (పాద్యములఁ గొని యెదురు
వచ్చును)

శ్రీ:- అనుజా ! చూచితివా ?

ఆ. జోరువల్కలంబు, జవమాల, సాద్యసా

త్రంబుఁ దెచ్చునావిధంబు నామె

పారవశ్యమును, దపంబుఁ బూజ్యులయెడఁ

బరమధక్తి తెలియఁబలుకవొక్కొక్క ?

ల:- అగ్గిజా ! అగును. ఏమిధక్తి ! ఏమిధక్తి !

శ:- శ్రీరామునిపాదములఁ గడిగి జలము తలపైఁ జెల్లుకొని వల్కలము
చెఱఁగునఁ దడినొత్తి మహాత్ములారా ! నేటికి నే ధన్యు.

శ్రీ:- సాధుకీలా ! శబరీ ! నీశపము నిర్విఘ్నముగ సాగుచు సఫల
మగుచున్నదా ? గుర్వాజ్ఞానుసారముగ నాహరియమమున
కాలముఁ గడపుచున్నావా ? నీకు సుఖమేకదా ?

శ:- పరమాత్మా ! శ్రీరామచంద్రమూర్తీ ! భవశరణమొనరింప
నామయై జ్ఞానప్రదుండగు గురువాక్యానుసారము ప్రవర్తించువా
రీతిధముగ సఫలమనోరథులు కాక వేరేనుగుదురు ! ఇవిగో పరీ
క్షితమృదుమధురవన్యఫలములఁ గొన్నిటిని తమకై తెచ్చియుంచి
తిని. వీనితో నాయాత్మార్పణ మొనర్చుచున్నదాన. వానిని పరి
గ్రహించి యీవాసురాలి ననుగ్రహింపుడు. (నిష్క్రమించి
ఫలములతో బ్రవేశించి భయభక్తులతో శ్రీరామునకొసఁగుచు)
సర్వం శ్రీరామార్పణ మస్తు.

శ్రీ:- (పండ్ల నొక్కొక్కదానిని రుచిచూచుచు) తయ్యుడా ! నీవు
కొన్నింటిఁ దినుము. ఇది నీవ్రతధంగము సమకూర్పఁజాలదు.
కావున స్వీకరించి భక్షింపుము.

ల:- మహాప్రసాదము (ఆని స్వీకరించి తిన నారంభించుచు)

శ్రీ:- అనుజా ! ఎట్లున్నవి ?

ల:- అగ్గిజా ! మీమెప్పు గనినవి యెవరిని సంతృప్తి నొందింపవు?
అతిరుచ్యములుగ నున్నవి.

శ్రీ:- సామిత్రీ ! సత్యము. సత్యము. తపస్విని ! శబరీ !

గీ. భక్తితో నీ వొనంగినఫల మొక్కొక్క

టిడియె నొక్కొక్కభువనంబు నిడినయేచి

కలుగకుండెడిమోహం బకామ్యకర్మ
ఫలము లిట్టివె న్నివాంఛ దెలుపు మివ్వ !

శః- మహాత్మా ! నా కేటివాంఛ కలదు ? తాము చిత్రీకూటమున నుంటిరనియు నాకు దర్శనమొసంగి కడ తేస్తురనియు నాగురువద్యుఁ డగుచుత్తంగముని వచ్చిచి దివంగతుఁడగుచు నాకాలము నిరీక్షించు చుండ నియమించె. ఇన్నిదినములనుండి వేచియుండ నానోము నేటికిఁ బడెను. కర్మానుభవానుసారమగు ఏలోకమునం దుచి నను అననాశిధవశ్చిదధ్యానమునక్క నాకొం డేల ? అటు లను గొహించుచు.

శ్రీ:- అవ్వా ! నీవు కర్మకదాచినే తిరిగి వాంఛించితివిగాన నాయీచి యేమికలదు ? నీ సమతేసుఖనిలయుం బగుపరమపదమున నను నిరంతరము స్థిరింప ననుగొహింపఁబడితివి.

శః- ధన్యాస్మి. ధన్యాస్మి. ధన్యాస్మి. ఇంతకంటె నా కేమికావల యును ! ఇక నాచాక్షు ?

శ్రీ:- అవ్వా ! సుఖముగ నేగిరమ్ము. (ఒకవైపునకు శబరియు మఱి యొకవైపునకు శ్రీరామలక్ష్మణులు నిష్క్రమింప నారదఁడు ప్రవేశించును.)

నా:- కలహశమండలగు నా క్రిక కొంతకాలము నిశ్చిపర్వము. శనే శ్వరుఁడు కానుమించి తిసభూమికను జయప్రదముగ నటించి జనక బాపహరణమొనరించితి ననినదాని కదిగో గర్జితాభిముఖుడై గగనంబునఁ బ్రవహించున్నజానకీద్వితీయుఁ డైనరావణుఁడును శబరి మోక్షణమొసంగి యేలెంచుచున్నను శ్రీరామలక్ష్మణులు దీనాన నంబులే సాక్ష్యములు. నే నిప్పున వీరికంటఁ బడరాదు. రామ రావణకలహమే నాకు పర్వము. అది రానున్నదికదా ! కలహ భీషము నెలకొల్పఁబడినందున నిప్పటి కొకచిన్నవంతువు. ప్రస్తుత మింకేమికావలయును. సాధులోకకల్యాణమే భూపరాశయము కావున నిట్లగుఁగాక.

శ్రీ రామ ప్రవాసము

భరత వాక్యము.

మంగళమహాశ్రీ.

భారతిని భూపతులు ధర్మపథవత్సన
 దలైదరు నా సికకనాళి
 ధీరవరు లాశీతుల దీనకను వోనడచి
 టిటుతురుగాత కుజనాళి
 భారమణు లస్యసతిపొందు మెదిల గోచకయ
 పొల్పెదరుగాత నిరతిబు
 వీరులకధాళి పృథివీపతులమన్నల
 బెంపెనంగు మంగళమహాశ్రీ.

గద్యము.

ఇది శ్రీరామచంద్రసిర్వాస్యజ్ఞానాసాదితకరితావిరాజమాన హరిత
 సగోత్రోద్భవాన సంబసూత్ర ఆదూరి వాణ్యయః పారావార
 రాకాసధాకర కేశవార్యవైత్ర వేంకటరామాయజాచా
 ర్యాండాళాంబాక్షియపుత్ర శ్రీరామచంద్రసాదారవిందేం
 దిండిరాయమాణ మానస శ్రీ వైష్ణవపాదలేఖ
 వేంకటరంగస్వామికష్టప్రణీత
 శ్రీరామప్రవాసము
 సంపూర్ణము.

గ్రంథకర్తగారికి రచనలు

యితర గ్రంథములు.

1. సింగరాద్రిమాహాత్యము గీతకావ్యము 0-4
2. శ్రీరామభాగ్యము పురాణనాటకము 0-12
3. శ్రీరామోద్యోగము [అచ్చులోనున్నది.]
4. శ్రీరామ విజయము "
5. శ్రీరామ ప్రసాదము "
6. విజయసింహ (రాయచూరుయ్యుడము)
చరిత్రాస్మికనాటకము.

కొక్క రు.

జలదంకి కృష్ణస్వామిశర్మ విరచితమైన ఖండకావ్యము. ఆంధ్ర
సారస్వతమును పునరుజ్జీవింపజేయుచున్న అభినవభావములను గను
డు. తేనియసోనలతో నానిన సెలయేటిపాట! మురళీనినాదము! వల్ల
గానము! సుప్రసిద్ధులగు పండితులచే బ్రశంసించబడినది. వినుచు
ఆనందింపుడు. వెల రు. 0-5-0 మాత్రమే. పోస్టేజి ప్రత్యేకము.
వలయువారు గ్రంథకర్తపేర వంగళులకు వ్రాసిన బడయగలరు.

వలయువారు:-

1. ఆదూరి వేంకటరంగస్వామి అయ్యంగారు,

శ్రీరామానుజభవనమ్,

కోల్టనీధి -

2. పి. వి. రమణయ్య అండ్ సన్,

అరండల్పేట - గుంటూరు

14728

